

Gradaties in toerekeningsvatbaarheid

Vergelijking tussen het huidige stelsel met vijf gradaties en het voorstel met drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid

Lydia Dalhuisen

Gradaties in toerekeningsvatbaarheid

Vergelijking tussen het huidige stelsel met vijf gradaties en het voorstel met drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid

ISBN: 978-90-5850-994-9

Scriptiereeks van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht, deel 3

Dit boek is een uitgave van:
Wolf Legal Publishers (WLP)
Postbus 313
5060 AH Oisterwijk
info@wolfpublishers.nl
www.wolfpublishers.com

Omslagbeeld: Oatsy40@flickr.com

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De bij toepassing van artikel 16B en 17 Auteurswet 1912 wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens fotokopiëren, dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprorecht. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet 1912 dient men zich tevoren tot de uitgever te wenden. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

© Lydia Dalhuisen / WLP, 2013

Inhoud

Inhoud	I
Voorwoord	V
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding en onderzoeksvraag	1
1.2 Plan van behandeling	2
1.3 Methode	2
2 De ratio van artikel 39 Wetboek van Strafrecht	3
2.1 Inleiding	3
2.2 Het mensbeeld in het strafrecht	4
2.2.1 Uitgangspunt is toerekeningsvatbaarheid	4
2.2.2 De uitzondering van artikel 39 Wetboek van Strafrecht	5
2.3 Artikel 39 Wetboek van Strafrecht en de toerekeningsvatbaarheidsvraag	6
2.3.1 Totstandkomingsgeschiedenis artikel 39 Wetboek van Strafrecht	6
2.3.2 De toerekeningsvatbaarheidsvraag	7
2.4 Gevallen van ontoerekeningsvatbaarheid?	7
2.4.1 Visie van de wetgever	7
2.4.2 Visie in de strafrechtswetenschap	9
2.4.3 Ontwikkeling in de rechtspraak	11
2.5 Relatie tussen stoornis en delict?	11
2.5.1 Visie van de wetgever	11
2.5.2 Visie in de strafrechtswetenschap	12
2.5.3 Ontwikkeling in de rechtspraak	13
2.6 Conclusie	15
3 Toerekeningsvatbaarheid en de strafmaat	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Methoden	18
3.2.1 Rechtspraak.nl	18
3.2.2 Werkwijze	18
3.3 Beschrijvende statistiek	19
3.3.1 Verdeling gradaties van toerekeningsvatbaarheid	19
3.3.2 De invloed van verminderde toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat	21

3.4	Nadere analyse van de wijze waarop toerekeningsvatbaarheid meeweegt bij de strafmaat	23
3.4.1	Gevallen waarin de toerekeningsvatbaarheid expliciet wordt meegenomen	23
3.4.2	Gevallen waarin de toerekeningsvatbaarheid expliciet niet wordt meegenomen	23
3.5	Conclusie	30
4	Vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid	33
4.1	Inleiding	33
4.2	Argumenten voor het behoud van de huidige vijf gradaties	33
4.2.1	Practice based	34
4.2.2	Schuld als deelbaar begrip	35
4.2.3	De mogelijkheid van nuancering en individualisering	36
4.2.4	Functie van de huidige vijfpuntsschaal in de rechtspraak	37
4.3	Argumenten tegen het in stand houden van de huidige vijf gradaties	38
4.3.1	Niet evidence based	38
4.3.2	Beperkte handreiking voor de rechter	40
4.3.3	Huidige stelsel sluit niet aan bij de wetssystematiek	40
4.4	Conclusie	41
5	Drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid	43
5.1	Inleiding	43
5.2	Het voorstel in de Richtlijn	43
5.3	Argumenten voor het invoeren van een stelsel van drie gradaties	44
5.3.1	Evidence based	44
5.3.2	Een verdeling in drie gradaties biedt duidelijkheid voor de rechter	46
5.3.3	Nieuw stelsel past binnen oorspronkelijke ratio wetgever	46
5.4	Argumenten tegen het invoeren van een stelsel van drie gradaties	47
5.4.1	Evidence based?	47
5.4.2	Gebruik empirisch model niet passend	48
5.4.3	Gebrek aan individualisering	48
5.4.4	Beperkte mogelijkheid tot nuancering	49
5.4.5	Beperkte handreiking aan de rechter	51
5.5	Conclusie	51
6	De stelsels van toerekeningsvatbaarheid vergeleken	53
6.1	Inleiding	53
6.2	Afweging op basis van functionaliteit	53
6.2.1	Strafoplegging	54
6.2.2	Nuancering	55
6.2.3	Handreiking rechter	56
6.3	Hermeneutiek en empirie	57
6.3.1	Empirische visie op de wetenschap	57

6.3.2 Hermeneutische visie op de wetenschap	58
6.3.3 Hermeneutiek versus empirie	59
6.4 Legaliteit en schuld	60
6.4.1 Legaliteitsbeginsel	61
6.4.2 Schuldbeginsel	61
6.4.3 Legaliteit versus schuld	62
6.5 Algehele conclusie	63
Literatuurlijst	65
Jurisprudentie	70
Bijlage hoofdstuk 3	71

Voorwoord

Met gepaste trots presenteren wij u de derde publicatie in de reeks *Willem Pompe Junior Podium*, de scriptiereeks van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht. Met deze reeks wordt beoogd de onderzoeksresultaten van studenten die in het kader van hun master Strafrecht of de master Criminologie een scriptie hebben geschreven, voor een breder publiek toegankelijk te maken. Dat dient verschillende doelen. In de eerste plaats kunnen anderen, waaronder studenten en wetenschappers, weer voortbouwen op deze onderzoeksresultaten en daarmee hun eigen onderzoek een stap verder brengen en versterken. In de tweede plaats biedt het een platform voor studenten om hun werk te kunnen verspreiden. De resultaten van hun inspanningen en vaak noeste arbeid worden ontsloten en zij kunnen dat daarmee aan de samenleving laten zien. In het licht van deze doelstellingen zien de redactie van de reeks en de Academische Adviesraad daarvan erop toe dat scripties die voldoen aan hoge wetenschappelijke standaarden alsmede passen binnen de traditie en het gedachtegoed van het Willem Pompe Instituut in de reeks worden opgenomen. Dat geldt zonder meer voor de onderhavige studie.

In het voorliggende onderzoek doet de auteur, Lydia Dalhuisen, verslag van haar zoektocht naar de argumenten voor en tegen het hanteren van twee verschillende stelsels van gradaties in toerekeningsvatbaarheid. De toerekeningsvatbaarheid vindt een wettelijke regeling in artikel 39 Wetboek van Strafrecht (Sr). Ingevolgde deze bepaling is de dader van een strafbaar feit niet strafrechtelijk aansprakelijk te stellen indien hij ten tijde van het delict heeft geleden aan een zodanige gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens dat het delict hem niet kan worden toegerekend. Het gaat hier om de toerekenbaarheid van een dader. Wanneer de dader als gevolg van de genoemde stoornis, dikwijls een ernstige psychische afwijking, niet in staat is zijn wil in vrijheid te bepalen of niet kan inzien dat een bepaalde gedraging niet is toegestaan en resulteert in een strafbaar feit, dan geldt hij als ontoerekeningsvatbaar ter zake van dat feit. Hij kan dan niet voor dat feit worden gestraft, al kunnen hem dan wel de maatregelen van terbeschikkingstelling (TBS) en plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis worden opgelegd. Artikel 39 Sr verschaft daarmee een persoonsgebonden en delictsgebonden exceptie op strafrechtelijke aansprakelijkheid, een uitzondering die in de samenleving bekend is, maar ook vragen oproept. Het is ook een uitzondering die teruggrijpt naar de grondslagen van ons strafrecht.

In de strafrechtspraktijk is in samenwerking tussen forensisch psychiaters, forensisch psychologen en strafrechtsjuristen een indeling in ver-

schillende gradaties van ontoerekeningsvatbaarheid ontwikkeld. Die maakt het mogelijk om een op de persoon van de verdachte en diens ziektebeeld toegesneden aanpak te kiezen en tot een genuanceerde afweging te komen over de relatie tussen stoornis en delict en de strafrechtelijke consequenties die daaraan dienen te worden verbonden. Vanaf 1985 is gewerkt met een vijfpuntsschaal: een verdachte is volledig toerekeningsvatbaar, enigszins verminderd toerekeningsvatbaar, verminderd toerekeningsvatbaar, sterk verminderd toerekeningsvatbaar of ontoerekeningsvatbaar. Alleen in het laatste geval volgt strafuitsluiting. In de andere gevallen kan de verdachte strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld, maar wordt de mate van toerekeningsvatbaarheid verdisconteerd in de strafmaat, zoals de soort, de duur en de modaliteiten van op te leggen straffen en/of maatregelen. De Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie heeft een werkgroep ingesteld die in 2009 heeft voorgesteld de vijfpuntsschaal te vervangen door een driepuntsschaal: toerekenen, niet toerekenen, en in verminderde mate toerekenen. Het belangrijkste argument daarvoor is geweest dat de gradaties van toerekeningsvatbaarheid in de vijfpuntsschaal niet *evidence based* zijn. Het is dit voorstel, neergelegd in de conceptrichtlijn 'Psychiatrisch Onderzoek en Rapportage in Strafzaken ('Pro Justitia')', die voor Lydia Dalhuisen voorwerp is geweest van onderzoek. In de wetenschap heeft dit voorstel veel discussie opgeroepen. In haar scriptie is de auteur op zoek gegaan naar de argumenten voor en tegen het hanteren van een vijfpu- of driepuntsschaal voor de toerekeningsvatbaarheid.

Die zoektocht is door Lydia Dalhuisen verricht met grote nauwgezetheid, kennis van zaken, en schakelend tussen twee disciplines, namelijk het strafrecht en de forensische psychiatrie. Dat laatste maakt dat de scriptie kan worden aangemerkt als multidimensionaal onderzoek. Het departement Rechtsgeleerdheid van de Faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie van de Universiteit Utrecht beoogt het onderzoek van de wetenschappelijke staf, en waar mogelijk ook van studenten, volgens een multidimensionale benadering te laten verrichten. Die benadering houdt in dat aan de traditionele juridische onderzoeksmethodologie binnen een bepaald rechtsgebied nieuwe inzichten en perspectieven ontleend aan andere rechtsgebieden (interne rechtsvergelijking), andere rechtsstelsels (externe rechtsvergelijking), en/of andere disciplines (interdisciplinair) worden toegevoegd. Dat zorgt voor een verrijking van het onderzoek die een onderzoeker in staat stelt te komen tot creatievere, meer op het menselijk gedrag en de regulering daarvan toegesneden oplossingen te komen voor allerhande maatschappelijke vraagstukken. Die verrijking zult u ook aantreffen in het onderhavige onderzoek, juist doordat Lydia Dalhuisen na analyse van diverse bronnen en terreinen verschillende inzichten samenbrengt en op elkaar betreft.

Zo vangt zij aan met een gedegen, diepgaand juridisch-historisch onderzoek naar de ratio van artikel 39 Sr en gaat zij in op het mensbeeld dat aan die bepaling ten grondslag ligt. Om een stevige impressie te geven van

hoe rechtbanken gebruik maken van de vijfpuntsschaal van toerekeningsvatbaarheid heeft Lydia Dalhuisen vervolgens 233 uitspraken onderzocht en beschrijvend statistisch geanalyseerd. Een aantal uitspraken is kwalitatief geanalyseerd op het laten meewegen van de toerekenbaarheid bij het bepalen van de strafmaat. Op deze wijze kon Lydia Dalhuisen empirisch onderbouwd concluderen dat de vijfpuntsschaal in de strafrechtspraak een belangrijke functie vervult. Daarna heeft Lydia Dalhuisen de verschillende argumenten voor en tegen de vijfpuntsschaal en de driepuntsschaal geïdentificeerd en geanalyseerd.

Het resultaat van het zojuist kort geschetste onderzoek heeft zij helder, precies en genuanceerd verwoord in het onderhavige werk. Belangrijk en vernieuwend daarbij is dat de argumenten voor en tegen zijn geclassificeerd naar het niveau waarop wordt geargumenteed, namelijk functionele argumenten, argumenten inzake de wetenschapsopvatting en argumenten ter zake van grondslagen. Deze indeling maakt het mogelijk tegenover een argument voor een bepaald stelsel het juiste argument tegen te kunnen plaatsen. Aldus kan een zuivere afweging van verschillende argumenten worden gemaakt, zonder dat de discussie troubleert doordat voor- en tegenstanders langs elkaar heen discussiëren. Daarmee heeft Lydia Dalhuisen een belangrijke bijdrage geleverd aan de discussie die plaats heeft gehad en nog steeds voortduurt over een driepunts- dan wel vijfpuntsschaal van ontoerekeningsvatbaarheid. Want deze discussie is deels gedomineerd door 'believers' en 'non-believers', of zo men wil, door 'rekkelijken' en 'preciezen', en waarbij onderliggende argumenten niet of niet volledig zijn geëxpliciteerd, argumenten minder overtuigend zijn dan dat zij worden gepresenteerd dan wel dat op verschillende niveaus wordt geargumenteed. Hieruit volgt de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van de scriptie.

De genoemde conceptribrichtlijn heeft inmiddels geleid tot de Richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken (2012). Deze richtlijn kent een driepuntsschaal van toerekenen, niet toerekenen en gedeeltelijk niet toerekenen. Hoewel in de scriptie van Lydia Dalhuisen, geschreven in 2011, de conceptribrichtlijn centraal staat, behoudt de scriptie haar wetenschappelijke waarde, juist door de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd, de gebruikte methoden en door de analyse en de classificatie van de argumenten voor en tegen een vijfpuunts- of driepuntsschaal voor toerekeningsvatbaarheid. Bovendien heeft de auteur ten behoeve van de onderhavige publicatie de definitieve richtlijn ingewerkt, zodat deze publicatie bij de tijd is.

Utrecht 2013, François Kristen

Hoogleraar straf(proces)recht, Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen,
tevens scriptiebegeleider van Lydia Dalhuisen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en onderzoeksvraag

Het Nederlandse strafrecht is een schuldstrafrecht. Hieruit volgt dat de dader alleen strafbaar is wanneer het strafbare feit aan hem kan worden toegerekend. Een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens bij de dader kan aan deze toerekening in de weg staan. Aangezien in een dergelijke situatie de vrije wilsvorming van de dader beperkt is, treft hem geen verwijt. Artikel 39 Wetboek van Strafrecht biedt voor deze gevallen het wettelijk kader. Indien een bepaald feit niet aan een dader kan worden toegerekend wegens een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van diens geestvermogens, vervalt op basis van dit artikel de strafbaarheid. De vraag naar de toerekeningsvatbaarheid van de dader wordt in Nederland door de rechter al jaren beantwoord met gebruik van een verdeling in vijf gradaties: toerekeningsvatbaar, enigszins verminderd toerekeningsvatbaar, verminderd toerekeningsvatbaar, sterk verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar. In de Richtlijn Psychiatrisch Onderzoek en Rapportage in Strafzaken (NVvP) van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie¹ wordt bepleit om deze huidige vijfpuntsschaal te verlaten ten gunste van een nieuwe verdeling in drie gradaties.² In de Richtlijn worden verschillende redenen gegeven waarom een driepuntsschaal de voorkeur verdient. Hierbij komen zowel positieve punten van een verdeling in drie gradaties als negatieve aspecten van de huidige stand van zaken aan bod.

Na publicatie van deze (concept)richtlijn eind 2009 op de website van de NVvP is over dit voorstel discussie ontstaan. Zo staan Franken en Kristen, Mooij en ook Van Mulbregt kritisch tegenover een verdeling in drie gradaties.³ Met deze scriptie wordt aansluiting gezocht bij het wetenschappelijk debat. Het voorstel in de Richtlijn betreffende een verdeling in drie gradaties en de huidige vijfpuntsschaal van toerekeningsvatbaarheid worden hier ter discussie gesteld. Hierbij wordt de volgende probleemstelling onderzocht: Welke argumenten bestaan er voor en tegen het stelstel van drie en dat van vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid en welk stelsel geniet, gezien de verschillende argumenten voor en tegen, de voorkeur?

¹ Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, *Richtlijn Psychiatrisch Onderzoek en Rapportage in Strafzaken*, De Tijdstroom Utrecht: De Tijdstroom 2012, Uitgebracht door een werkgroep van de NVvP onder voorzitterschap van P.J.A. van Panhuis. (verder: Richtlijn 2012).

² Richtlijn 2012, p. 65.

³ Franken & Kristen 2009; Mooij 2012; Van Mulbregt 2009.

1.2 Plan van behandeling

Om uiteindelijk de keuze te maken voor een bepaald stelsel van gradaties van toerekeningsvatbaarheid is het van belang dat de verschillende argumenten duidelijk aan bod komen. Allereerst wordt in hoofdstuk 2 dieper ingegaan op de ratio van artikel 39 Wetboek van Strafrecht, om later te kunnen beoordelen of een systeem met meer of minder gradaties hierbij past. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 onderzocht of en hoe de toepassing van de huidige vijfpuntsschaal van toerekeningsvatbaarheid de straftoemeting beïnvloedt. Hierbij wordt gekeken naar de functie van de huidige verdeling van toerekeningsvatbaarheid in de praktijk. Daarna komen de argumenten voor en tegen de huidige vijf gradaties aan bod (hoofdstuk 4). In het daarop volgende hoofdstuk worden de voors en tegens van het voorstel van drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid besproken. Op basis van deze argumenten wordt ten slotte in hoofdstuk 6 een afweging gemaakt van de verschillende argumenten, waarna de hoofdvraag beantwoord wordt.

1.3 Methode

Bij het beantwoorden van de vraag welk van de stelsels van gradaties van toerekeningsvatbaarheid de voorkeur verdient, worden verschillende methoden gehanteerd.

Allereerst wordt onderzoek gedaan naar de wetsgeschiedenis en wordt gekeken naar de achterliggende ratio van artikel 39 Wetboek van Strafrecht. Daarnaast wordt een rechtspraakonderzoek uitgevoerd naar de toepassing van artikel 39 Wetboek van Strafrecht in de tegenwoordige rechtspraktijk. Hierbij worden de strafmotiveringen van uitspraken gepubliceerd op www.rechtspraak.nl tussen 1 juli 2010 en 1 januari 2011 waarin de toerekeningsvatbaarheid van de dader aan de orde is geanalyseerd. Ten slotte vormt literatuuronderzoek een belangrijk middel ter beantwoording van de hoofdvraag.

Door middel van wetshistorisch onderzoek, onderzoek naar de rechtspraktijk en literatuuronderzoek worden de verschillende argumenten voor en tegen de verschillende stelsels van toerekeningsvatbaarheid in een breder kader ingebed.

2 De ratio van artikel 39 Wetboek van Strafrecht

2.1 Inleiding

Toerekeningsvatbaarheid wordt geregeld in artikel 39 Wetboek van Strafrecht. De vraag of een dader al dan niet verminderd toerekeningsvatbaar is komt toe aan de rechter. Bij het beantwoorden van deze vraag krijgt de rechter grote vrijheid van de wetgever, al zal hij zich daarbij normaliter wel laten voorlichten door forensisch deskundigen. Indien plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis of tbs mogelijk aan de orde is, is een dergelijke voorlichting zelfs verplicht.⁴ Ook indien deze voorlichting niet wettelijk verplicht is, is het moeilijk voor te stellen dat een rechter de vraag naar toerekeningsvatbaarheid ooit zou willen oplossen zonder de inschakeling van een forensisch deskundige.⁵ Dat dit overeenstemt met de visie van de wetgever blijkt uit de memorie van antwoord bij het ontwerp van de Krankzinnigenwet van 1884 waar gesteld wordt: 'In elk concreet geval moet toch door een geneeskundige worden beoordeeld of krankzinnigheid aanwezig is'.⁶

Voor een oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid dient de rechter drie vragen te beantwoorden:⁷

- (1) is er ten tijde van het begaan van het strafbare feit sprake geweest van een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis der geestvermogens?
- (2) is het strafbare feit daarvan geheel of gedeeltelijk een uitvloeisel (causaliteitseis)?
- (3) moet op die grond het feit aan de verdachte niet of verminderd worden toegerekend?

Uit dit toetsingsschema van de rechter blijkt dat er voor het oordeel over toerekeningsvatbaarheid twee zaken van belang zijn, namelijk de vraag naar de gevallen waarin er sprake kan zijn van ontoerekeningsvatbaarheid (1^e vraag) en de vraag naar het verband tussen een dergelijk geval en het delict (2^e vraag). Op basis daarvan kan de rechter uiteindelijk besluiten of er sprake is van al dan niet verminderde toerekeningsvatbaarheid (3^e vraag).

⁴Zie artikel 37 lid 2 en 37a lid 3 Sr; Ook indien dit niet verplicht is, is het moeilijk voor te stellen dat een rechter de vraag naar toerekeningsvatbaarheid ooit zou willen oplossen zonder de inschakeling van een forensisch deskundige,

⁵ Machielse 2009, p. 49.

⁶ *Kamerstukken II 1882/83*, 52-1, p. 1.

⁷ Kelk 2010, p. 274; vergelijk Remmelink 1996, p. 278.

In dit hoofdstuk wordt mede aan de hand van deze twee aspecten dieper ingegaan op de strekking van artikel 39 Wetboek van Strafrecht. Hierbij wordt allereerst in paragraaf 2.2 gekeken naar het mensbeeld dat aan het artikel ten grondslag ligt. Daarna wordt in paragraaf 2.3 dieper ingegaan op de totstandkoming van artikel 39 Wetboek van Strafrecht en de vraag naar toerekeningsvatbaarheid. Vervolgens worden de gevallen van ontoerekeningsvatbaarheid (paragraaf 2.4) en de vereiste relatie tussen een geval en het delict (paragraaf 2.5) besproken. Ten slotte wordt in paragraaf 2.6 afgesloten met een conclusie.

2.2 Het mensbeeld in het strafrecht

2.2.1 Uitgangspunt is toerekeningsvatbaarheid

Bij het opstellen van het huidige wetboek van strafrecht ging de wetgever uit van een bepaalde visie op de mens. De wetgever beschouwde de mens als een autonoom individu, dat kan handelen uit eigen vrije wil. Hiermee sloot de wetgever aan bij het rechtsfilosofische tijdsbeeld, dat ervan uitging dat mensen worden geboren met kennis van goed en kwaad en de capaciteiten om ook naar die kennis te handelen. Hierdoor onderscheidt de mens zich van het dier.⁸

Dit mensbeeld blijkt onder andere uit het volgende citaat: 'De strafwet spreekt tot den normaal ontwikkelden mensch, tot hem die met bewustheid handelt, die vrij is om anders te handelen, die in staat is ten aanzien van het strafbaar gestelde feit zijnen wil te bepalen'.⁹ Wanneer men met vrije wilsbepaling handelt en in het bezit is van inzicht betreffende goed en kwaad, wordt men geacht vatbaar te zijn voor toerekening. Nodig hiervoor is dat men kan handelen met 'oordeel des ondersheids'.¹⁰ Deze visie op de mens is ook terug te zien in de strafbaarheid van doleuze (opzettelijke) delicten. Hiervoor is het namelijk nodig dat de dader in vrijheid zijn wil kon bepalen. Het moet daarbij gaan om een uiting van een bewuste en vrije wilsbepaling en een handeling waarvan elk normaal ontwikkeld mens weet dat het strijdig is met de zedelijke en maatschappelijke orde.¹¹ Bij uitzondering is er ook sprake van een misdrijf als de dader de handeling niet heeft gewild, dan moet er bij de dader schuld (culpa) aanwezig zijn. Bij culpa gaat het om zaken als onachtzaamheid, nalatigheid en gebrek aan voorzorg. Uitgangspunt hierbij is de mens in het algemeen en wat men daarvan mag verwachten (culpa lata).¹² Hoewel er bij culpa dus geen sprake is van een 'willen' van de dader, is ook hier het door de wetgever gehanteerde mensbeeld te herken-

⁸ Mooij 2004a, p. 109.

⁹ Smidt I 1891, p. 364-365.

¹⁰ Idem, p. 385-388.

¹¹ Idem, p. 77.

¹² Idem, p. 85.

nen. Er wordt namelijk uitgegaan van de gemiddelde, ‘normaal’ ontwikkelde mens.

2.2.2 De uitzondering van artikel 39 Wetboek van Strafrecht

Het uitgangspunt is dus de toerekeningsvatbaarheid van een ieder, en de mogelijkheid om ieder mens verantwoordelijk te stellen voor diens daden.¹³ Met de acceptatie van dit mensbeeld door de wetgever, kwam ook het besef dat niet elk mens aan dit mensbeeld kan voldoen. Uitzonderingen op dit basisprincipe van toerekeningsvatbaarheid van een ieder zijn dan ook mogelijk. De mogelijkheid bestaat dat personen hiervan afwijken door een jonge leeftijd of het lijden aan een psychische stoornis.

Artikel 39 Wetboek van Strafrecht vormt dus een uitzondering op het uitgangspunt van toerekeningsvatbaarheid van een ieder. Dit artikel biedt een strafuitsluitingsgrond die de toerekenbaarheid van het feit laat wegvallen in geval van ontoerekeningsvatbaarheid van de dader. Toerekenen wordt hier letterlijk opgevat als het op rekening van de dader komend. De Memorie van Toelichting stelt: ‘Geene strafregtelijke verantwoordelijkheid zonder toerekenbaarheid van het feit aan den dader, en geene zoodanige toerekenbaarheid waar hetzij de vrijheid van handelen, de keus tusschen het doen of laten van hetgeen de wet verbiedt of gebiedt is uitgesloten, hetzij de dader in zoodanigen toestand verkeert, dat hij het ongeoorloofde zijner handeling niet kan beseffen en hare gevolgen niet kan berekenen’.¹⁴ Dit citaat bevestigt het hierboven besproken mensbeeld, aangezien gesproken wordt over de vrijheid van handelen en het kunnen kiezen tussen goed en kwaad. Daarnaast kan uit dit citaat worden afgeleid dat voor ontoerekeningsvatbaarheid nodig is dat men geen besef heeft dat het gedrag ongeoorloofd is en daarnaast inzicht in de consequenties daarvan mist. Verder toont dit citaat aan dat het past binnen de wetssystematiek om te spreken van *toerekeningsvatbaarheid* en niet van toerekenbaarheid van de dader. Er wordt immers gesproken over de toerekenbaarheid van het feit, indien de dader voldoet aan het mensbeeld en derhalve *vatbaar* is voor toerekening.

De wetgever heeft in beginsel een dichotoom stelsel voor ogen gehad. Men is ofwel toerekeningsvatbaar ofwel ontoerekeningsvatbaar. Artikel 39 Wetboek van Strafrecht heft de strafbaarheid van de dader op, indien deze niet in staat is zijn wil omtrent het strafbare feit in vrijheid te bepalen of indien deze niet in kan zien dat een bepaalde handeling ongeoorloofd is. Is men wel vatbaar voor toerekening, dan blijft de strafbaarheid in stand.

¹³ Kelk 2010, p. 272.

¹⁴ Smidt I 1891, p. 366.

2.3 Artikel 39 Wetboek van Strafrecht en de toerekeningsvatbaarheidsvraag

2.3.1 Totstandkomingsgeschiedenis artikel 39 Wetboek van Strafrecht

Artikel 39 Wetboek van Strafrecht heeft een lange voorgeschiedenis. In de voorloper van het huidige wetboek, de Code Pénal, werd al rekening gehouden met de vraag naar toerekening. Artikel 64 van de Code Pénal stelde: 'Il n'y a ni crime ni délit, si le prévenu était en état de démence au moment de l'action, ou lorsqu' il a été contraint par une force à la quelle il n'a pu résister': er is geen sprake van een misdrijf of overtreding wanneer de dader in een staat van krankzinnigheid verkeerde op het moment van handelen, of wanneer hij daartoe gedwongen werd door een druk waaraan hij geen weerstand kon bieden. Dit artikel stelt dat de strafbaarheid van het feit wegvalt wanneer iemand verkeerde in een staat van krankzinnigheid of onder een onweerstaanbare druk stond.

Over deze bepaling is tijdens de totstandkoming van het huidige Wetboek van Strafrecht gediscussieerd. Men vond dat er sprake was van twee hoofdgebreken.¹⁵ Allereerst achtte men het gebruik van de term krankzinnigheid (*démence*) te beperkt. Hieronder valt bijvoorbeeld niet een gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens. Het tweede punt van bezwaar was dat artikel 64 Code Pénal geen oog had voor het verband tussen de abnormale geestelijke toestand en het concrete feit. De kritiek richtte zich dus enerzijds op de vraag welke gevallen onder de bepaling zouden moeten vallen om te kunnen spreken van ontoerekeningsvatbaarheid en anderzijds op het verband tussen stoornis en delict.

Artikel 47 van het Oorspronkelijk Regeringsontwerp (ORO) wilde aan deze kritiek tegemoet komen en luidde: 'Niet strafbaar is hij die een feit pleegt, terwijl hij ten gevolge hetzij van den toestand van bewusteloosheid waarin hij verkeert, hetzij van de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geestvermogens, buiten staat is ten aanzien van dat feit zijnen wil te bepalen'. Op de inhoud van dit artikel kwam echter ook veel kritiek. Zowel op de voorgestelde toestanden die zouden leiden tot straffeloosheid, als op de invloed van een dergelijke toestand op de wilsbepaling.¹⁶ Deze kritiek is te vergelijken met de eerdere bezwaren op artikel 64 Code Pénal en heeft geleid tot vele veranderingen in de oorspronkelijke redactie van het artikel.

¹⁵ Smidt I 1891, p. 365.

¹⁶ Deze kritiek wordt in paragraaf 2.4.1 en 2.5.1 nader uitgewerkt.

2.3.2 De toerekeningsvatbaarheidsvraag

Op zowel artikel 64 Code Pénal als artikel 47 ORO kwam soortgelijk commentaar. Uit het onderwerp van deze kritiek valt af te leiden dat er discussie bestaat over enerzijds de toestanden die zouden moeten leiden tot ontoerekeningsvatbaarheid en anderzijds het verband tussen een dergelijke toestand en het delict. Deze elementen zijn ook terug te zien in het toetsingsschema van de rechter, zoals beschreven in de inleiding van dit hoofdstuk.

Uit de aard van de kritiek op de vroegere artikelen en het huidige toetsingsschema van de rechter kan dus worden afgeleid dat er voor een oordeel over toerekeningsvatbaarheid van de dader gekeken moet worden in welke gevallen er sprake zou moeten zijn van ontoerekeningsvatbaarheid en naar de vraag of er een verband is tussen stoornis en delict. Deze vragen worden hieronder afzonderlijk behandeld.

2.4 Gevallen van ontoerekeningsvatbaarheid?

2.4.1 Visie van de wetgever

Op artikel 47 ORO kwam veel commentaar met betrekking tot de vraag welke toestanden de wetgever precies bedoelde. Met betrekking tot een 'toestand van bewusteloosheid' rees de vraag of een geheel bewusteloze wel een delict kan plegen.¹⁷ Ook vroeg men zich af of er eveneens sprake was van straffeloosheid nadat iemand zich vrijwillig door middel van bijvoorbeeld dronkenschap in een staat van bewusteloosheid had gebracht.¹⁸ De Memorie van Toelichting stelt dat: 'Zelfs voor de gevallen waarin de dader zich vrijwillig, door gebruik van geestrijke dranken of andere middelen, in den toestand van bewusteloosheid heeft gebragt, mag hier geene uitzondering worden gemaakt'.¹⁹ Vele Kamerleden verzetten zich hiertegen, waarop minister Modderman uiteindelijk verklaarde enkel een toestand van totale afwezigheid van bewustzijn te bedoelen.²⁰ Dit leidde ertoe dat deze frase werd geschrapt, aangezien iemand die als een 'cadaver' is geen wilshandelingen kan verrichten.

Daarnaast stelde dr. J.N Ramaer²¹ voor om in plaats van het woord geestvermogens te spreken over 'verstandelijke vermogens'. De reden hiervoor was dat hij van mening was dat de wetgever zich niet in theorieën over de vermogens van de geest moest mengen. Omdat volgens Ramaer een stoornis van de verstandelijke vermogens bij alle vormen van krankzinnig-

¹⁷ Smidt I 1891, o.a. p. 366 en 369.

¹⁸ Idem, o.a. p. 369 en 375.

¹⁹ Idem, p. 365.

²⁰ Idem, p. 379.

²¹ Hij was in die tijd een bekende psychiater en medeoprichter van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie in 1871.

heid voorkomt, opperde hij om de term 'krankzinnigheid' in de bepaling te voegen.²² De minister ging deels in dit bezwaar mee. De term 'geestvermogens' werd weliswaar veranderd, echter niet in 'krankzinnigheid' maar in 'verstandelijke vermogens'.²³ Expliciet is door de wetgever niet gekozen voor de term 'krankzinnigheid', omdat ook andere oorzaken van gebrekkige ontwikkeling dan de gebrekkige hersenvorming mogelijk werden geacht.²⁴

Bij de herziening van het artikel door de wet van 28 mei 1925, *Stb.* 1925, 221 is de term geestvermogens in ere hersteld, aangezien de wetgever elke ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling van enige psychische functie onder het artikel wilde brengen, en niet enkel afwijkingen in het intellect.

Verder had Ramaer bedenkingen tegen de woorden 'bepalen van den wil' aangezien hij het vermogen van wilsbepaling voor de toerekeningsvatbaarheid onvoldoende achtte.²⁵ Volgens Ramaer zorgt krankzinnigheid niet automatisch voor een volledig onvermogen de wil te bepalen, soms doet het niet meer dan de gezonde wilsbepaling verhinderen.²⁶ Het is dus goed mogelijk dat mensen die wel hun wil kunnen bepalen, toch lijden aan een geestelijke stoornis. De minister ging mee in de kritiek dat het bepalen van de wil niet een duidelijk onderscheid maakt in gevallen van toerekeningsvatbaarheid en veranderde 'bepalen van den wil' in 'niet kan worden toegerekend'.²⁷

Het huidige artikel 39 Wetboek van Strafrecht noemt geen specifieke stoornissen of andere toestanden die tot ontoerekeningsvatbaarheid dienen te leiden. Wel maakt de wetgever een onderscheid tussen inwendige en uitwendige oorzaken van ontoerekeningsvatbaarheid. De abnormale toestand van de geestvermogens is, naast het hebben van een jeugdige leeftijd, een inwendige oorzaak.²⁸ Uitwendige oorzaken van ontoerekeningsvatbaarheid zijn overmacht, noodweer, de uitvoering van een wettelijk voorschrift en het volgen van een ambtelijk bevel.²⁹

Met betrekking tot de specifieke vraag in welke gevallen sprake is van ontoerekeningsvatbaarheid laat de wetgever dus vrijheid aan de rechter. Toch is wel duidelijk dat bijvoorbeeld dronkenschap niet tot straffeloosheid mag leiden. Ook gaat het niet enkel om intellectuele storingen maar om elke ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling van een psychische functie.

²² Machielse 2005a, p. 2-6.

²³ Smidt I 1891, p. 373.

²⁴ Machielse 2005a, p. 2-6.

²⁵ Smidt I 1891, p. 371.

²⁶ Machielse 2005a, p. 2-6.

²⁷ Smidt I 1891, p. 373.

²⁸ Idem, p. 364.

²⁹ Idem, p. 404.

2.4.2 Visie in de strafrechtswetenschap

Nu de wetgever niet expliciet stelt in welke gevallen er sprake kan zijn van ontoerekeningsvatbaarheid, is het interessant om te kijken hoe het denken hierover zich in de literatuur heeft ontwikkeld.

Een vroege definitie van toerekeningsvatbaarheid wordt gegeven door Simons die stelt dat er voor toerekeningsvatbaarheid sprake moet zijn van een zodanige psychische gesteldheid, dat de toepassing van een strafmaatregel vanuit algemeen en individueel standpunt gerechtvaardigd is.³⁰ Simons stelt dat de dader 'normaal' moet zijn en zoekt hiervoor aansluiting bij de gemiddelde mens.³¹ Wanneer hier al dan niet sprake van is, blijft echter onduidelijk.

Een meer specifieke visie op de gevallen van ontoerekeningsvatbaarheid komt van Van Hamel. Volgens Van Hamel is er sprake van toerekeningsvatbaarheid als de dader in een staat van psychische normaliteit en rijpheid verkeert en drie geschiktheden bezit, namelijk: het kunnen begrijpen van de feitelijke strekking van de eigen handelingen, het kunnen beseffen dat die handelingen maatschappelijk ongeoorloofd zijn en de capaciteit om met betrekking tot die handelingen de wil te bepalen.³² Het gaat volgens Van Hamel dus om de mogelijkheid om in vrijheid de wil te kunnen bepalen.³³ Hieruit valt af te leiden dat indien men niet over deze geschiktheden beschikt, er sprake is van ontoerekeningsvatbaarheid. Dit biedt weliswaar meer leidraad dan de visie van Simons, maar het gaat nog steeds om abstracte criteria voor het bepalen van gevallen van ontoerekeningsvatbaarheid.

De Groninger School³⁴ baseert zich op het karakter van de dader. Voor toerekeningsvatbaarheid is het bezitten van een verwerpelijk karakter een vereiste. Indien afwijkingen het onmogelijk maken om uit de daad dit verwerpelijke karakter van de dader af te leiden, is toerekening onmogelijk.³⁵ Deze invloedrijke leer gaat ervan uit dat het karakter wezenlijk onveranderbaar is en gelijkgesteld kan worden met de persoon van de mens.³⁶ Het, door een bepaalde afwijking, ontbreken van een dergelijk verwerpelijk karakter is dus een geval van ontoerekeningsvatbaarheid. In de jaren vijftig van de vorige eeuw komt er in de psychologie aandacht voor de invloed van cognitie op gedrag, onder andere door onderzoek van Hull en Tolman.³⁷ Van Eck sluit hier eind jaren vijftig van de vorige eeuw bij aan door zijn

³⁰ Simons I 1937, p. 194.

³¹ Simons I 1937, p. 195.

³² Van Hamel 1927, p 321-322.

³³ Brand 2001, p 57.

³⁴ Stroming van een aantal vooral in Groningen werkzame geleerden in de periode 1910-1940. De Groninger School bestond uit onder andere G.Heymans, L. Polak, E.D. Wiersma en D. Wiersma.

³⁵ Machielse 2005a, p. 31.

³⁶ Rimmelink 1996, p. 281.

³⁷ Gray 2002, p 21.

cognitief-psychologische toerekeningsvatbaarheidsbepaling.³⁸ Hij stelt het besef van de dader voorop, er moet sprake zijn van bewust gedrag, bewustzijn van al de feitelijke elementen van het strafbare feit, bewustzijn bij de dader dat hij kwaad bedreef en de mogelijkheid dat de dader in vrijheid een waardeoordeel kon geven aan zijn daad.³⁹ Beslissend is het vermogen om de zaak van alle kanten te bezien en de diverse waarden tegen elkaar af te wegen. Indien dit vermogen ontbreekt, is er sprake van ontoerekeningsvatbaarheid. In 1962 gaat Van Eck echter een andere kant op en beperkt ontoerekeningsvatbaarheid tot het in concreto niet hebben kunnen bepalen van de wil.⁴⁰ Volgens Machielse en Rummelink miskent hij hiermee dat ook het 'niet kunnen kennen', het cognitieve aspect, mits veroorzaakt door een psychische afwijking, onderdeel vormt van artikel 39 Wetboek van Strafrecht.⁴¹

Meer recent is de visie van Mooij. Volgens hem zijn gedragingen toerekenbaar indien de persoon verantwoordelijkheid kan dragen voor zijn handelen en over geestelijke vermogens beschikt.⁴² Hierbij stelt hij het vermogen tot overleg centraal. Dit vermogen bestaat uit het vermogen tot inzicht en het vermogen tot redelijke doelstelling.⁴³ Ontbreekt door een psychische stoornis het vermogen tot overleg, zijn er met andere woorden geen alternatieven voorhanden, dan dient toerekening achterwege te blijven.⁴⁴ Deze benadering hecht veel belang aan de keuzevrijheid. Het is onredelijk om iemand te straffen die op grond van een psychische stoornis niet anders kon handelen.⁴⁵

Tendens in de literatuur

Er is in de loop der tijd meer en meer aandacht gekomen voor de kenmerken en capaciteiten van de dader bij het beoordelen of sprake is van een geval van ontoerekeningsvatbaarheid. Zo heeft Van Hamel het over drie geschiktheden en hecht de Groninger School waarde aan het karakter van de dader. Deze groeiende aandacht voor de mogelijkheden en kenmerken van de dader lijkt het meest duidelijk bij de opvatting van Mooij. Hij hecht veel waarde aan het individuele vermogen tot overleg en de keuzevrijheid van het subject.

³⁸ Brand 2001, p. 56.

³⁹ Van Eck 1959, p. 22.

⁴⁰ Van Eck 1962, p. 286. Onder ontoerekenbaarheid valt alleen het in concreto niet hebben kunnen bepalen van de wil. De mogelijkheid van inzicht is volgens van Eck nog wel steeds belangrijk, maar hoort niet thuis bij de leer van de ontoerekenbaarheid.

⁴¹ Machielse 2005a, p. 32-36; Rummelink 1996, p. 281.

⁴² Mooij 2004a, p. 115.

⁴³ Idem, p. 117.

⁴⁴ Idem, p. 119-120; Mooij 2009, p. 18.

⁴⁵ Mooij 2009, p. 18.

2.4.3 Ontwikkeling in de rechtspraak

Aangezien de wetgever in artikel 39 Wetboek van Strafrecht geen specifieke psychische afwijkingen of psychologische kenmerken noemt die tot straffeloosheid dienen te leiden en ook uit de literatuur niet eenduidig blijkt wanneer er in een specifieke casus sprake is van een geval van ontoerekeningsvatbaarheid, is de rechter vrij met betrekking tot de gevallen waarin hij al dan niet een feit toerekent.

Hoewel de rechter die vrijheid heeft, lijkt de Hoge Raad zich toch aan te sluiten bij de bedoeling van de wetgever. Zo was de wetgever al van oordeel dat men niet ontoerekeningsvatbaar was indien men de psychische stoornis zelf in het leven had geroepen, bijvoorbeeld door dronkenschap. De Hoge Raad sluit zich hier bij aan en neemt bijvoorbeeld geen ontoerekeningsvatbaarheid aan bij een verdachte die handelde vanuit een acute psychose die was ontstaan door cannabisgebruik, aangezien deze psychose aan hemzelf te wijten was.⁴⁶ Ook een verdachte die wist dat medicijnen niet in combinatie met alcohol mochten worden ingenomen en dit toch deed, heeft zich vrijwillig gebracht in de aangenomen toestand, aldus de Hoge Raad.⁴⁷

In deze gevallen is sprake van culpa in causa. Hierbij gaat het om zaken waarin de dader door eigen schuld zichzelf in een situatie brengt waaruit een strafbaar feit voortkomt. Er is in deze situaties vaak wel sprake van een geval van ontoerekeningsvatbaarheid en zelfs ook van causaliteit, maar doordat de dader zelf het geval en de daaruit voortvloeiende causaliteit in het leven heeft geroepen, is hij toch strafbaar. Het gaat er om of 'de verdachte "verwijtbaar" is komen te verkeren in een toestand van ziekelijke storing van zijn geestvermogens', aldus de Hoge Raad.⁴⁸ In dat geval is er namelijk sprake van anterieure verwijtbaarheid. Hoewel er dus vaak wel voldaan is aan de vereisten voor het niet toerekenen van de daad aan de dader (er is sprake van een stoornis en deze stoornis heeft het strafbare feit veroorzaakt), vormen culpa in causa-situaties een uitzondering. De aanwezigheid van culpa in causa zorgt ervoor dat de schulditsluitingsgrond van ontoerekeningsvatbaarheid buiten toepassing blijft. In deze specifieke gevallen blijft er derhalve sprake van een toerekeningsvatbare dader die dus strafbaar is.

2.5 Relatie tussen stoornis en delict?

2.5.1 Visie van de wetgever

Er werd ten tijde van de totstandkoming van het huidige artikel 39 Wetboek van Strafrecht kritiek geuit op artikel 64 Code Pénal omdat deze bepa-

⁴⁶ HR 12 februari 2008, *NJ* 2008, 263, r.o. 3.4.

⁴⁷ HR 14 december 2004, *NJ* 2006, 448, r.o. 3.6.

⁴⁸ HR 9 juni 1981, *NJ* 1983, 412, r.o. 7.

ling geen oog had voor het verband tussen de abnormale geestelijke toestand en het delict. De wetgever wilde met artikel 47 ORO aan dit bezwaar tegemoet komen met de zinsnede ‘ten aanzien van dat feit zijnen wil te bepalen’. De Memorie van Toelichting stelt dat het noodzakelijk is om rekening te houden met het verband tussen stoornis en delict.⁴⁹ Met de tekst ‘ten aanzien van dat feit’ lijkt de wetgever dan ook te willen uitdrukken dat er een causaal verband aanwezig moet zijn tussen de stoornis en het begane delict.

Vanuit de psychiatrie werd commentaar geleverd op de tekst ‘ten aanzien van dat feit’, omdat men meende dat een dergelijk causaal verband tussen het concrete feit en de geestesstoornis niet met zekerheid vast te stellen was.⁵⁰ Gevaar was volgens onder anderen Van An del dat een krankzinnige niet zou kunnen bewijzen dat hij ten aanzien van dat feit zijn wil niet vrij had kunnen bepalen. Door deze bewijsproblematiek zou het mogelijk zijn dat mensen onterecht zouden worden veroordeeld.⁵¹ Door Van An del en anderen werd echter miskend dat het ook mogelijk is dat men enkel ten aanzien van het feit ontoerekeningsvatbaar is (bijvoorbeeld in geval van kindermoord gelijk na de bevalling). Volgens de Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer der Staten Generaal zou het in die gevallen moeilijkheden geven als de zinsnede ‘ten aanzien van dat feit’ weg zou vallen.⁵² Toch is in het huidige artikel 39 Wetboek van Strafrecht dit zinsdeel niet meer terug te vinden. Doordat dit artikel echter spreekt van ‘wegens’ komt de causaliteitseis hier toch in terug. Hieruit kan namelijk afgeleid worden dat er volgens de wetgever een causaal verband moet zijn tussen de psychische afwijking en het feit. Dat wil zeggen dat de afwijking er de oorzaak van moet zijn dat een persoon het feit heeft begaan.

2.5.2 Visie in de strafrechtswetenschap

In aanvulling op de causaliteitseis die door de wetgever gesteld wordt, heeft Nieboer in zijn dissertatie het ‘causale criterium’ verdedigd. Volgens hem wordt de toerekeningsvatbaarheid kleiner naarmate de causale kracht van de psychische afwijking groter is.⁵³ Dus de mate van toerekeningsvatbaarheid is omgekeerd evenredig aan de causale invloed van de psychische stoornis. Is de causale invloed van de stoornis groter, dan neemt de toerekeningsvatbaarheid naar verhouding af.

Dit causale criterium biedt ruimte voor verminderde toerekeningsvatbaarheid. Het laat daarnaast ruimte voor andere factoren die relevant kunnen zijn voor het normatieve oordeel van de rechter. Aangezien het hier gaat om een zuiver pragmatisch vraagstuk, kan het criterium ook worden

⁴⁹ Smidt I 1891, p. 365.

⁵⁰ Idem, p. 371; Rimmelink 1996, p. 277.

⁵¹ Machielse 2005a, p. 7.

⁵² Smidt I 1891, p. 370.

⁵³ Nieboer 1970, p. 145.

toegepast door aanhangers van het pure determinisme.⁵⁴ In die visie staat alles wat de mens doet al vooraf vast en is er geen ruimte voor de vrije wil.

Volgens Nieboer heeft de mate van defectuositeit invloed op de wilsvrijheid. Naarmate men hoger scoort in defectuositeit, neemt de wilsvrijheid af. Nieboer vindt dan ook dat de psychiater de mate van defectuositeit van de verdachte moet onderzoeken. Hij stelt hierbij voor om een 'defectuositeits-index' op te stellen 'in de mate waarin het delict door de afwijking is veroorzaakt'.⁵⁵ Een dergelijke index geeft dan weer in hoeverre de wilsvrijheid nog aanwezig is. Een hogere score op de index impliceert dan minder wilsvrijheid bij de dader. Op basis van deze defectuositeits-index komt Nieboer tot de volgende gradaties van de mate waarin het feit door de stoornis wordt veroorzaakt: zeer gering tot licht, licht tot aanzienlijk, aanzienlijk tot zeer sterk en sterk tot algeheel.⁵⁶

In tegenstelling tot de wetgever en Nieboer spreekt Mooij niet van een causaal verband, maar van een interne (hermeneutische) relatie tussen stoornis en gedrag.⁵⁷ Volgens hem bestaat er geen externe relatie van oorzakelijkheid tussen stoornis en delict, in de zin dat het ene veroorzaakt wordt door het andere. Wel is er sprake van een uitdruktingsrelatie, aangezien het ene verschijnsel zich kan uitdrukken in het andere. Als voorbeeld noemt Mooij melancholie die kan leiden tot zelfmoord. De melancholie is dan niet de oorzaak van het gedrag (zelfmoord) maar het gedrag is eerder een uiting van de melancholie. Het is echter ook mogelijk dat men wel melancholie ervaart, maar dit niet tot uitdrukking brengt in gedrag.⁵⁸

De ruimte die de wetgever lijkt te geven voor gradaties van causaliteit wordt door Nieboer met zijn defectuositeits-index ingevuld. Hoewel Mooij stelt dat er in strikte zin geen sprake is van een causaal verband, gaat ook hij uit van een vorm van relatie tussen stoornis en delict. Hij ziet dit verband echter als een uitdruktingsrelatie.

2.5.3 Ontwikkeling in de rechtspraak

In de rechtspraak is de eis van causaliteit algemeen geaccepteerd. Dit volgt ook uit de vragen die de rechter dient te beantwoorden bij een oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid (zie paragraaf 2.1). Een ontwikkeling die zich op dit gebied heeft voorgedaan, is de invoering van gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

De wetgever heeft in beginsel een dichotoom stelsel van toerekeningsvatbaarheid voor ogen gehad, al lijkt er wel ruimte te zijn voor een nuancering hiervan door de erkenning van graden van schuld.⁵⁹ Dit dichotome

⁵⁴ Machielse 2005b, p. 38-42.

⁵⁵ Nieboer 1970, p. 162-163.

⁵⁶ Idem, p. 204.

⁵⁷ Mooij 2007b, p. 86.

⁵⁸ Idem, p. 86.

⁵⁹ Smidt I 1891, p. 389.

stelsel werd als ongenueanceerd en onwerkbaar gezien. In de praktijk was er dan ook behoefte aan een meer genuanceerd systeem.⁶⁰ Dit werd mogelijk door de invoering van de psychopatenwetten in 1928.⁶¹ Nadere uitleg van het toen ingevoerde artikel 37a Wetboek van Strafrecht in de jurisprudentie opende namelijk de deur tot het hanteren van gradaties van toerekeningsvatbaarheid.⁶² De wetgeving van 1886 hield nog geen rekening met de middencategorie (niet ontoerekeningsvatbaar maar ook niet volledig toerekeningsvatbaar). Door de invoering van de maatregel terbeschikkingstelling van de regering (tbr, in 1988 vervangen door de huidige tbs) werd hier verandering in gebracht. Door deze tbr-regeling kon de rechter namelijk een gecombineerd vonnis uitspreken, waarbij hij rekening kon houden met de mate van toerekeningsvatbaarheid. Voor dat deel van het strafbare feit waarvoor de dader schuldig was, kon een gevangenisstraf worden opgelegd, en voor het deel waarvoor er sprake was van een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid, en derhalve schuldvermindering, kon de maatregel tbr opgelegd worden. Op basis van dit duale systeem was het mogelijk om rekening te houden met vormen van verminderde toerekeningsvatbaarheid, wat leidde tot de ontwikkeling van gradaties in toerekeningsvatbaarheid.

Aanvankelijk werden vele verschillende gradaties gehanteerd. Een onderzoek naar rapporten van het Pieter Baan Centrum betreffende partnerdoding uit de periode 1950-1980 laat zien dat er in die periode sprake was van wel 30 verschillende gradaties.⁶³ Het aantal gradaties is pas in 1985 teruggebracht tot de volgende vijf: volledig toerekeningsvatbaar, enigszins (ook wel licht) verminderd toerekeningsvatbaar, verminderd toerekeningsvatbaar, sterk verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar.⁶⁴ Deze gradaties komen voort uit de werkwijze van het Pieter Baan Centrum en zijn derhalve *practice based*. Ook Nieboer stelde een vijfdeling voor in de mate waarin het delict veroorzaakt wordt door de stoornis.⁶⁵ In de door het Pieter Baan Centrum vanaf 1985 gehanteerde vijf-puntsschaal van toerekeningsvatbaarheid is deze vijfdeling van Nieboer te herkennen. Volgens Van Marle heeft het discours tussen juristen en forensisch psychiaters geleid tot consensus over deze vijf gradaties.⁶⁶

Deze vijf gradaties (toerekeningsvatbaar, enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar) waarover in de rechtspraktijk overeenstemming is bereikt, worden in de huidige rechtspraktijk nog steeds gehanteerd. Als bijbehorende psychiatrische ziektebeelden, gebaseerd op een professionele standaard ontwik-

⁶⁰ Brand 2001, p. 32.

⁶¹ Psychopatenwetten, 25 mei 1925, *Staatsblad* 221.

⁶² Mooij 2004a, p. 120; Mooij 2007b, p. 85.

⁶³ De Boer 1990, p. 33.

⁶⁴ Idem, p. 33.

⁶⁵ Nieboer 1970, p. 204.

⁶⁶ Van Marle 2007, p. 126.

keld in de forensische gedragskunde, kunnen respectievelijk genoemd worden de (psycho)neurose, de persoonlijkheidsstoornis, de borderline persoonlijkheidsstoornis en in geval van ontoerekeningsvatbaarheid de psychose.⁶⁷

De Hoge Raad beschouwt, evenals de wetgever, de afwezigheid van toerekeningsvatbaarheid als een grond die de strafbaarheid van de dader opheft.⁶⁸ Indien men wel toerekeningsvatbaar is, is artikel 39 Wetboek van Strafvordering niet van toepassing. Dit vloeit logisch voort uit zowel de bedoeling van de wetgever, als de literatuur. Interessanter is de vraag naar de invloed van de nuances van toerekeningsvatbaarheid. De Hoge Raad stelt expliciet dat verminderde toerekenbaarheid de strafbaarheid niet opheft.⁶⁹ Er is namelijk geen sprake van een schulduitsluitingsgrond. Wel is er sprake van een vermindering van de verwijtbaarheid. In geval van een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid kan dus wel een straf worden opgelegd, die al dan niet de mate van ontoerekeningsvatbaarheid in zich verdisconteert. In hoofdstuk 3 wordt nader ingegaan op wat dit voor de praktijk betekent.

2.6 Conclusie

In het strafrecht wordt door de wetgever uitgegaan van de normaal ontwikkelde mens die autonoom is en in vrijheid zijn wil kan bepalen. Deze mens wordt over het algemeen gezien als vatbaar voor toerekening. Het kan echter voorkomen dat een dader afwijkt van dit heersende mensbeeld. Dit is door de wetgever onderkend, en er zijn dan ook uitzonderingen op het adagium van toerekeningsvatbaarheid mogelijk. Artikel 39 Wetboek van Strafrecht is een dergelijke uitzondering. De strekking van artikel 39 Wetboek van Strafrecht stoelt op de idee dat het onrechtvaardig is om mensen die onder invloed van een psychische stoornis niet anders konden handelen, toch deze handelingen toe te rekenen. Deze bepaling neemt in dat geval de strafbaarheid van de dader weg.

Bij de vraag of er al dan niet sprake is van toerekeningsvatbaarheid dient de rechter te beoordelen of er een geval is wat tot ontoerekeningsvatbaarheid kan leiden en of er een causaal verband bestaat tussen dat geval en het gepleegde feit. Op basis van die informatie kan hij uiteindelijk besluiten om het feit al dan niet in verminderde mate toe te rekenen.

Met betrekking tot de vraag naar de gevallen van ontoerekeningsvatbaarheid komt naar voren dat zowel de wetgever als de wetenschap geen concrete stoornissen benoemen. Over het algemeen is de rechter vrij dit te beoordelen op grond van de specifieke omstandigheden van het geval. Wel valt er uit de wetsgeschiedenis op te maken dat bijvoorbeeld dronkenschap

⁶⁷ Koenraadt 1994, p. 87; Brand 2001, p. 63.

⁶⁸ HR 10 november 1924, *NJ* 1925, 169.

⁶⁹ HR 9 oktober 1933, *NJ* 1933, 1652.

niet tot straffeloosheid mag leiden en dat het niet enkel gaat om intellectuele stoornissen. Verder volgt uit de literatuur dat er meer en meer aandacht is voor de capaciteiten en kenmerken van de dader. De rechter dient derhalve de mogelijkheden van de dader in zijn oordeel te betrekken.

Met betrekking tot een oordeel omtrent het causale verband tussen stoornis en delict, heeft de mogelijkheid van het hanteren van gradaties van toerekeningsvatbaarheid zich in de praktijk ontwikkeld. Werden er aanvankelijk in het Pieter Baan Centrum nog vele verschillende nuanceringen en gradaties gehanteerd, uiteindelijk werden deze in 1985 teruggebracht tot de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid. De oorspronkelijke dichotomie die voorgesteld was door de wetgever, is dus onder invloed van de praktijk van met name het Pieter Baan Centrum en door invloed vanuit de strafrechtswetenschap (onder andere de dissertatie van Nieboer) losgelaten en uiteindelijk vervangen door de huidige vijf-puntsschaal.

Concluderend kan gesteld worden dat indien niet aan het heersende mensbeeld van toerekeningsvatbaarheid wordt voldaan, artikel 39 Wetboek van Strafrecht een uitweg biedt. De ratio daarachter is dat een dader die door een psychische stoornis niet anders kon handelen niet bestraft behoort te worden. Wanneer sprake is van een psychische stoornis wordt in het concrete geval overgelaten aan de rechter. Ook de vraag naar het causale verband komt uiteindelijk toe aan de rechter. Indien is voldaan aan een geval dat mogelijk tot ontoerekeningsvatbaarheid kan leiden én er sprake is van een causaal verband tussen stoornis en delict, kan de rechter oordelen dat sprake is van enigszins verminderde, verminderde of sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid of zelfs ontoerekeningsvatbaarheid.

3 Toerekeningsvatbaarheid en de strafmaat

3.1 Inleiding

Zoals uit het vorige hoofdstuk duidelijk is geworden, heft artikel 39 Wetboek van Strafrecht in geval van complete ontoerekeningsvatbaarheid de strafbaarheid van de dader op.⁷⁰ Aan de andere kant van het spectrum, namelijk in geval van volledige toerekeningsvatbaarheid, is artikel 39 Wetboek van Strafrecht niet van toepassing. Gebleken is dat zich in de rechtspraktijk tussenliggende gradaties van toerekeningsvatbaarheid hebben ontwikkeld. In dit hoofdstuk staat de toepassing van deze tussenvormen in de rechtspraak centraal.

Het is duidelijk dat enige vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid de strafbaarheid van de dader niet opheft.⁷¹ Het gaat bij een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid dus niet om een schulduitsluitingsgrond en de dader blijft in deze gevallen strafbaar. De rechter kan de mate van toerekeningsvatbaarheid echter in de strafmaat verdisconteren, wat in de rechtspraktijk ook pleegt te gebeuren. Vraag is echter wat nu precies de invloed is van de tussenliggende gradaties van toerekeningsvatbaarheid op de straf. Meer specifiek wordt in dit hoofdstuk onderzocht of deze tussengradaties worden meegenomen bij de straftoemeting en zo ja, hoe dit in de praktijk gebeurt.

Het doel van dit onderzoek is na te gaan of de tussenliggende gradaties van toerekeningsvatbaarheid een functie vervullen in de rechtspraktijk. Wanneer ze een rol blijken te spelen bij de straftoemeting is deze functie duidelijk. Wanneer dit niet het geval is kan de betekenis van de huidige tussengradaties ter discussie komen te staan. Feitelijk wordt onderzocht of het huidige stelsel van gradaties van toerekeningsvatbaarheid 'werkt' in de praktijk. Om de invloed van de gradaties van toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat te kunnen beoordelen, is een rechtspraakonderzoek uitgevoerd naar uitspraken waarin sprake is van een dader met een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid. Meer specifiek is gekeken naar uitspraken waarin expliciet wordt uitgelegd hoe de beoordeling van de mate van toerekeningsvatbaarheid heeft meegespeeld bij het bepalen van de strafmaat.

Allereerst wordt in paragraaf 3.2 uiteengezet welke methoden aan dit onderzoek ten grondslag liggen. Vervolgens worden de algemene resultaten van dit onderzoek beschreven (paragraaf 3.3). In paragraaf 3.4 wordt daar-

⁷⁰ HR 10 november 1924, *NJ* 1925, 169.

⁷¹ HR 9 oktober 1933, *NJ* 1933, 1652.

na dieper ingegaan op de vraag hoe een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid specifiek wordt meegewogen bij de strafmaat of waarom dit juist niet gebeurt. Ten slotte wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 3.5).

3.2 Methoden

3.2.1 *Rechtspraak.nl*

Bij het rechtspraakonderzoek is gebruik gemaakt van de website www.rechtspraak.nl. Deze website bevat een selectie van uitspraken vanaf 1999. Aan de hand van selectiecriteria wordt besloten om een uitspraak al dan niet te plaatsen in deze databank. Uitspraken worden geselecteerd als zij:

- aandacht hebben getrokken in de publiciteit,
- van belang zijn voor het openbaar leven,
- uitwerking kunnen hebben op de toepassing van wetten en regelingen,
- interesse van belangengroepen kunnen hebben,
- interesse van indirect belanghebbenden kunnen hebben, of
- interesse van de vakpers kunnen hebben.⁷²

Het is van belang dat men zich realiseert dat het hier dus om een selectie gaat en dat deze uitsprakendatabank niet volledig is. Standaardvonnissen die geen vernieuwende zaken aan het licht brengen of uitspraken in zaken die geen aandacht vragen, zullen niet gauw geplaatst worden. Dit is een belangrijke inherente beperking van de representativiteit van dit onderzoek, aangezien het zich enkel richt op de op www.rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken. Het in het kader van dit hoofdstuk uitgevoerde onderzoek streeft dan ook niet naar volledigheid. Door binnen een afgebakend zoekgebied relevante uitspraken te analyseren, wordt getracht een beeld te geven van de rechtspraktijk. Bij de interpretatie van de resultaten wordt rekening gehouden met het feit dat deze niet zonder meer generaliseerbaar zijn naar de gehele populatie.

3.2.2 *Werkwijze*

Allereerst is gezocht in uitspraken van alle rechtbanken met de zoekterm 'verminderd toerekeningsvatbaar', wat resulteerde in 1780 uitspraken. Om de omvang van het zoekresultaat te verkleinen, is de zoekvraag vervolgens toegespitst op de uitspraken tussen 1 januari 2010 en 1 januari 2011. Dit resulteerde in 354 uitspraken. Aangezien de gebruikte terminologie per

⁷² Selectiecriteria voor de uitsprakendatabank [rechtspraak.nl](http://www.rechtspraak.nl), <http://www.rechtspraak.nl/Uitspraken-en-Registers/uitspraken/Selectiecriteria/Pages/default.aspx>.

rechtbank en per uitspraak verschilt, is de zoekterm verbreed naar ‘toerekeningsvatbaar’ om te voorkomen dat door het gebruik van andere terminologie uitspraken onterecht zouden worden uitgesloten. Deze verbreding van de zoekterm leverde een zoekresultaat van 409 uitspraken op.

Aanvankelijk is voor deze 409 uitspraken bekeken of er bepaalde rechtbanken zijn die in hun strafmotivering meer aandacht aan toerekeningsvatbaarheid van de dader schenken dan andere rechtbanken. Dit bleek niet het geval te zijn. Hierdoor is besloten om het onderzoek niet verder toe te spitsen op enkele rechtbanken, maar te kijken naar de uitspraken van alle Nederlandse rechtbanken. Om het onderzoek echter praktisch uitvoerbaar te houden, is het zoekgebied wel verkleind door de periode van een jaar naar een half jaar terug te brengen. De zoekterm ‘toerekeningsvatbaar’ bij uitspraken van alle rechtbanken in de periode tussen 1 juli 2010 en 1 januari 2011 leverde uiteindelijk 233 resultaten op.

Van die 233 uitspraken gaat het in 39 gevallen om volledige toerekeningsvatbaarheid en in één uitspraak om volledig ontoerekeningsvatbaarheid. Deze uitspraken zijn uitgesloten van verdere analyse aangezien er geen oordeel omtrent enige vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid aanwezig is. Daarnaast zijn er vier gevallen van vrijspraak en wordt er in zes uitspraken geen straf opgelegd maar een maatregel. De hiervoor genoemde gevallen zijn in het huidige onderzoek evenmin relevant, aangezien er in die zaken geen straf wordt opgelegd en er derhalve ook geen motivering omtrent straf aanwezig is. Verder kan er in twee situaties geen uitspraak over de toerekeningsvatbaarheid worden gedaan en is één zaak niet relevant omdat het de verminderde toerekeningsvatbaarheid van de mededader betrof. Ten slotte is er een zaak die dubbel op rechtspraak.nl vermeld staat. Deze niet-relevante zaken worden uitgesloten van verdere analyse. Uiteindelijk zijn er van de 233 zoekresultaten dus 179 uitspraken waarin de dader in enige mate verminderd toerekeningsvatbaar was en een straf heeft opgelegd gekregen.⁷³ Van deze 179 uitspraken zijn de strafmotiveringen verder geanalyseerd (zie paragraaf 3.3 en 3.4).

3.3 Beschrijvende statistiek

3.3.1 *Verdeling gradaties van toerekeningsvatbaarheid*

Alvorens dieper in te gaan op de invloed van een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat, wordt eerst algemeen gekeken naar de gevonden resultaten. In tabel 3.1 wordt een overzicht gegeven van de verdeling in gradaties van toerekeningsvatbaarheid onder het aantal zaken.

⁷³ Voor een volledige weergave van deze 179 zaken wordt verwezen naar de bijlage op pagina 62.

Tabel 3.1

Overzicht van de verdeling van gradaties van toerekeningsvatbaarheid in de relevante uitspraken tussen 1 juli 2010 en 1 januari 2011 gevonden op www.rechtspraak.nl.

Oordeel omtrent toerekeningsvatbaarheid	Aantal zaken	Percentage
Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	68	38,0
Verminderd toerekeningsvatbaar	90	50,3
Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	12	6,7
Overig; geen oordeel dat past binnen de drie standaard tussengradaties, wel sprake van enige vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid	9	5,0
Totaal	179	100

Uit deze tabel blijkt dat elk van de drie tussengradaties in de gevonden resultaten voorkomt, al zijn er wel duidelijke verschillen in aantallen. In ongeveer de helft van de geanalyseerde gevallen gaat het om verminderde toerekeningsvatbaarheid. Enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid komt daarnaast in 38,0 % van de gevallen voor. Het zeldzaamst is een oordeel van sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid; het gaat hier slechts om 12 van de 179 uitspraken.

Opmerkelijk is dat de categorie van enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid en de middencategorie van verminderde toerekeningsvatbaarheid vaak voorkomen, terwijl een oordeel omtrent sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid zeldzaam is. In het aanvankelijke zoekresultaat van 233 zaken was er ook maar één geval van volledige ontoerekeningsvatbaarheid. Uit deze resultaten kan worden afgeleid dat de ernstigere inperkingen van de wils- en handelingsvrijheid van de dader, resulterend in sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid, dan wel ontoerekeningsvatbaarheid minder vaak lijken voor te komen. Al moet het voorbehoud van de beperkte generaliseerbaarheid hier wel gemaakt worden.

Naast uitspraken waarin de dader volgens één van de gangbare gradaties van toerekeningsvatbaarheid wordt beoordeeld, zijn er negen uitspraken waarin geen eenduidig oordeel wordt gegeven over de toerekeningsvatbaarheid van de verdachte. Deze negen uitspraken staan in de tabel onder de categorie 'overig'. Het gaat hierbij om zaken waar een verdachte voor een bepaald feit bijvoorbeeld verminderd en voor een ander feit sterk verminderd toerekeningsvatbaar wordt geacht.⁷⁴ Ook uitspraken waar gesproken wordt over 'niet geheel toerekeningsvatbaar'⁷⁵ of over bijvoor-

⁷⁴ Rechtbank Zutphen 26 oktober 2010, L/JN B01762.

⁷⁵ Rechtbank Haarlem 10 november 2010, L/JN B09049.

beeld ‘verminderd tot sterk verminderd toerekeningsvatbaar’⁷⁶ zijn in deze categorie ondergebracht. Het is opmerkelijk dat er van het laatstgenoemde voorbeeld vier gevallen gevonden zijn.⁷⁷ De verdachte wordt hier niet binnen één van de bestaande gradaties ondergebracht, maar de mate van toerekeningsvatbaarheid wordt tussen twee bestaande gradaties in geoordeeld. Hieruit kan worden afgeleid dat er in deze vier uitspraken kennelijk behoefte bestond aan een fijnmaziger systeem van gradaties. Er werd namelijk als het ware een nieuwe tussencategorie gecreëerd.

In deze negen overige zaken is er dus wel sprake van enige vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid. Deze uitspraken worden eveneens meegenomen in de verdere analyse, aangezien er hierna geen uitsplitsing wordt gemaakt per gradatie maar de drie tussengradaties van toerekeningsvatbaarheid (enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar) gezamenlijk worden behandeld. Het feit dat er dus enkel gesproken wordt over een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid is voldoende.

3.3.2 De invloed van verminderde toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat

Van de 179 rechterlijke uitspraken is de strafmotivering nader geanalyseerd. Er is hierbij specifiek gekeken of het oordeel betreffende de toerekeningsvatbaarheid zichtbaar meegenomen is bij het bepalen van de uiteindelijke strafmaat. De beschrijvende resultaten van deze analyse zijn hieronder weergegeven in tabel 3.2. Uit het onderzoek komt naar voren dat in bijna alle zaken, in meer of mindere mate, de vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid meegenomen wordt bij het bepalen van de strafmaat. De manier waarop dit gebeurt, verschilt echter aanzienlijk.

⁷⁶ Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 oktober 2010, *LJN* B01269.

⁷⁷ Rechtbank Arnhem 3 augustus 2010, *LJN* BN3064; Rechtbank Alkmaar 24 augustus 2010, *LJN* B03221; Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 oktober 2010, *LJN* B01269; Rechtbank Zwolle 9 december 2010, *LJN* B06952.

Tabel 3.2

Wijze waarop het oordeel omtrent een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid wordt meegewogen in de strafmaat in de relevante uitspraken tussen 1 juli 2010 en 1 januari 2011 gevonden op www.rechtspraak.nl.

	Aantal zaken	Percentage
Enkel de standaardfrase wordt genoemd	12	6,7
Het wordt meegewogen bij het bepalen van de straf	129	72,1
Het wordt ten voordele meegewogen bij het bepalen van de straf	30	16,8
Er wordt expliciet vermeld hoe het wordt meegewogen bij het bepalen van de straf	4	2,2
Het wordt niet meegewogen	3	1,7
Er wordt niets vermeld	1	0,6
Totaal	179	100

In een klein deel (6.7 %) van de zaken wordt volstaan met het enkel vermelden van een vorm van de volgende standaardfrase, namelijk: 'bij het bepalen van de op te leggen straf heeft de rechtbank rekening gehouden met de ernst van het feit, de omstandigheden waaronder dit is begaan en de persoon van de verdachte'. Hieruit mag mogelijk worden afgeleid dat rekening is gehouden met de persoon van de verdachte bij het bepalen van de strafmaat, maar niet geheel duidelijk wordt of hierbij ook de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid is meegenomen en zo ja, in hoeverre.

In de overgrote meerderheid van de gevallen (72,1 %) wordt uitdrukkelijk genoemd dat de vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid meegewogen wordt bij het bepalen van de straf. Zo wordt bijvoorbeeld gesteld: 'De rechtbank acht verdachte verminderd toerekeningsvatbaar en zal daarmee ook rekening houden bij het bepalen van de straf'⁷⁸, of: 'Ook houdt de rechtbank bij de strafoplegging rekening met de omstandigheid dat de (...) bewezen verklaarde feiten in verminderde mate aan verdachte toegerekend kunnen worden'⁷⁹.

Hierbij wordt echter nog steeds niet duidelijk hoe dit de straftoemeting precies heeft beïnvloed. Toch kan hieruit worden afgeleid dat de verschillende tussengradaties belangrijk zijn, aangezien ze in een zeer groot deel van de zaken worden meegewogen bij het bepalen van de strafmaat. Om het belang van de tussengradaties te beoordelen is het immers niet nodig dat

⁷⁸ Rechtbank Utrecht 27 september 2010, L/JN BN9578.

⁷⁹ Rechtbank Zutphen 6 december 2010, L/JN B06495.

precies duidelijk wordt *hoe* ze hebben meegespeeld, het feit *dat* ze van invloed zijn is voldoende.

Al duidelijker zijn de uitspraken waarin wordt vermeld dat het oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid in het voordeel van de verdachte wordt meegenomen in de strafmaat. In 16,8 % van de uitspraken wordt er onder invloed van het oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid een voor de verdachte voordeliger straf opgelegd. In de strafmotiveringen wordt in deze gevallen bijvoorbeeld genoemd: 'De rechtbank ziet in de persoonlijke omstandigheden van verdachte en de verminderde toerekeningsvatbaarheid van verdachte aanleiding de straf te matigen'.⁸⁰

Slechts in vier van de geanalyseerde zaken (2.2 %) wordt expliciet vermeld wat de invloed van de vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid is op de hoogte van de straf. Deze vier zaken worden in paragraaf 3.4 verder besproken.

Ten slotte zijn er nog drie zaken waarin de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid niet wordt meegewogen bij de strafmaat. Deze drie specifieke gevallen worden eveneens in de volgende paragraaf nader toege-licht.

3.4 Nadere analyse van de wijze waarop toerekeningsvatbaarheid meeweegt bij de strafmaat

3.4.1 Gevallen waarin de toerekeningsvatbaarheid expliciet wordt meegenomen

Uit de analyse van de strafmotiveringen kan worden afgeleid dat slechts in vier gevallen expliciet duidelijk wordt gemaakt hoe een oordeel omtrent een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid van invloed is op de strafmaat. Hierna worden de strafmotiveringen van deze vier zaken, in volgorde van zoekresultaat, besproken en wordt gekeken wat de uiteinde-lijke invloed is van de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat. Tabel 3.3 geeft een overzicht van deze uitspraken.

Rechtbank Utrecht 10 augustus 2010, LJN BN7099

Bij deze uitspraak gaat het om een licht verminderd toerekeningsvatbare dader die zich schuldig heeft gemaakt aan straatroof, mishandeling, bedreiging en openlijke geweldpleging. De rechtbank stelt dat de bewezenver-klarde feiten, met name de straatroof, zonder meer een onvoorwaardelijke jeugddetentie van aanzienlijke duur rechtvaardigen. Aangezien de verdachte echter licht verminderd toerekeningsvatbaar is, wordt een voorwaarde-lijke jeugddetentie en een werkstraf opgelegd.

De hoogte van deze voorwaardelijke jeugddetentie wordt gematigd van zes maanden naar vier maanden, met de volgende argumentatie: 'De recht-

⁸⁰ Rechtbank Haarlem 30 augustus 2010, LJN BN8023.

bank heeft overwogen om een voorwaardelijke jeugddetentie van zes maanden op te leggen. Gelet op de licht verminderde toerekeningsvatbaarheid zal zij deze straf beperken tot vier maanden voorwaardelijke jeugddetentie.'

Rechtbank Maastricht 13 oktober 2010, LJN B07563

Het gaat in deze zaak om een verminderd toerekeningsvatbare verdachte die voor een poging tot doodslag wordt veroordeeld. Verdachte heeft geprobeerd het slachtoffer van het leven te beroven door hem meermalen met een mes te steken. Bij het bepalen van de strafmaat kijkt de rechter allereerst naar het wettelijke strafmaximum voor poging tot doodslag, die 10 jaar gevangenisstraf bedraagt. Vervolgens kijkt de rechtbank naar hetgeen in vergelijkbare zaken als straf wordt opgelegd. Op basis hiervan neemt de rechtbank voor een poging tot doodslag een gevangenisstraf van ruim vijf jaar als uitgangspunt.

Vervolgens wordt deze straf van ruim vijf jaar echter gematigd, aangezien de rechtbank de verdachte verminderd toerekeningsvatbaar acht. 'Op grond hiervan zal de rechtbank aan verdachte een gevangenisstraf opleggen voor de duur van vier jaren.'

Rechtbank Zutphen 17 september 2010, LJN BN7242

In deze zaak zijn door een verminderd toerekeningsvatbare dader twee gewelddadige woningovervallen gepleegd. Hiervoor krijgt de dader tbs met dwangverpleging opgelegd. Omdat het gaat om ernstige feiten, wordt daarnaast ook het opleggen van een straf nodig geacht. Gezien het gewelddadige karakter van de overvallen acht de rechtbank een langdurige onvoorwaardelijke gevangenisstraf zonder meer passend en geboden. In soortgelijke zaken wordt voor een overval in een woning in beginsel vaak een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van twee jaar opgelegd.

De rechtbank kijkt vervolgens naar de specifieke situatie en stelt dat op basis van de justitiële documentatie van de verdachte, zijn recidive tijdens de proeftijd en zijn leidende rol bij de overvallen een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van zes jaar op zijn plaats is. Maar de rechtbank houdt daarnaast ook rekening met de verminderde toerekeningsvatbaarheid van de verdachte en legt uiteindelijk een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van vier jaar op.

Rechtbank Zwolle 21 december 2010, LJN B08161

Een minderjarige, verminderd toerekeningsvatbare dader wordt veroordeeld voor het plegen van vier ernstige zedenmisdrijven. Hij heeft vier jonge vrouwen vanaf zijn scooter agressief benaderd, hen verkracht en mishandeld dan wel aangerand.

Bij de strafmotivering stelt de rechtbank allereerst dat het wettelijk maximum van een op te leggen vrijheidsstraf twee jaar is, aangezien verdachte 16 jaar was ten tijde van de gepleegde feiten. Het feit dat de verdachte verminderd toerekeningsvatbaar is, wil de rechtbank echter in de strafmaat tot uitdrukking laten komen. Er wordt dan ook 15 maanden jeugddetentie opgelegd in plaats van de maximale twee jaar.

Onduidelijk is of de rechtbank ook daadwerkelijk voornemens was om deze maximale straf van twee jaar op te leggen. Wel wordt er naast de 15 maanden jeugddetentie ook de maatregel van plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ) opgelegd. Deze maatregel, weliswaar gericht op resocialisatie en behandeling, houdt ook een vorm van vrijheidsbeneming in.

Tabel 3.3

Overzicht van de uitspraken waarbij expliciet in de strafmotivering wordt aangegeven hoe de mate van toerekeningsvatbaarheid heeft meegewogen bij het bepalen van de strafmaat.

Vindplaatsnummer	Uitspraak	Oordeel omtrent toerekeningsvatbaarheid	Invloed op de strafmotivering
8	Rechtbank Utrecht 10 augustus 2010, <i>LJN</i> BN7099	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Geen 6 maanden maar 4 maanden voorwaardelijke jeugddetentie.
23	Rechtbank Maastricht 13 oktober 2010, <i>LJN</i> B07563	Verminderd toerekeningsvatbaar	Op poging tot doodslag staat normaliter ruim 5 jaar gevangenisstraf, dit wordt gematigd naar 4 jaar.
71	Rechtbank Zutphen 17 september 2010, <i>LJN</i> BN7242	Verminderd toerekeningsvatbaar	Geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 6 jaar, maar 4 jaar.
202	Rechtbank Zwolle 21 december 2010, <i>LJN</i> B08161	Verminderd toerekeningsvatbaar	Geen 2 jaar, maar 15 maanden jeugddetentie.

Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat er in alle vier de zaken waarin expliciet tot uitdrukking komt hoe de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid heeft meegespeeld bij het bepalen van de strafmaat,

sprake is van een matiging. Van zes naar vier maanden voorwaardelijke jeugddetentie, van ruim vijf jaar naar vier jaar gevangenisstraf, van zes jaar naar vier jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf en van (mogelijk) twee jaar naar 15 maanden jeugddetentie.

Hieruit kan worden afgeleid dat een verminderde vorm van toerekeningsvatbaarheid over het algemeen genomen ten voordele van de verdachte meewerkt. Dit komt ook overeen met de 30 uitspraken waarin dit uitdrukkelijk gesteld wordt. Aangenomen mag worden dat in de zaken waarin dit niet duidelijk naar voren komt, een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid eveneens ten voordele van de verdachte wordt meegewogen.⁸¹ Dit sluit aan bij de idee dat straffen proportioneel dienen te zijn ten opzichte van de verwijtbaarheid van de verdachte. De straf mag niet erger worden dan de kwaal.⁸² Een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid is weliswaar geen schulduitsluitingsgrond, maar wel een grond die de mate van verwijtbaarheid die aan de dader gemaakt kan worden vermindert. Hieruit kan worden afgeleid dat de proportionaliteit van straffen nog steeds voorop staat. Een vermindering van de verwijtbaarheid leidt immers tot een lagere straf.

3.4.2 Gevallen waarin de toerekeningsvatbaarheid expliciet niet wordt meegenomen

Naast de hierboven beschreven zaken waarin uitdrukkelijk wordt aangegeven hoe het oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid heeft meegespeeld bij het bepalen van de straf, zijn er ook drie zaken uit de analyse naar voren gekomen waarin het tegenovergestelde gebeurt. In deze zaken wordt de vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid van de dader niet meegewogen in de strafmaat. De strafmotiveringen van de rechtbank in deze drie uitspraken worden hieronder besproken. In tabel 3.4 wordt allereerst een overzicht van deze drie uitspraken gepresenteerd op volgorde van relevantie.

⁸¹ Vergelijk Franken & Kristen 2009, p. 122.

⁸² Smidt I 1891, p. 16.

Tabel 3.4

Overzicht van de uitspraken waarbij expliciet in de strafmotivering wordt aangegeven waarom de mate van toerekeningsvatbaarheid niet wordt meegewogen bij het bepalen van de strafmaat.

Vindplaatsnummer	Uitspraak	Oordeel omtrent toerekeningsvatbaarheid	Invloed op de strafmotivering
129	Rechtbank Utrecht 24 november 2010, <i>LJN</i> BO5035	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het leidt niet tot strafvermindering, er is sprake van een culpa in causa situatie
216	Rechtbank Zwolle 19 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0861	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt niet meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf, aangezien in het jeugdstrafrecht reeds een verminderde strafrechtelijke aansprakelijkheid op grond van jeugdige leeftijd wordt aangenomen.
37	Rechtbank Arnhem 7 december 2010, <i>LJN</i> BO6488	Verminderd toerekeningsvatbaar	De rechtbank volgt de eis van de officier van justitie; de psychiatrische problematiek van verdachte en de noodzaak tot behandeling behoeft hieraan niet in de weg te staan.

Rechtbank Utrecht 24 november 2010, LJN BO5035

In deze zaak gaat het om een verminderd toerekeningsvatbare dader die in één nacht meerdere zeer ernstige feiten heeft gepleegd. Hij heeft met geweld en onder bedreiging een auto gestolen en een poging gedaan een andere auto eveneens te stelen. Daarnaast heeft hij nog getracht iemand te dwingen diens portemonnee af te geven.

Hoewel de rechtbank erkent dat er sprake is van verminderde toerekeningsvatbaarheid, leidt dit expliciet niet tot strafvermindering. Volgens de rechtbank is de verminderde toerekeningsvatbaarheid immers een gevolg

van een psychische stoornis die is ontstaan bij het gebruik van een forse hoeveelheid cocaïne. Het gaat in deze zaak dus om een geval van culpa in causa, wat gezien de anterieure verwijtbaarheid een beroep op artikel 39 Wetboek van Strafrecht uitsluit (zie paragraaf 2.4.3). In deze zaak wordt derhalve de verminderde toerekeningsvatbaarheid niet meegewogen.

Rechtbank Zwolle 19 oktober 2010, LJN BO0861 (Urker zaak)

Een destijds 15-jarige verdachte is veroordeeld voor moord. Hij heeft met bruto geweld het slachtoffer met een mes om het leven gebracht. De rechtbank erkent dat verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan een zeer ernstig feit. Daarnaast rekent de rechtbank het de verdachte aan dat hij heeft gelogen en geen volledige openheid van zaken heeft gegeven.

Het wettelijk strafmaximum is een vrijheidsstraf van één jaar, aangezien verdachte nog een kind is. Verdachte wordt verminderd toerekeningsvatbaar geacht maar de rechtbank laat dit, gelet op de ernst van het bewezen verklaarde feit, niet in de strafmaat tot uitdrukking komen. Als reden hiervoor geeft de rechtbank aan dat in het jeugdstrafrecht al een verminderde strafrechtelijke aansprakelijkheid op grond van jeugdige leeftijd wordt aangenomen. De dader krijgt derhalve 12 maanden jeugddetentie opgelegd. Gezien de ernst van het feit en om herhaling te voorkomen wordt daarnaast ook de PIJ-maatregel opgelegd.

Rechtbank Arnhem 7 december 2010, LJN BO6488

Een verminderd toerekeningsvatbare verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan doodslag door zijn ex-partner te wurgen. Allereerst stelt de rechtbank dat bij het bepalen van de hoogte van de op te leggen gevangenisstraf rekening wordt gehouden met hetgeen in soortgelijke zaken wordt opgelegd. In het voordeel van de verdachte wordt diens positieve proceshouding en het feit dat hij verantwoordelijkheid neemt voor zijn handelen meegenomen.

Over de mogelijke (positieve) invloed op de strafmaat van de verminderde toerekeningsvatbaarheid wordt niets vermeld. De rechtbank volgt de eis van de officier van justitie en stelt dat de psychiatrische problematiek van verdachte en de noodzaak tot behandeling hieraan niet in de weg hoeven te staan. Aangezien verdachte detentieongeschikt is, gaat de rechtbank er van uit dat hiermee rekening wordt gehouden bij de uiteindelijke plaatsingsbeslissing ter executie van de op te leggen gevangenisstraf.

Hoewel de deskundigen dit adviseren en de verdediging dit ook aanvoert, wordt geen tbs met voorwaarden opgelegd. Als reden hiervoor geeft de rechtbank aan dat er te veel onzekerheden zijn in het deskundigenadvies. De behandelbaarheid van de stoornissen in het licht van de maximale duur van deze voorwaardelijke maatregel wordt door de deskundigen zelf ter discussie gesteld, en ook het gevaarscriterium lijkt volgens de

rechtbank niet te zijn vervuld (verdachte is voornamelijk een gevaar voor zichzelf). Door geen tbs met voorwaarden op te leggen sluit de rechtbank zich aan bij het standpunt van de officier van justitie. De officier is van mening dat een voorwaardelijke tbs door de lagere maximale gevangenisstraf die daarmee gecombineerd kan worden niet in overeenstemming is met de ernst van het feit.

Bij deze zaak dient echter een belangrijk voorbehoud te worden gemaakt. Uit het vonnis kan niet worden afgeleid of de officier van justitie bij de strafeis al dan niet de verminderde toerekeningsvatbaarheid heeft meegenomen. Mocht dit wel zo zijn, dan is deze zaak niet afwijkend omdat de rechter, door de officier te volgen, in dat geval indirect zelf de verminderde toerekeningsvatbaarheid ook meeweegt. Vermoedelijk heeft de officier van justitie de verminderde toerekeningsvatbaarheid echter niet meegenomen. Dit kan worden afgeleid uit het feit dat de officier niet mee gaat met het advies van de deskundigen dat behandeling nodig is, omdat dit niet strookt met de ernst van het feit. De officier lijkt een hogere straf belangrijker te vinden dan aan te sluiten bij het behandeladvies en de persoon van de verdachte.

In deze afwijkende gevallen leidt een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid niet tot strafvermindering. Hiervoor geeft de rechtbank in kwestie steeds duidelijke argumenten. Bij de uitspraak van de Rechtbank Utrecht is er weliswaar sprake van verminderde toerekeningsvatbaarheid, toch leidt dit uitdrukkelijk niet tot strafvermindering. Het gaat hier namelijk om een culpa in causa-situatie. In gevallen van culpa in causa en ontoerekeningsvatbaarheid kan er geen beroep op artikel 39 Wetboek van Strafrecht worden gedaan, aangezien men zichzelf verwijtbaar in de situatie heeft gebracht (zie paragraaf 2.4.3). Uit de uitspraak van de Rechtbank Utrecht kan worden afgeleid dat culpa in causa niet enkel geldt voor situaties van volledige ontoerekeningsvatbaarheid. In situaties waar er sprake is van een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid wordt er in geval van culpa in causa eveneens geen rekening gehouden met de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid.

In de Urker-zaak wordt de verminderde toerekeningsvatbaarheid van de dader niet in de strafmaat meegewogen, omdat het gaat om een jeugdige dader. De rechtbank ziet in het jeugdstrafrecht al een voldoende verminderde strafrechtelijke aansprakelijkheid en acht het, mede gezien de ernst van het feit, onnodig om hier nog een aanvulling op te geven.

Ten slotte lijkt de rechter in de uitspraak van de Rechtbank Arnhem er op te vertrouwen dat, gezien het feit dat verdachte detentieongeschikt is, bij het plaatsen en de executie van de straf wel rekening wordt gehouden met zijn psychische problematiek. Blijkbaar ziet de rechtbank hierdoor minder noodzaak om hier zelf bij de strafmaat rekening mee te houden.

3.5 Conclusie

Een oordeel omtrent een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid heft de strafbaarheid van de dader niet op. Wel kan een dergelijk oordeel door de rechter verdisconteerd worden in de strafmaat. In dit hoofdstuk staat de vraag centraal of en hoe dit precies gebeurt.

De vraag *of* dit gebeurt, kan op basis van het uitgevoerde rechtspraakonderzoek bevestigend beantwoord worden. Hoewel de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten beperkt is, vormt de overgrote meerderheid waarin de toerekeningsvatbaarheid wordt meegewogen bij de strafmaat hiervoor namelijk een sterke indicatie. Er zijn slechts drie zaken waarin de toerekeningsvatbaarheid van de dader niet in de strafmaat wordt meegewogen en hierbij gaat het om specifieke gevallen (zie paragraaf 3.4.2). Het feit dat in deze drie gevallen uitdrukkelijk wordt beargumenteerd waarom de vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid niet wordt meegenomen, duidt er eveneens op dat het hier om uitzonderingssituaties gaat, die nadere motivering vergen. Concluderend kan dus gesteld worden dat de toerekeningsvatbaarheid over het algemeen invloed heeft op de strafmaat.

De vraag *hoe* een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid van invloed is op de strafmaat is moeilijker te beantwoorden. Het is frappant dat slechts in vier van de 179 geanalyseerde strafmotiveringen de invloed op de strafmaat expliciet wordt vermeld. In het algemeen wordt enkel genoemd dat de vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid wordt meegewogen, maar wordt de vraag hoe dit gebeurt open gelaten. Een mogelijke reden voor de afwezigheid van uitdrukkelijke vermelding van de invloed van een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat, kan zijn dat het bij het opleggen van straf altijd gaat om een afweging. De verschillende wegingsfactoren, zoals een oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid maar ook recidive en de ernst van het feit, zijn niet homogeen en moeilijk te kwantificeren. Dat bemoeilijkt de ontwikkeling van een vast stramen van matigingen gebaseerd op de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid.

Hoewel er maar vier uitspraken zijn waarbij de verminderde toerekeningsvatbaarheid expliciet wordt meegenomen (zie paragraaf 3.4.1), kan er op basis van deze vier zaken wel een algemene tendens geschetst worden. In elk van deze zaken wordt onder invloed van de toerekeningsvatbaarheid van de dader de straf namelijk gematigd. Ook de 30 uitspraken waarin uitdrukkelijk naar voren komt dat het oordeel omtrent de toerekeningsvatbaarheid ten voordele meewerkt sluiten hierbij aan. Verder worden de drie zaken waarin er geen sprake was van strafvermindering expliciet onderbouwd, wat er op duidt dat het hier om uitzonderingen gaat. Uit dit alles kan worden afgeleid dat het in enige vorm verminderd toerekeningsvatbaar zijn leidt tot een vermindering van de op te leggen straf. Er gaat dus een voor de dader positieve invloed van uit. Dit sluit aan bij het feit dat volledi-

ge ontoerekeningsvatbaarheid de strafbaarheid van de dader opheft. Het is in dat opzicht te verwachten dat een verminderde vorm van toerekeningsvatbaarheid een matigend effect heeft op de strafmaat. Er wordt bij de strafoplegging zowel rekening gehouden met de ernst van het feit als met de persoon van de dader, waarbij de proportionaliteit van straffen nog steeds voorop lijkt te staan.

Concluderend kan op basis van dit rechtspraakonderzoek gesteld worden dat de tussengradaties van enigszins verminderde, verminderde en sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid van belang zijn. Zo worden oordelen hieromtrent veelvuldig gegeven (zie tabel 3.1). Verder wordt een dergelijk oordeel door de rechter daadwerkelijk meegewogen in de hoogte van de op te leggen straf. Op basis van het uitgevoerde rechtspraakonderzoek kan aangenomen worden dat dit leidt tot een voor de dader gunstiger strafmaat. Wel dient bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten rekening gehouden te worden met de beperkte omvang van het onderzoek en de problematiek van de generaliseerbaarheid. Ondanks deze beperking kan echter niet anders geconcludeerd worden dat de gradaties enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar een belangrijke functie vervullen in de praktijk.

4 Vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid

4.1 Inleiding

Zoals uit hoofdstuk 2 naar voren komt, worden er in de tegenwoordige rechtspraktijk vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid gehanteerd (toerekeningsvatbaar, enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar). In de rapportage pro justitia wordt het advies omtrent de toerekeningsvatbaarheid gebaseerd op dit stelsel van gradaties. In de meeste gevallen neemt de rechter dit advies over, dus deze vijf gradaties spelen een belangrijke rol bij de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid door de rechter.

Om uiteindelijk een weloverwogen antwoord te kunnen geven op de vraag welk van de twee systemen van gradaties de voorkeur verdient, wordt in dit hoofdstuk allereerst de nadruk gelegd op het huidige stelsel van gradaties. Er wordt hierbij specifiek ingegaan op de argumenten die pleiten voor het behoud van de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid (paragraaf 4.2) en de argumenten die tegen deze vijfpuntsschaal kunnen worden ingebracht (paragraaf 4.3). Er wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 4.4).

Verscheidene argumenten die pleiten voor de huidige vijfpuntsschaal kunnen als argumenten tegen de nieuw voorgestelde verdeling in drie gradaties worden ingebracht en vice versa. Deze argumenten kunnen in feite beschouwd worden als twee kanten van dezelfde medaille. Om overlap te voorkomen wordt deze medaille in het huidige hoofdstuk telkens, al dan niet vanuit verschillende gezichtspunten, van één kant bekeken en zal de andere zijde in hoofdstuk 5 besproken worden.

4.2 Argumenten voor het behoud van de huidige vijf gradaties

Er bestaan verschillende argumenten op verschillende argumentatieniveaus voor het behoud van de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid. Als eerste belangrijke reden kan genoemd worden dat het huidige systeem zich heeft ontwikkeld in de praktijk en derhalve *practice based* is (paragraaf 4.2.1). Verder biedt het deelbare schuldbegrip reden voor het behoud van een systeem met verschillende gradaties (paragraaf 4.2.2). Daarnaast bieden de vijf gradaties, in vergelijking met een drietrapsstelsel, meer nuancering en sluit het huidige stelsel beter aan bij een individualiserende aanpak (paragraaf 4.2.3). Ten slotte vervullen de huidige vijf gradaties een functie in de rechtspraktijk en kan het verlaten van dit systeem leiden tot onduidelijkheid voor de rechter (paragraaf 4.2.4).

4.2.1 *Practice based*

Een belangrijk argument voor de instandhouding van de huidige vijfpuntsschaal van toerekeningsvatbaarheid is het feit dat deze schaal zich heeft ontwikkeld in de praktijk (zie ook paragraaf 2.5.3) en daar ook werkbaar is gebleken. Waar de wetgever enkel een dichotoom stelsel van toerekeningsvatbaarheid voor ogen had, werd in de praktijk de roep om een meer genuanceerd systeem duidelijk.⁸³ De invoering van de Psychopathenwetten⁸⁴ in 1928 en de nadere jurisprudentiële uitleg van het daarbij ingevoerde artikel 37a Wetboek van Strafrecht, maakte de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid in tussengradaties mogelijk.⁸⁵

Het Pieter Baan Centrum hanteerde bij de rapportages pro justitia aanvankelijk vele verschillende gradaties van toerekeningsvatbaarheid.⁸⁶ In 1985 is dit aantal beperkt tot de huidige vijfpuntsschaal, waarin ook de vijfdeling van Nieboer is te herkennen.⁸⁷ Aangezien deze vijf gradaties voortkomen uit de werkwijze van het Pieter Baan Centrum en zich in de praktijk hebben ontwikkeld, kan gesteld worden dat het huidige stelsel van gradaties *practice based* is.

Daar komt bij dat de zo ontstane werkwijze algemeen geaccepteerd is. Het discours tussen juristen en forensisch psychiaters en andere forensisch deskundigen heeft geleid tot consensus over de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid.⁸⁸ In de loop der jaren is deze vijfpuntsschaal, en de vertaling daarvan naar een gedragskundige diagnose, als professionele standaard uitgekristalliseerd.⁸⁹ Deze uitkristallisatie is te zien in het feit dat sinds de jaren '80 van de vorige eeuw geen inhoudelijke wijzigingen van deze vijf gradaties meer hebben plaatsgevonden.⁹⁰ Dat ruim 25 jaar sprake is van een werkbare praktijk, toont aan dat de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid *practice based* en dus werkbaar zijn.

Een dergelijke *practice based* werkwijze past binnen een hermeneutische wetenschapsopvatting (zie verder paragraaf 6.3.2). Bij een empirische opvatting van de wetenschap ligt de focus juist op *evidence based* werken (zie paragraaf 4.3.1 en 5.3.1).

⁸³ Brand 2001, p. 32.

⁸⁴ Psychopathenwetten, 25 mei 1925, *Staatsblad* 221.

⁸⁵ Mooij 2004a, p. 120; Mooij 2007b, p. 85.

⁸⁶ De Boer 1990, p. 33.

⁸⁷ Nieboer 1970, p. 204.

⁸⁸ Van Marle 2007, p. 126. Al lijkt deze consensus door de voorgestelde Richtlijn wel onder druk te staan.

⁸⁹ Koenraadt 1994, p. 87; Koenraadt 2008, p. 23; Mooij 2004a, p. 151.

⁹⁰ Al is er in terminologie wel sprake van een wijziging; enigszins verminderd toerekeningsvatbaar wordt tegenwoordig namelijk ook wel licht verminderd toerekeningsvatbaar genoemd.

4.2.2 *Schuld als deelbaar begrip*

Op strafrechtstheoretisch niveau biedt het schuldbegrip en de daarbij behorende focus op het subject in het Nederlandse strafrecht een argument voor het hanteren van verschillende gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

Zoals Mooij in zijn oratie aangeeft, is het Nederlandse strafrecht een schuldstrafrecht met een centrale plaats voor de notie 'schuld'.⁹¹ Hij onderscheidt vervolgens drie betekenisvelden van schuld: de oorzaakschuld, de faalschuld en de vereveningsschuld. Ook differentieert Mooij naar drie verschillende niveaus van schuld. Op het niveau van de uitwendige realiteit staat de oorzaakschuld centraal. Dit is de schuld aan een situatie door een nalaten iets te doen of juist door iets verkeerd te bewerkstelligen. Hierbij gaat het om de strafrechtelijke schuld. Het niveau van de psychische realiteit richt zich meer op de belevingskant van de schuld. Ten slotte is er ook nog het niveau van schuld als menselijke conditie (*condition humaine*).⁹²

Mooij maakt op het niveau van de uitwendige realiteit (strafrechtelijke schuld) een onderverdeling in de drie verschillende betekenisvelden van schuld. Bij de toerekeningsvatbaarheidsvraag speelt de faalschuld een rol. Dat is de schuld aan een tekortschieten ten aanzien van een bepaalde norm.⁹³ Verondersteld wordt dat een ieder aan de norm kan voldoen en er is dan ook niet sprake van een onschuld- maar van een schuldpresumptie. Indien het echter onmogelijk is voor een subject om zich aan de norm te houden valt de verwijtbaarheid en dus het schuldverwijt weg. Hoewel de oorzaakschuld nog steeds aanwezig is, resulteert het wegvallen van het schuldverwijt in het eveneens wegvallen van de vereveningsschuld. Dit is de relationele schuld ten opzichte van een ander.⁹⁴ In welke situaties er daadwerkelijk sprake is van een onvermogen om aan de norm te kunnen voldoen, en dus een geval van ontoerekeningsvatbaarheid, is echter niet gemakkelijk uit de uitwendige realiteit af te leiden. Hier speelt de inwendige, psychische realiteit een belangrijke rol en ligt een taak voor de forensisch deskundige als adviseur van de rechter.⁹⁵

Uit deze onderverdeling van de strafrechtelijke schuld, volgt dat de notie 'schuld' geen uniform begrip is maar bestaat uit verschillende vormen. Ook de wetgever van 1886 lijkt schuld als deelbaar te beschouwen. Hoewel de wetgever toerekenbaarheid als een ondeelbaar begrip ziet, zijn er namelijk wel graden van schuld mogelijk op basis van de mate van ontwikkeling van de verstandelijke vermogens. 'Zeker bestaan er verschillende graden van schuld al naarmate de verstandelijke vermogens meer of minder ontwikkeld zijn; maar het begrip van toerekenbaarheid is niet deelbaar'.⁹⁶ Uit dit

⁹¹ Mooij 1997, p. 6 en 8.

⁹² Idem, p. 8-11.

⁹³ Mooij 1997, p. 13.

⁹⁴ Idem, p. 14.

⁹⁵ Idem, p. 31-33.

⁹⁶ Smidt I 1891, p. 389.

citaat kan worden afgeleid dat schuld ook volgens de wetgever geen statisch gegeven is, maar dat er verschillende niveaus in mogelijk zijn.

4.2.3 De mogelijkheid van nuancering en individualisering

Een ander belangrijk argument voor het behoud van de vijf gradaties wat met het deelbare schuldbegrip samenhangt, is de nuancering die hiermee wordt geboden en de daarmee samenhangende mogelijkheid tot individualisering. Net als het deelbare schuldbegrip raakt dit argument aan het schuldbeginsel. In een individualiserende benadering staat namelijk het subject, de dader centraal. Meer specifiek gaat het om diens innerlijke, psychische realiteit. Het hier te bespreken argument past dan ook binnen een dadergericht / schuldstrafrecht en bevindt zich, evenals het argument van het deelbare schuldbegrip (paragraaf 4.2.2), op strafrechtstheoretisch niveau.

Wanneer men kijkt naar de gevallen van toerekeningsvatbaarheid en het vereiste causale verband tussen een dergelijk geval en het delict, valt op dat er verschillende mogelijkheden zijn. Zo kan de wilsvrijheid sterk of beperkt beïnvloed zijn door de stoornis en kan het delict voortvloeien uit de kern van de stoornis of enkel uit de periferie.⁹⁷ Door deze verschillen in beperking van de wilsvrijheid en doorwerking in het delict, bestaat er de noodzaak van nuance. Deze nuance kan worden geschapen door het aanbrengen van verschillende gradaties in de toerekeningsvatbaarheid.⁹⁸

Naast de twee uitersten van volledige toerekeningsvatbaarheid en volledige ontoerekeningsvatbaarheid bestaat er ook een middengebied, waarbij er wel sprake is van een geval van ontoerekeningsvatbaarheid, maar het causale verband niet absoluut is. In het huidige stelsel kan deze middencategorie gedifferentieerd worden in drie niveau's van toerekeningsvatbaarheid (enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar). Dat deze nadere nuancering nodig is, blijkt wel uit de grootte van het middensegment. Uit onderzoek blijkt namelijk dat in 66 procent van de oordelen omtrent toerekeningsvatbaarheid sprake is van een geval passend in deze middencategorie.⁹⁹ In het hiervoor in hoofdstuk 3 beschreven rechtspraakonderzoek bestond de middencategorie zelfs uit bijna 82 procent.¹⁰⁰ Door het gebruik van vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid wordt deze grote middencategorie verder gedifferentieerd, zodat niet alle gevallen van enige vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid over één kam worden geschoren.

⁹⁷ Mooij 2004b, p. 207.

⁹⁸ Idem, p. 207.

⁹⁹ Conceptversie Richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken 2008, p. 40-41; deze empirische data is in latere (concept) versies van de richtlijn weggelaten.

¹⁰⁰ In totaal waren er 219 uitspraken omtrent toerekeningsvatbaarheid, waarvan het oordeel zich in 179 zaken (81,7 %) in het middensegment bevond.

Integendeel, deze nuancering biedt de forensisch deskundige juist de mogelijkheid om een specifiek advies te geven omtrent de precieze mate van toerekeningsvatbaarheid voor een specifiek persoon. Hij kan hiermee recht doen aan de individuele verdachte.¹⁰¹ Bij het afbakenen van een advies in één van de schalen wordt namelijk gekeken naar de aard en ernst van de stoornis en het verband tussen de stoornis en het delict. Dit kan enkel door individualiserend onderzoek.¹⁰² In een concrete zaak staat namelijk de specifieke situatie van een verdachte centraal, er vindt een individuele toespitsing plaats.¹⁰³ 'Juist die nuance vormt de kracht van de individualisatie-individualisering'.¹⁰⁴

4.2.4 Functie van de huidige vijfpuntsschaal in de rechtspraak

De huidige vijf gradaties vervullen een belangrijke functie in de rechtspraak. De mogelijkheid van nuancering is van belang voor de uitkomst van de strafzaak.¹⁰⁵ Zo bieden de verschillende gradaties de rechter een leidraad en spelen ze een rol bij de strafoplegging.

De vijfpuntsschaal wordt beschouwd als een middel ter communicatie met de rechter.¹⁰⁶ Gezien het feit dat de meeste gevallen zich in de midden-categorie zullen bevinden (zie paragraaf 4.2.3), is er voor de rechter behoefte aan duidelijkheid en specificatie door de forensisch deskundige. De huidige schaalverdeling heeft op zijn minst een functie als startpunt of oriëntatiepunt in de dialoog tussen de forensisch deskundige en de rechter.¹⁰⁷ Een advies gebaseerd op deze schaalverdeling biedt de rechter een houvast. Door de middencategorie op te splitsen in drie verschillende graden van toerekeningsvatbaarheid, wordt voor de rechter inzichtelijk gemaakt op welke plaats in het middengebied de verdachte ongeveer moet worden gesitueerd. Of dit meer links of meer rechts van het midden is, kan vergaande consequenties hebben voor de strafmaat, de strafsoort en de strafmodaliteit die de rechter uiteindelijk oplegt.

Zoals uit hoofdstuk 3 naar voren komt, beïnvloedt een oordeel omtrent een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid de hoogte van de straf die door de rechter wordt opgelegd. Een dergelijk oordeel pleegt ten voordele van de verdachte te worden meegewogen bij het bepalen van de strafmaat, wat resulteert in een lagere straf. Hieruit kan worden afgeleid dat de vijf gradaties van belang zijn bij het bepalen van de strafmaat.¹⁰⁸

¹⁰¹ Franken & Kristen 2009, p. 122.

¹⁰² Mooij 2004a, p. 128.

¹⁰³ Mooij 2004b, p. 207.

¹⁰⁴ Koenraadt 2008, p. 23.

¹⁰⁵ Bakker 2009, p. 345.

¹⁰⁶ Van Mulbregt 2009, p. 282.

¹⁰⁷ Mevis 2010, p. 203.

¹⁰⁸ Zie ook Jörg 2011, p. 83-91, waarin de auteur aandacht vraagt voor de regel: straf naar de mate van toerekeningsvatbaarheid.

Naast de invloed op de hoogte van de straf hebben de verschillende gradaties ook invloed op de strafsoort. Zo vormt de mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid in sommige gevallen een drempel voor de oplegging van tbs.¹⁰⁹ Wanneer er sprake is van enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid, is er bijvoorbeeld maar een beperkt verband tussen stoornis en delict. Een ingrijpende maatregel als tbs wordt in een dergelijk geval niet als passend gezien.¹¹⁰

4.3 Argumenten tegen het in stand houden van de huidige vijf gradaties

De Richtlijn van de NVvP geeft argumenten op verschillende niveaus waarom de huidige vijfpuntschaal van toerekeningsvatbaarheid moet verdwijnen, namelijk het ontbreken van een wetenschappelijke basis voor een dergelijke gradering (paragraaf 4.3.1) en het feit dat het de rechter op een verkeerd spoor zet (paragraaf 4.3.2). Naast deze twee argumenten wordt hier kort nog een andere reden om afstand te doen van het huidige systeem besproken, namelijk het feit dat het huidige systeem niet aansluit bij de wetssystematiek zoals opgesteld door de wetgever in 1886 (4.3.3).

4.3.1 *Niet evidence based*

Het belangrijkste argument tegen de huidige stand van zaken dat uit de Richtlijn van de NVvP kan worden afgeleid, is het feit dat de vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid niet *evidence based* zijn. Dit houdt in dat de schalen niet empirisch onderbouwd kunnen worden.¹¹¹ Dit argument bevindt zich op het niveau van de wetenschapsofopvatting.

Het vakgebied van de forensische psychiatrie maakt deel uit van de geneeskunde. Binnen deze achtergrond past het gebruik van het zogenoemde medische wetenschapsmodel.¹¹² Dit empirisch-analytische wetenschapsmodel wordt dan ook beschouwd als de dominante onderzoeksvorm.¹¹³ Binnen dit model zijn analyseerbaarheid en conditionaliteit een vereiste.¹¹⁴ Om te kunnen spreken van empirisch onderzoek moet er sprake zijn van toetsbaarheid¹¹⁵ en voorspelbaarheid¹¹⁶ (zie verder ook paragraaf 5.3.1).

Deze toetsbaarheid en voorspelbaarheid ontbreken bij de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid. Allereerst dient te worden opge-

¹⁰⁹ Bakker 2009, p. 345.

¹¹⁰ Idem, p. 345.

¹¹¹ Richtlijn 2012, p. 65.

¹¹² Van Marle 2009, p. 258.

¹¹³ Mooij 2004b, p. 202.

¹¹⁴ Idem, p. 202.

¹¹⁵ Mooij 2006, p. 88

¹¹⁶ Idem, p. 89.

merkt dat er geen wetenschappelijke bewijzen zijn voor het bestaan van een ‘deelbare’ en bewuste vrije wil.¹¹⁷ Er zijn zelfs auteurs die pleiten voor het afstand nemen van begrippen als wil, intentie en mate van schuld, aangezien deze begrippen impliceren dat men in staat is om zijn gedrag te sturen vanuit de vrije wil.¹¹⁸ Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt namelijk dat de mens ‘niet beschikt over een moreel centrum in zijn brein dat in staat is om zijn gedrag te sturen vanuit vol cognitief besef en vrije wil’.¹¹⁹ Een dergelijke deelbare en bewuste vrije wil is echter wel nodig om iemands verantwoordelijkheid te kunnen verdelen.¹²⁰ In wezen komt de vraag of een mens al dan niet een vrije wil heeft neer op de tegenstelling tussen een deterministische en indeterministische visie op de mens. Waar volgens de Klassieke Richting vanuit een indeterministisch mensbeeld het bestaan van een vrije wil wordt aangenomen, past het ter discussie stellen van de vrije wil bij het deterministische mensbeeld van de Nieuwe Richting met het accent op empirische kennis.¹²¹

Naast het feit dat de vrije wil geen natuurwetenschappelijk verschijnsel is, wordt de toetsbaarheid en voorspelbaarheid ook bemoeilijkt door het feit dat er geen empirische basis voor de schaalverdeling in vijf gradaties bestaat.¹²² De methodiek van forensisch psychiatrisch onderzoek biedt namelijk geen basis voor deze schaalverdeling.¹²³ Daar komt nog bij dat er geen maatstaven voorhanden zijn om te bepalen waar de grens ligt tussen enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar.¹²⁴ Aangezien dergelijke maatstaven ontbreken is het onmogelijk om de grens precies af te bakenen, wat vragen oproept met betrekking tot de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.¹²⁵

Ten slotte is de relatie tussen een geval van toerekeningsvatbaarheid en het advies over toerekenen sterk individueel bepaald.¹²⁶ Deze individuele gebondenheid vormt een belemmering voor de voorspelbaarheid en generaliseerbaarheid en maakt een geobjectiveerde classificatie onmogelijk.¹²⁷ Het hebben van een bepaalde stoornis leidt namelijk niet automatisch tot een bepaald advies inzake toerekeningsvatbaarheid. Andere individuele omstandigheden zijn ook van invloed op het uiteindelijke advies. Deze individuele bijzonderheden zullen altijd fluctueren en vooraf niet te voorspellen zijn.

¹¹⁷ Jörg 2011, p. 85; Van Marle 2004, p. 9; zie ook Lamme 2008, p. 76-88.

¹¹⁸ Van Zeben 2010, p. 43.

¹¹⁹ Idem, p. 34.

¹²⁰ Van Marle 2004, p. 9.

¹²¹ Mooij 2007a, p. 32.

¹²² Beukers 2008, p. 15.

¹²³ Richtlijn 2012, p. 65.

¹²⁴ Franken & Kristen 2009, p. 121; Van Marle 2008, p. 171.

¹²⁵ Van Kuijk 2005, p. 633; Van Marle 2008, p. 170-171.

¹²⁶ Richtlijn 2012, p. 64.

¹²⁷ Idem, p. 64; Mevis 2010, p. 200.

4.3.2 *Beperkte handreiking voor de rechter*

Een consequentie van de gebrekkige empirische onderbouwing voor de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid is dat een advies wat zich hierop baseert een beperkte handreiking voor de rechter biedt en kan leiden tot onduidelijkheid voor de rechter. Dit is een tegenargument op functioneel niveau. Er kan namelijk een misleidend signaal uitgaan van een advies gebaseerd op deze vijfpuntsschaal.

De Richtlijn stelt dat het advies ‘enigszins’ of ‘sterk verminderd toerekeningsvatbaar’ in de rechtspraktijk andere consequenties heeft gekregen dan het advies ‘verminderd toerekeningsvatbaar’, terwijl juist gesteld wordt dat die afbakening in categorieën vanuit psychiatrisch onderzoek en de bestaande wetenschappelijke kennis niet objectiveerbaar en reproduceerbaar te stellen is (zie ook paragraaf 4.3.1).¹²⁸ Hieruit kan worden afgeleid dat de rechter feitelijk misleid wordt door forensisch deskundigen die een advies in één van de tussencategorieën geven. Hoewel de afbakening niet empirisch onderbouwd is, wordt aan de rechter namelijk toch een advies gegeven dat stelt dat de mate van toerekeningsvatbaarheid valt binnen een bepaalde middencategorie. Van een dergelijk advies gaat het misleidende signaal uit dat er wel differentiatie mogelijk is, terwijl deze empirische onderbouwing mist. Er wordt dan ook wel gesproken van de schijnexactheid van het begrip toerekeningsvatbaarheid.¹²⁹ Het verband tussen stoornis en delict wordt ‘met een zekere suggestie van nauwkeurigheid’ uitgedrukt,¹³⁰ terwijl deze nauwkeurigheid niet waargemaakt kan worden.

4.3.3 *Huidige stelsel sluit niet aan bij de wetssystematiek*

Hoewel de Richtlijn geen argumenten geeft op strafrechtsdogmatisch niveau, kan tegen de huidige vijfpuntsschaal worden ingebracht dat het huidige stelsel niet aansluit bij de oorspronkelijke wetssystematiek van 1886. Dit vormt een probleem met betrekking tot de legaliteit van het huidige systeem van gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

Het materieelstrafrechtelijke legaliteitsbeginsel zoals weergegeven in artikel 16 Grondwet en artikel 1 lid 1 Wetboek van Strafrecht houdt onder andere de eis van rechtszekerheid in.¹³¹ Deze wordt gediend wanneer een democratisch gelegitimeerde wetgever de norm bepaalt en niet de rechter. Wanneer men echter naar de oorspronkelijke wetsgeschiedenis en de wettekst van het huidige artikel 39 Wetboek van Strafrecht kijkt, valt op dat er niet gesproken wordt over verschillende gradaties van toerekeningsvatbaarheid. Aanvankelijk had de wetgever een dichotoom stelsel voor ogen, men was ofwel toerekeningsvatbaar ofwel ontoerekeningsvatbaar (zie pa-

¹²⁸ Richtlijn 2012, p. 64-65.

¹²⁹ Bakker 2009, p. 342; Van Marle 2008, p. 172.

¹³⁰ Mevis & Vegter 2011, p. 126.

¹³¹ Borgers 2003, p. 53; Kristen 2010, p. 642.

ragraaf 2.2.2). De mogelijkheid van tussengradaties werd pas in 1928 geschapen met de komst van de psychopatenwetten.¹³² De huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid ontberen dus een materieelrechtelijke grondslag.¹³³

Wanneer men puur kijkt naar de wetshistorie en de letterlijke wettekst, leveren de tussengradaties een probleem op met betrekking tot de rechtszekerheid. Het huidige stelsel van tussengradaties van toerekeningsvatbaarheid strookt niet met de bedoeling van de wetgever van 1886, zoals deze uit de wettekst blijkt. De wetgever hanteerde immers een 'alles-of-niets' visie op de toerekeningsvatbaarheid. Hoewel deze visie statisch is, biedt het meer rechtszekerheid dan de huidige praktijk.

4.4 Conclusie

Er zijn verschillende argumenten te geven op verschillende niveaus voor zowel het behoud van de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid, als voor het afschaffen van dit momenteel gebruikte stelsel.

Op het niveau van de functionaliteit pleit voor behoud van de huidige situatie dat de vijf gradaties een functie vervullen in de rechtspraak. Ze bieden de rechter een leidraad bij het uiteindelijke oordeel en beïnvloeden zowel de strafmaat (zoals blijkt ook uit hoofdstuk 3) als de strafsoort. Aan de andere kant kan op functionaliteitsniveau worden ingebracht dat er sprake is van een vorm van misleiding van de rechter. De vijf gradaties geven een schijnexactheid weer waar de rechter houvast in vindt. Hoewel het bestaan van deze gradaties niet empirisch onderbouwd is, wordt de rechter misleid om te geloven dat dit wel het geval is. Dit argument vloeit voort uit een empirische visie op de wetenschap, waarbij bewijs centraal staat.

Hiermee komen we op het volgende niveau van argumenten, namelijk argumenten met betrekking tot de wetenschapsopvatting. In de Richtlijn waar een empirische wetenschapsopvatting wordt gehanteerd, vormt het ontbreken van empirische onderbouwing van de huidige vijf gradaties hiervoor het belangrijkste tegenargument. Als eerste kan hierbij opgemerkt worden dat het bestaan van een deelbare, bewuste vrije wil ter discussie staat aangezien er geen wetenschappelijk bewijs voor is te geven. Daarnaast bestaat er geen empirische basis voor een schaalverdeling in vijf gradaties en zijn er geen maatstaven voor de afbakening tussen de gradaties. De individuele gebondenheid, ten slotte, vormt een verdere beperking van de toetsbaarheid en voorspelbaarheid van de huidige vijfpuntsschaal. Vanuit een empirische wetenschapsopvatting is er voor het huidige stelsel van gradaties dus onvoldoende bewijs.

Tegenover een empirische wetenschapsopvatting staat een hermeneutische visie op de wetenschap (zie ook hoofdstuk 6). Deze visie stelt dat de

¹³² Psychopatenwetten, 25 mei 1925, *Staatsblad* 221.

¹³³ De Ruiter & Hildebrand 2002, p. 689.

mate waarin de vijfpuntsschaal *practice based* is, een bestaansrecht vormt voor deze schaalverdeling. Onderdeel van een hermeneutische wetenschapsopvatting is een individualistische benadering met oog voor verschillen. Dit past bij de nuancering en individualisering die de huidige vijfpuntsschaal biedt.

De laatste argumenten bevinden zich op het niveau van de strafrechtstheorie en de strafrechtsdogmatiek. Het deelbare schuldbegrip vormt een strafrechtstheoretisch argument voor een verdeling in meerdere gradaties. Uit het feit dat schuld als een deelbaar begrip gezien wordt, wat dus ook in meer of mindere mate aanwezig kan zijn, volgt namelijk dat deze schuld ook in meer of mindere mate toegerekend moet kunnen worden. De huidige gradaties bieden daarvoor een mogelijkheid. De aandacht voor het subject, welke past binnen een schuldstrafrecht, komt tot uiting in de mogelijkheid van nuancering en individualisering die door de vijf gradaties worden geboden.

Een strafrechtsdogmatisch argument tegen de vijfpuntsschaal is te vinden in het legaliteitsbeginsel. Vanuit legaliteitsoogpunt is de rechtszekerheid namelijk problematisch. De huidige vijf gradaties hebben geen materiële rechtelijke grondslag en zijn niet terug te vinden in de wetsgeschiedenis en wettekst van artikel 39 Wetboek van Strafrecht.

5 Drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid

5.1 Inleiding

De Richtlijn Psychiatrisch Onderzoek en Rapportage in Strafzaken van de NVvP pleit om de tot op heden gehanteerde vijfpuntsschaal van toerekeningsvatbaarheid te verlaten ten gunste van een nieuwe verdeling in drie gradaties.¹³⁴ Dit voorstel houdt dus een substantiële wijziging in van het huidige stelsel. Om uiteindelijk een weloverwogen oordeel te geven over de vraag of dit nieuwe stelsel het huidige stelsel van gradaties in toerekeningsvatbaarheid dient te vervangen, komen in dit hoofdstuk de argumenten voor en tegen een verdeling in drie gradaties aan bod.

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de argumenten die in de Richtlijn worden gegeven voor het invoeren van een stelsel van drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid en andere redenen voor een wijziging van het huidige stelsel (paragraaf 5.3). Vervolgens worden verschillende argumenten gegeven die pleiten tegen het introduceren van een nieuwe verdeling (paragraaf 5.4). Ten slotte wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 5.5). Voordat de verschillende argumenten worden besproken, wordt echter eerst in paragraaf 5.2 kort ingegaan op het voorstel in de Richtlijn.

De argumenten voor het behoud van het huidige stelsel zoals weergegeven in paragraaf 4.2 vertonen overlap met de argumenten die pleiten tegen de invoering van een nieuw systeem (paragraaf 5.4). Hetzelfde geldt voor de argumenten tegen het huidige systeem (paragraaf 4.3), hier kunnen juist weer redenen in gevonden worden om het huidige systeem te verlaten en drie gradaties in te voeren (paragraaf 5.3). Zoals in hoofdstuk 4 al aangegeven, wordt in dit hoofdstuk de focus gelegd op de 'andere kant van de medaille' en zal gekeken worden naar de verschillende argumenten vanuit een focus op de driepuntsschaal.

5.2 Het voorstel in de Richtlijn

In de Richtlijn wordt een nieuwe verdeling van toerekeningsvatbaarheid voorgesteld met drie opties: men is ofwel volledig toerekeningsvatbaar, ofwel volledig ontoerekeningsvatbaar, of men zit daar ergens tussenin.¹³⁵ Als er geen psychische stoornis van invloed is geweest op het delict, dan wordt als advies 'toerekenen' gegeven, als het delict veroorzaakt is door een psychische stoornis dan luidt het advies 'niet toerekenen', en als er wel een stoornis aanwezig is die invloed uitoefende op het delict maar daarnaast

¹³⁴ Richtlijn 2012, p. 64-65.

¹³⁵ Idem, p. 65.

ook andere factoren van invloed zijn geweest dan wordt als advies ‘gedeeltelijk niet toerekenen’ gegeven. De basis voor deze drie adviesmogelijkheden wordt gezocht in de empirie.

Gesteld wordt nu dat door middel van forensisch psychiatrisch onderzoek betrouwbaar kan worden aangetoond wanneer er sprake is van afwezigheid van psychopathologie, aangeduid als normaliteit, en wanneer een misdrijf volledig wordt gemotiveerd vanuit een psychische stoornis.¹³⁶ In dat laatste geval wordt het misdrijf als symptoom van de ziekte beschouwd. Wanneer er geen psychopathologie aanwezig is, dient als advies toerekeningsvatbaarheid gegeven te worden. Is er wel sprake van een volledig causaal verband tussen de stoornis en het delict, dan moet het advies ontoerekeningsvatbaarheid volgen. De twee uitersten zijn dus min om meer afgebakend.

Voor die gevallen die echter niet binnen één van de twee uitersten vallen, wordt er een aparte categorie gecreëerd. Deze derde optie, ‘gedeeltelijk niet toerekenen’, volgt uit de twee extremen indien een geval niet onder een van deze categorieën valt. Van belang hierbij is dat het gaat om drie min of meer van elkaar losstaande opties. Hoewel wel wordt gesproken van een continuüm in wederzijdse beïnvloeding van psychopathologie en causaliteit, valt op dat de tussencategorie als aparte, derde optie wordt gepresenteerd.¹³⁷

5.3 Argumenten voor het invoeren van een stelsel van drie gradaties

Verschillende argumenten kunnen worden aangevoerd ter onderbouwing van een nieuw stelsel van gradaties in toerekeningsvatbaarheid. In de Richtlijn is het belangrijkste argument voor het invoeren van drie gradaties de empirisch wetenschappelijke onderbouwing daarvan. De nieuwe verdeling wordt als *evidence based* gezien (paragraaf 5.3.1). Daarmee samenhangend biedt een verdeling in drie gradaties meer duidelijkheid voor de rechter dan een oordeel gebaseerd op een vijfpuntsschaal (paragraaf 5.3.2). Ten slotte kan als argument voor een stelsel van drie gradaties worden gegeven, dat het aansluiting zoekt bij de oorspronkelijke ratio van de wetgever (paragraaf 5.3.3).

5.3.1 Evidence based

Vanuit een empirische wetenschapsopvatting (zoals in paragraaf 4.3.1 al kort besproken) zijn analyseerbaarheid en conditionaliteit een vereiste om te kunnen spreken van een betrouwbaar resultaat.¹³⁸ Er moet hierbij sprake zijn van toetsbaarheid¹³⁹ en voorspelbaarheid¹⁴⁰. Deze benadering wordt

¹³⁶ Richtlijn 2012, p. 65.

¹³⁷ Idem, p. 65.

¹³⁸ Mooij 2004b, p. 202.

¹³⁹ Mooij 2006, p. 88

ook wel aangeduid als *evidence based* werken, de nadruk ligt immers op het handelen naar aanleiding van wetenschappelijk bewijs.

Het gebruik van dit empirische wetenschapsmodel neemt de laatste jaren flink toe.¹⁴¹ Zo bestaat er bij beroepsbeoefenaars de behoefte om vooral *evidence based* te werken, wat onder andere blijkt uit de ontwikkeling van risicotaxatie-instrumenten.¹⁴² Daarnaast is er sprake van een toegenomen accent op de objectieverbaarheid en reproduceerbaarheid van conclusies.¹⁴³ Het empirische model kan dan ook thans gezien worden als het dominante onderzoeksmodel.¹⁴⁴

Deze toegenomen wens van objectieverbaarheid is ook terug te vinden in de Richtlijn. Zo wordt als eis gesteld dat de psychiater bij het advies in alle gevallen zo nauwkeurig en objectieverbaar mogelijk te werk gaat. De causale relatie tussen het geval van ontoerekeningsvatbaarheid (een bepaalde stoornis) en het delict moet zo goed mogelijk omschreven en onderbouwd worden.¹⁴⁵

Met betrekking tot het concrete advies omtrent de mate van toerekeningsvatbaarheid is de intentie van *evidence based* werken duidelijk. Er wordt gesteld dat betrouwbaar kan worden aangetoond wanneer men volledig toerekeningsvatbaar of volledig ontoerekeningsvatbaar is. Over de operationalisering van deze twee uitersten bestaat consensus.¹⁴⁶ De evidentie van de tussencategorie is echter een stuk minder helder. Gesteld wordt dat een geobjectieerde classificatie binnen het gebied van de verminderde toerekeningsvatbaarheid niet mogelijk is (zie ook paragraaf 4.3.1).¹⁴⁷ Om toch tot een empirisch verantwoord model te komen, wordt dan ook voorgesteld om deze andere categorie af te leiden uit de twee uitersten, waar wel empirisch bewijs voor bestaat. Wanneer men noch volledig toerekeningsvatbaar noch volledig ontoerekeningsvatbaar is, valt men automatisch in deze categorie.¹⁴⁸ Dat er bij deze middencategorie en de uitersten vraagtekens gezet kunnen worden met betrekking tot de empirische onderbouwing wordt in paragraaf 5.4.1 besproken.

¹⁴⁰ Mooij 2006, p. 89.

¹⁴¹ Van Marle 2009, p. 257; Mevis 2010, p. 185.

¹⁴² Bakker 2009, p. 342.

¹⁴³ Van Mulbregt 2009, p. 274.

¹⁴⁴ Mooij 2004b, p. 202.

¹⁴⁵ Richtlijn 2012, p. 65-66.

¹⁴⁶ Idem, p. 65.

¹⁴⁷ Idem, p. 65.

¹⁴⁸ Idem, p. 65.

5.3.2 Een verdeling in drie gradaties biedt duidelijkheid voor de rechter

Een argument dat samenhangt met de empirische basis van de verdeling in drie gradaties, is dat dit nieuwe stelsel meer duidelijkheid biedt voor de rechter. In tegenstelling tot de in paragraaf 4.3.2 beschreven schijnexactheid van de huidige vijfpuntsschaal, kan als argument voor de nieuwe verdeling ingebracht worden dat de rechter door het nieuwe stelsel van gradaties van toerekeningsvatbaarheid niet wordt misleid. In de Richtlijn wordt voorgesteld dat het advies wat de rechter krijgt binnen één van drie mogelijkheden moet vallen.¹⁴⁹ Doordat deze drie opties gedeeltelijk empirisch onderbouwd zijn, kan de rechter zich hierop daadwerkelijk baseren bij zijn oordeel.

Daarnaast wordt de duidelijkheid voor de rechter versterkt door de in de Richtlijn voorgestelde werkwijze van de rapporteurs. De forensisch rapporteur dient het causale verband van de stoornis op het gedrag zodanig te omschrijven dat de rechter op basis daarvan kan afwegen 'wat dat betekent voor het toerekenen van het ten laste gelegde aan de verdachte en voor het opleggen van een sanctie'.¹⁵⁰ Hierbij wordt dus aan de forensisch deskundige de taak gegeven om het advies aan de rechter zo helder mogelijk weer te geven, wat een duidelijke behandeling van het causale verband tijdens de rechtszitting mogelijk maakt.

5.3.3 Nieuw stelsel past binnen oorspronkelijke ratio wetgever

Een ander argument dat pleit voor het invoeren van het nieuwe stelsel, is dat dit systeem dichter bij de oorspronkelijke ratio van de wetgever blijft dan een stelsel van vijf gradaties. Hiermee wordt de rechtszekerheid en daarmee het legaliteitsbeginsel gediend, aangezien een driedeling tot op zekere hoogte beter aansluit bij het wettelijk beslisschema van artikel 39 Wetboek van Strafrecht dan een vijfdeling.¹⁵¹ Dit is een argument op strafrechtsdogmatisch niveau.

Zoals uit de wetsgeschiedenis en de redactie van artikel 39 Wetboek van Strafrecht naar voren komt, heeft de wetgever aanvankelijk een dichotoom stelsel van toerekeningsvatbaarheid voor ogen gehad.¹⁵² De vraag kan hierbij gesteld worden of door het introduceren van verschillende vormen van verminderde toerekeningsvatbaarheid dit alles-of-niets denken niet kunstmatig is opgerekt tot een dimensionele visie.

Hoewel het voorstel in de Richtlijn wel een tussenvorm in de mate van toerekeningsvatbaarheid inhoudt, is nog duidelijk de oorspronkelijke dichotomie te herkennen. De focus ligt namelijk op de twee uitersten, die volgens de Richtlijn *evidence based* zijn. Aangezien niet elk advies onder deze

¹⁴⁹ Richtlijn 2012, p. 65.

¹⁵⁰ Idem, p. 66.

¹⁵¹ Mevis 2010, p. 200.

¹⁵² Smidt I 1891, p. 389; zie ook paragraaf 2.2.2.

extremen is te scharen, bestaat er toch behoefte aan een tussencategorie. Hierin is het voorstel echter terughoudend. Op basis van empirie bestaat er volgens de werkgroep namelijk geen evidentie voor enige schaalverdeling, dus ook niet een driepuntsschaal.¹⁵³ Hiermee blijft het voorstel in de Richtlijn dicht bij de oorspronkelijke ratio van de wetgever en biedt het meer rechtszekerheid. Hoewel erkend wordt dat in de praktijk zaken niet altijd in een tweedeling zijn onder te brengen, staat deze dualiteit wel voorop.

5.4 Argumenten tegen het invoeren van een stelsel van drie gradaties

Het voorstel in de Richtlijn heeft niet enkel voordelen. Er zijn ook argumenten die tegen dit stelsel van drie gradaties kunnen worden ingebracht. Zo wordt de vraag opgeworpen of het voorstel daadwerkelijk *evidence based* is (paragraaf 5.4.1). Los hiervan staat de vraag of het gebruik van het empirisch model wel passend is. De nadelen hiervan worden in paragraaf 5.4.2 besproken. Vervolgens komt het ontbreken van de mogelijkheid tot individualisering aan bod (paragraaf 5.4.3). Daarnaast biedt een driepuntsschaal minder mogelijkheid tot nuancering dan een verdeling in vijf gradaties (paragraaf 5.4.4). Ten slotte kan tegen het voorstel worden ingebracht dat het een beperkte handreiking aan de rechter biedt (paragraaf 5.4.5).

5.4.1 *Evidence based?*

De wens om *evidence based* te werken heeft geleid tot een nieuwe constructie van gradaties. In de Richtlijn wordt gesteld dat over de twee uitersten consensus bestaat en dat daaruit de andere, tussenliggende categorie kan worden gededuceerd (zie paragraaf 5.3.1).¹⁵⁴ De empirische werkwijze die op deze nieuwe verdeling van toerekeningsvatbaarheid is gebaseerd kan echter ter discussie worden gesteld. Zo kan tegen het nieuwe empirische model worden ingebracht dat het meer pretendeert dan het waar kan maken. Zoals blijkt uit de Richtlijn bestaat er namelijk geen empirische evidentie voor welke schaalverdeling dan ook.¹⁵⁵ Vraag rijst dan ook waarom men dan toch een voorstel hiertoe doet met een sterke nadruk op empirische onderbouwing.

De manier waarop de middencategorie uit de twee uitersten wordt afgeleid is niet sterk. Het lijkt erop dat met gebruik van een verlegenheidsargument een bepaalde middencategorie wordt aangenomen, terwijl in feite de empirische onderbouwing hiervoor ontbreekt. Op zijn hoogst is er sprake van een 'afgeleide *evidence based-heid*'. Daar komt nog bij dat de empirische onderbouwing van de uitersten ook niet sterk is. De argumentatie die hierbij gehanteerd wordt, namelijk dat er consensus bestaat over de uitersten

¹⁵³ Richtlijn 2012, p. 65.

¹⁵⁴ Idem, p. 65.

¹⁵⁵ Idem, p. 65.

en op basis daarvan ook de middencategorie gedefinieerd wordt, overtuigt niet. Zo wordt er niet dieper ingegaan op de specifieke afbakening van deze uitersten en wordt hierdoor de consensus te snel aangenomen. Opvallend is overigens dat hier wordt teruggepakt op de veronderstelde consensus, wat juist past binnen een *practice based* werkwijze. Dat er in de praktijk overeenstemming over deze uitersten bestaat, wil nog niet zeggen dat deze derhalve ook *evidence based* zijn.¹⁵⁶

5.4.2 Gebruik empirisch model niet passend

In de Richtlijn wordt gepoogd *evidence based* te werken. Hoewel dit in paragraaf 5.4.1 ter discussie wordt gesteld, staat deze discussie los van de vraag of er in wezen wel behoefte is aan een empirische werkwijze. Hoewel uit paragraaf 5.3.1 blijkt dat deze empirische werkwijze aansluit bij tendensen in de medische wetenschap, sluit deze methode namelijk niet aan bij het uiteindelijke doel van de rapportage pro justitia. Met de rapportage wordt immers niet empirische onderbouwing beoogd, maar staat juist een casuïstische, individuele benadering voorop.¹⁵⁷ Het gaat erom in het specifieke geval een advies te geven dat geldt voor die specifieke verdachte. Reproduceerbaarheid is hierbij feitelijk onmogelijk omdat elke situatie en elke verdachte uniek is.

Naast het feit dat het empirisch model niet aansluit bij het doel van de pro justitia rapportage, past deze werkwijze ook niet bij de onderzoeksopdracht van de deskundige pro justitia. Het gaat bij de rapportage namelijk om het beschrijven van een causaal verband tussen een stoornis in het verleden en een gepleegd delict. Aangezien het gaat om een situatie in het verleden is hiervoor sowieso geen empirische evidentie te vinden.¹⁵⁸ Bij veranderende verbanden is het gebruik van een empirisch model namelijk onbruikbaar.¹⁵⁹ Er wordt bij een rapportage pro justitia momenteel dan ook niet naar empirische evidentie gevraagd en gezien de aard van deze onderzoeksvraag is dit ook onmogelijk.¹⁶⁰ Tegen het voorstel kan dus worden ingebracht, dat het niet past bij de onderzoeksopdracht in de praktijk.

5.4.3 Gebrek aan individualisering

Een belangrijk argument tegen de nieuwe driepuntsschaal en daarbij behorende empirisch-analytische werkwijze zoals voorgesteld in de Richtlijn, is dat het geen recht doet aan het individu en aan de psychische realiteit. Dit argument bevindt zich op het niveau van de strafrechtstheorie. Het past

¹⁵⁶ Vergelijk Van Mulbregt 2009, p. 283.

¹⁵⁷ Franken & Kristen 2009, p. 121.

¹⁵⁸ Mooij 2004b, p. 197.

¹⁵⁹ Boeykens 2006, p. 31.

¹⁶⁰ Mooij 2004b, p. 199.

namelijk niet binnen een schuldstrafrecht om geen aandacht te schenken aan het subject (zie ook paragraaf 4.2.2 en 4.2.3).

Mooij stelt dat er sprake is van een constructie van de werkelijkheid, aangezien een empirische-analytische benadering leidt tot isolatie.¹⁶¹ Hiermee doelt Mooij op het zoeken naar algemene verbanden en het streven naar generalisatie wat de empirische methode kenmerkt. Omdat men bij een *evidence based* werkwijze vast zit aan deze algemene verbanden en wetmatigheden¹⁶², kan enkel in algemeenheden gesproken worden. Deze generalisatie doet geen recht aan de complexe individuele werkelijkheid. Integendeel, het leidt tot abstractie en scheidt daarmee distantie ten opzichte van het individu, er bestaat dan het gevaar van 'desubjectivering'.¹⁶³

Momenteel kan een tendens tot verzakelijking en rubricering waargenomen worden, vanuit een gerichtheid op beheersing.¹⁶⁴ Deze beheersideologie uit zich in het voorstel door de nadruk op evidentie en objectiviteersvatbaarheid. Hoewel in de Richtlijn wel erkend wordt dat de gevallen van toerekeningsvatbaarheid en het causale verband sterk individueel bepaald zijn en derhalve in elke individuele casus verschillend,¹⁶⁵ wordt toch van een *evidence based* werkwijze uitgegaan. Wanneer schuld echter centraal staat, past een zakelijke en rubricerende benadering niet. De individualiteit laat zich namelijk niet herleiden tot uitwendig waar te nemen categorieën.¹⁶⁶

5.4.4 Beperkte mogelijkheid tot nuancering

Naast het argument van de gebrekkige individualisering kan als argument tegen een verdeling in drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid ingebracht worden dat er gebrek aan nuancering ontstaat. Dit argument hangt samen met het gebrek aan individualisering, aangezien nuance noodzakelijk is voor individualisering. Het gebrek aan nuancering heeft verschillende negatieve consequenties

Zoals in paragraaf 4.2.3 is besproken, blijkt dat in 66 procent van de oordelen omtrent toerekeningsvatbaarheid sprake is van een oordeel in de middencategorie (enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar).¹⁶⁷ Eigen onderzoek liet zelfs een middengroep zien van bijna 82 procent.¹⁶⁸ Hieruit kan worden afgeleid dat wanneer de huidige vijf gradaties worden vervangen door een stelsel met drie gradaties, er

¹⁶¹ Mooij 2006, p. 102.

¹⁶² Mooij 2004b, p. 207.

¹⁶³ Mooij 1997, p. 25.

¹⁶⁴ Idem, p. 28.

¹⁶⁵ Richtlijn 2012, p. 64.

¹⁶⁶ Vergelijk Mooij 1997, p. 28.

¹⁶⁷ Conceptversie Richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken 2008, p. 40-41; deze empirische data is in latere (concept) versies van de richtlijn weggelaten.

¹⁶⁸ In totaal waren er 219 uitspraken omtrent toerekeningsvatbaarheid, waarvan het oordeel zich in 179 zaken (81,7 %) in het middensegment bevond.

één grote middencategorie ontstaat met een omvang van misschien wel 82%. Hierdoor ontstaat er een te grove indeling in categorieën.¹⁶⁹

Deze grove indeling leidt tot gebrek aan nuancering.¹⁷⁰ Er bestaat hierdoor namelijk een reëel gevaar dat er een grote groep verdachten in de middencategorie terecht komt.¹⁷¹ Hierdoor ontstaat er een 'groot grijs gebied'. Dit heeft verschillende negatieve consequenties, die in deze en de volgende paragraaf aan de orde komen.

Ten eerste bestaan er op functioneel niveau problemen die samenhangen met mogelijke aanzuigende effecten van de nieuw voorgestelde indeling. Hierbij kan allereerst gewezen worden op het gevaar dat gevallen die normaliter het advies sterk verminderd toerekeningsvatbaar zouden krijgen nu als volledig ontoerekeningsvatbaar worden beoordeeld.¹⁷² Dit heeft consequenties voor de strafoplegging, aangezien bij volledige ontoerekeningsvatbaarheid de strafbaarheid van de dader wegvalt terwijl bij sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid nog steeds verwijtbaarheid aanwezig is. Daarnaast bestaat het gevaar van een aanzuigende werking op het aantal tbs-opleggingen.¹⁷³ In het huidige systeem vormt het advies van enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid namelijk een contra-indicatie voor het opleggen van tbs.¹⁷⁴ Gezien het beperkte verband tussen stoornis en delict past een vergaande maatregel als tbs immers niet goed. Door het opheffen van de nuancering die enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid biedt, ontstaat het gevaar dat er vaker tbs wordt opgelegd.¹⁷⁵

Een tweede negatieve consequentie van het voorstel in de Richtlijn is dat het kan leiden tot een vergroving van het (wetenschappelijke) debat over de toerekeningsvatbaarheidsvraag.¹⁷⁶ Doordat er geen nuance geboden wordt, lijkt er sprake te zijn van een focusverschuiving van de rol van de psychische stoornis naar de rol van het gevaar.¹⁷⁷ Door de nuanceringsmogelijkheden te beperken wordt het signaal afgegeven dat individuele verschillen van ondergeschikt belang zijn.

Ten laatste wordt hier kort gewezen op de onduidelijkheid voor de rechter die een grove indeling met zich meebrengt. Dit gevolg wordt in de volgende paragraaf apart behandeld, aangezien het de andere kant vormt van hetgeen al in paragraaf 5.3.2 is besproken. Daar wordt namelijk juist het tegenovergestelde bepleit.

¹⁶⁹ Vergelijk Mevis 2010, p. 201.

¹⁷⁰ Koenraadt 2008, p. 23.

¹⁷¹ Mevis 2010, p. 203; Mooij 2012, p. 44.

¹⁷² Van Mulbregt 2009, p. 283.

¹⁷³ Bakker 2009, p. 346.

¹⁷⁴ Idem, p. 345.

¹⁷⁵ Vergelijk Koenraadt 2008, p. 24.

¹⁷⁶ Franken & Kristen 2009, p. 123.

¹⁷⁷ Koenraadt 2008, p. 24.

5.4.5 Beperkte handreiking aan de rechter

Zoals blijkt uit paragraaf 4.2.4 heeft de huidige vijfpuntsschaal een functie in de rechtspraak, onder andere als communicatiemiddel met de rechterlijke macht.¹⁷⁸ Loslaten hiervan kan dan ook onduidelijkheden creëren. Wanneer een driepuntsschaal mocht worden ingevoerd, verliest het advies aan de rechter aan duidelijkheid. Gevaar bestaat namelijk dat het advies in de middencategorie te gemakkelijk als eindpunt wordt aanvaard, waarna de rechter maar moet zien wat hij hier vervolgens mee doet. Daar komt nog bij dat door het terugbrengen van de adviesmogelijkheden van vijf tot drie, de rechter bij een advies in de middencategorie niet goed weet waar de verdachte precies geplaatst dient te worden. Het is mogelijk dat de stoornis net niet volledig de oorzaak is van het delict, maar evenzo is het goed mogelijk dat er slechts een zeer kleine invloed van de stoornis op het delict aanwezig was. Deze nuanceverschillen blijven onderbelicht.

Door de terughoudendheid in het advies, mede op basis van empirische overwegingen, kan dan ook de vraag rijzen of de rechter niet teveel alleen gelaten wordt.¹⁷⁹ Daar komt nog bij dat een advies ‘gedeeltelijk toerekenen’ in wezen geen echt advies meer inhoudt. Feitelijk zegt een forensisch deskundige hiermee eigenlijk dat hij het niet weet. De kerntaak van adviseur van de rechter lijkt hiermee volledig uit het oog verloren te worden.¹⁸⁰

5.5 Conclusie

Het in de Richtlijn gedane voorstel voor het advies omtrent toerekeningsvatbaarheid in drie mogelijkheden zou een substantiële wijziging van de huidige gang van zaken inhouden. Voor een dergelijke wijziging kan op het niveau van de wetenschapsopvatting worden ingebracht dat de nieuwe indeling empirisch onderbouwd en derhalve *evidence based* is. Het sluit hiermee aan op de groeiende nadruk op het hanteren van een empirische werkwijze. De mate van daadwerkelijke evidentie van de voorgestelde gradaties staat echter ter discussie. Zowel van de uitersten als van de daarvan afgeleide tussencategorie staat de empirische onderbouwing namelijk ter discussie. Daarnaast past de op zijn best ‘afgeleide’ empirische werkwijze niet bij het doel en de onderzoeksvraag van de rapportage pro justitia.

Op het niveau van de functionaliteit zijn er verschillende posities te herkennen. Aan de ene kant verschaft een nieuwe indeling de rechter meer duidelijkheid door de empirische onderbouwing. De voorgestelde objectiverende en duidelijk beschrijvende werkwijze dragen hieraan bij. Aan de andere kant echter, kan gesteld worden dat het nieuwe stelsel juist een beperkte handreiking aan de rechter biedt. Dit hangt samen met het gebrek

¹⁷⁸ Van Mulbregt 2009, p. 282.

¹⁷⁹ Mevis 2010, p. 201.

¹⁸⁰ Mooij 1997, p. 32.

aan nuancering. Doordat er sprake is van een grote middencategorie zal een advies hieromtrent voor de rechter niet voldoende duidelijk zijn met betrekking tot de specifieke mate van toerekeningsvatbaarheid. Ten slotte kan op het niveau van de functionaliteit nog gewezen worden op de te verwachten en ongewenste aanzuigende effecten van een nieuwe verdeling in drie gradaties.

Op strafrechtsdogmatisch en strafrechtstheoretisch niveau, ten slotte, zijn ook verschillende argumenten besproken. Een strafrechtsdogmatisch argument voor het invoeren van drie gradaties van toerekeningsvatbaarheid kan gevonden worden in de aansluiting daarvan op de oorspronkelijke ratio van de wetgever uit 1886. Door de focus op de twee uitersten lijkt dualiteit in het voorstel namelijk nog steeds voorop te staan. Met betrekking tot het wetenschappelijk discours kan het voorstel in de Richtlijn echter wel leiden tot een vergroving van het debat, aangezien de nuance ontbreekt. Op strafrechtstheoretisch niveau kan daarnaast tegen het gebruik van het empirisch wetenschapsmodel worden ingebracht dat het niet strookt met een individualistische benadering. De individuele context, die in het Nederlandse schuldstrafrecht juist centraal dient te staan, wordt door de veralgemenisering die past binnen een beheersideologie namelijk geweld aan gedaan.

6 De stelsels van toerekeningsvatbaarheid vergeleken

6.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk wordt getracht een antwoord te geven op de centrale vraag, namelijk: Welke argumenten bestaan er voor en tegen het stelsel van drie en dat van vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid en welk stelsel geniet, gezien de verschillende argumenten voor en tegen, de voorkeur?

Om deze vraag te beantwoorden is in hoofdstuk 2 allereerst dieper ingegaan op de ratio van het huidige artikel 39 Wetboek van Strafrecht. Vervolgens is onderzoek verricht naar de invloed van de huidige gradaties van toerekeningsvatbaarheid op de strafmaat (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 en 5 zijn verschillende argumenten voor en tegen de verschillende stelsels van gradaties van toerekeningsvatbaarheid besproken, om zo een gefundeerde afweging en keus te kunnen maken voor één van deze twee stelsels.

Deze verschillende argumenten zijn ingedeeld naar het niveau waarop ze zich bevinden. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen argumenten op functioneel niveau, op het niveau van de wetenschapsopvatting en op strafrechtstheoretisch niveau. In dit concluderende hoofdstuk wordt aan de hand van deze drie typen argumenten een afweging gemaakt tussen het huidige stelsel met vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid en het voorstel in de Richtlijn met een verdeling in drie gradaties.

Allereerst wordt in paragraaf 6.2 een weging gemaakt op basis van de functionaliteit van de twee stelsels. Vervolgens wordt op het niveau van de wetenschapsopvatting dieper ingegaan op de vraag welk van de twee stelsels in dit opzicht dient te prevaleren (paragraaf 6.3). Daarna wordt er in paragraaf 6.4 meer principiële gekeken naar de twee verschillende stelsels van toerekeningsvatbaarheid, namelijk op strafrechtstheoretisch en strafrechtsdogmatisch niveau. Ten slotte wordt in de algehele conclusie de uiteindelijke afweging gemaakt, waarbij de centrale vraag welk van de verschillende stelsels van gradaties van toerekeningsvatbaarheid de voorkeur verdient, beantwoord wordt (paragraaf 6.5).

6.2 Afweging op basis van functionaliteit

Het eerste niveau van argumenteren bevindt zich op dat van de functionaliteit. Vraag die hierbij gesteld kan worden is welk stelsel het beste werkt of zal werken in de praktijk. De praktijk wordt hierbij onderverdeeld in de functie van het stelsel bij de strafoplegging (paragraaf 6.2.1), de mogelijkheid tot nuancering (paragraaf 6.2.2) en de handreiking aan de rechter (paragraaf 6.2.3).

Als opmerking vooraf dient wel rekening gehouden te worden met het feit dat enkel de functionaliteit van het huidige stelsel van gradaties bekend is. Hoe het nieuwe systeem van gradaties van toerekeningsvatbaarheid daadwerkelijk in de praktijk zal functioneren, is onduidelijk. Met betrekking tot de drie gradaties kan derhalve enkel gesproken worden over de te verwachten functionaliteit.

6.2.1 Strafoplegging

Bij de strafoplegging gaat het zowel om de strafmaat, de strafmodaliteit en de strafsoort. Met betrekking tot de strafmaat kan gesteld worden dat de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid invloed uitoefenen op de hoogte van de straf. In geval van volledige ontoerekeningsvatbaarheid wordt door artikel 39 Wetboek van Strafrecht de strafbaarheid van de dader opgeheven, aangezien de verwijtbaarheid komt te ontvallen. Wanneer men volledig toerekeningsvatbaar is, kan echter geen beroep op dit artikel worden gedaan en blijft de strafbaarheid in stand. Met betrekking tot de verminderde vormen van toerekeningsvatbaarheid blijkt uit uitgevoerd onderzoek (zie hoofdstuk 3) dat deze huidige tussengradaties van invloed zijn op de strafoplegging. Meer specifiek leidt een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid namelijk tot een voor de dader gunstiger strafmaat. Hieruit blijkt dat de tussengradaties een functie vervullen bij het bepalen van de hoogte van de straf door de rechter, ze worden immers gebruikt in het straftoemingsproces.

Het voorstel heeft in plaats van drie, slechts één grotere middencategorie van toerekeningsvatbaarheid. Hoewel nog niet in de praktijk aangetoond, wordt er gewezen op het risico dat gevallen die normaliter het advies sterk verminderd toerekeningsvatbaar zouden krijgen, nu als volledig ontoerekeningsvatbaar worden beoordeeld.¹⁸¹ Deze aanzuigende werking heeft grote consequenties voor de strafbaarheid, aangezien dit niet resulteert in een lager strafmaat maar in een volledig wegvallen van de mogelijkheid tot straf. Mijns inziens is dit een belangrijke negatieve consequentie van het voorstel die niet onderschat mag worden.

Ook met betrekking tot de strafsoort, laten de huidige gradaties van toerekeningsvatbaarheid hun functionaliteit zien. De mate van verminderde toerekeningsvatbaarheid kan een drempel vormen voor de oplegging van de maatregel tbs. Enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid leent zich, door het geringe verband tussen stoornis en delict, namelijk niet goed voor het opleggen van een dergelijke ingrijpende maatregel.¹⁸² Hiermee wordt gelijk een belangrijk nadeel van de nieuw voorgestelde driepuntschaal duidelijk. Door het vervangen van de drie tussengradaties door slechts één grote middencategorie, ontstaat het gevaar dat vaker tbs wordt

¹⁸¹ Van Mulbregt 2009, p. 283.

¹⁸² Bakker 2009, p. 345.

opgelegd aangezien de remmende functie van de categorie enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid wegvalt.¹⁸³

6.2.2 Nuancering

Op functioneel niveau is de mogelijkheid tot nuancering een belangrijk onderscheidend criterium tussen het voorstel in de Richtlijn met betrekking tot toerekeningsvatbaarheid en de huidige vijfpuntsschaal. Waar bij de vijfpuntsschaal de middencategorie nader is onderverdeeld in drie aparte categorieën (enigszins verminderd, verminderd en sterk verminderd toerekeningsvatbaar), bestaat het middengebied in het voorstel uit één categorie.

Nadere nuancering van het middensegment is mijns inziens noodzakelijk. Het gaat hier namelijk om een aanzienlijke groep,¹⁸⁴ mede door de vele mogelijkheden tussen gevallen van toerekeningsvatbaarheid en de causaliteit.¹⁸⁵ Door verschillende gradaties te hanteren kan voorkomen worden dat alle gevallen van verminderde toerekeningsvatbaarheid over één kam worden geschoren.¹⁸⁶ In een concrete zaak gaat het namelijk om een specifieke verdachte en diens situatie en bestaat er behoefte aan individuele toespitsing.¹⁸⁷ Een dergelijke individualiserende werkwijze wordt door nadere nuancering mogelijk gemaakt. Daarnaast is de mogelijkheid van nuancering van belang voor de uitkomst van de strafzaak, waarbij de vijfpuntsschaal een duidelijke functie vervult (paragraaf 6.2.1).¹⁸⁸

Het in de Richtlijn voorgestelde nieuwe stelsel leidt dus tot een gebrekige nuancering met verschillende negatieve consequenties. Ten eerste biedt het de rechter minder duidelijkheid omdat niet helder is op welke plaats in het spectrum een specifieke verdachte precies gesitueerd moet worden (zie verder paragraaf 6.2.3). Ten tweede zijn er door het gebrek aan nuancering verschillende ongewenste aanzuigende werkingen te verwachten. De rem op respectievelijk te snel opleggen van tbs en te gemakkelijk oordelen dat er sprake is van volledige ontoerekeningsvatbaarheid valt weg. Ten derde wordt nog kort gewezen op het risico dat door gebrek aan nuancering een vergroving van het discours over de toerekeningsvatbaarheidsvraag kan plaatsvinden.¹⁸⁹

¹⁸³ Bakker 2009, p. 346.

¹⁸⁴ Zie hoofdstuk 3 (82 %); Conceptversie Richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken 2008, p. 40-41 (deze empirische data is in latere (concept) versies van de richtlijn weggelaten).

¹⁸⁵ Mooij 2004b, p. 207.

¹⁸⁶ Idem, p. 207.

¹⁸⁷ Idem, p. 207.

¹⁸⁸ Bakker 2009, p. 345.

¹⁸⁹ Franken & Kristen 2009, p. 123.

6.2.3 *Handreiking rechter*

Met betrekking tot de werking van de voorgestelde driepuntsschaal zijn er twee standpunten te herkennen. Dit verschil hangt samen met de twee wetenschapsopvattingen (zie paragraaf 6.3). Vanuit een empirische visie op de wetenschap biedt de driepuntsschaal meer duidelijkheid omdat deze opties min of meer empirisch onderbouwd zijn. Uit de uitersten waarover consensus bestaat, wordt namelijk de middencategorie afgeleid. De voorgestelde objectiverende en herhaalbare werkwijze zoals de Richtlijn voorschrijft, draagt hieraan bij.¹⁹⁰ Wanneer men echter vanuit een puur functioneel standpunt kijkt, resulteert de voorgestelde driepuntsschaal juist in meer onduidelijkheid voor de rechter. Dit hangt samen met het gebrek aan nuancering. Wanneer namelijk het advies in deze grote middencategorie niet nader gespecificeerd wordt, weet de rechter niet precies in hoeverre de stoornis heeft bijgedragen aan het delict. Hierdoor wordt er onduidelijkheid gecreëerd voor de rechter en wordt hij naar mijn mening te veel alleen gelaten.¹⁹¹

Er zijn ook twee gezichtspunten met betrekking tot de functionaliteit van de vijfpuntsschaal. Aan de ene kant wordt de huidige vijfpuntsschaal geprezen om de duidelijkheid die het de rechter biedt. Zo wordt gesteld dat de vijfpuntsschaal een communicatiemiddel met de rechterlijke macht is¹⁹² en een oriëntatiepunt vormt in de dialoog tussen de rechter en de forensisch deskundige.¹⁹³ De onderverdeling van de middencategorie in verschillende gradaties maakt inzichtelijk voor de rechter waar de verdachte ongeveer moet worden gesitueerd, meer links of meer rechts van het midden bijvoorbeeld. Aan de andere kant wordt de gebrekkige empirische onderbouwing van de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid echter bekritiseerd, aangezien de afbakening van het middengebied in categorieën niet empirisch is onderbouwd.¹⁹⁴ Wanneer dan toch een advies in een middencategorie gegeven wordt, houdt dit een schijnexactheid in.¹⁹⁵ Er gaat dan een suggestie van nauwkeurigheid van het advies uit, terwijl dit niet empirisch is waar te maken.¹⁹⁶

Mijns inziens verdient de huidige vijfpuntsschaal, puur functioneel bezien, echter de voorkeur. De grote middencategorie die ontstaat wanneer het nieuwe stelsel zou worden ingevoerd, leidt tot meer onduidelijkheid voor de rechter. Uiteindelijk gaat het om een advies dat de rechter hulp moet bieden bij de invulling van de grote middencategorie. Hoe de categorieën al dan niet empirisch onderling precies zijn afgebakend is hierbij van

¹⁹⁰ Richtlijn 2012, p. 65.

¹⁹¹ Zie ook Mevis 2010, p. 201.

¹⁹² Van Mulbregt 2009, p. 282.

¹⁹³ Mevis 2010, p. 203.

¹⁹⁴ Richtlijn 2012, p. 65.

¹⁹⁵ Bakker 2009, p. 342; Van Marle 2008, p. 172.

¹⁹⁶ Mevis & Vegter 2011, p. 126.

ondergeschikt belang.¹⁹⁷ Er is naar mijn mening sprake van een glijdende schaal van toerekeningsvatbaarheid tot ontoerekeningsvatbaarheid. Uit paragraaf 3.3.1 komt naar voren dat de rechter in sommige gevallen zelfs een oordeel omtrent toerekeningsvatbaarheid geeft in een zelfgecreëerde tussencategorie. Er bestaat in de praktijk kennelijk behoefte aan nadere invulling van de glijdende schaal. Een advies dat een specifiekere plek op deze schaal inneemt biedt naar mijn mening de rechter meer duidelijkheid.

6.3 Hermeneutiek en Empirie

Veel van de argumenten besproken in hoofdstuk 4 en 5 bevinden zich op het niveau van de wetenschapsopvatting. Welk van de stelsel van gradaties van toerekeningsvatbaarheid de voorkeur verdient, is duidelijk mede afhankelijk van welke wetenschappelijke visie men aanhangt. In deze paragraaf wordt allereerst ingegaan op de empirische wetenschapsopvatting die past binnen een nieuwe verdeling in drie gradaties (paragraaf 6.3.1). Vervolgens wordt dieper ingegaan op een hermeneutische visie op de wetenschap, welke aansluit bij de huidige praktijk (paragraaf 6.3.2). Ten slotte zal beargumenteerd worden waarom een hermeneutische wetenschapsopvatting, en derhalve een verdeling in vijf gradaties, dient te prevaleren (paragraaf 6.3.3).

6.3.1 Empirische visie op de wetenschap

In de paragrafen 4.3.1 en 5.3.1 is de empirische visie op de wetenschap al kort behandeld. Hieruit is naar voren gekomen dat het empirisch-analytische wetenschapsmodel wordt beschouwd als de dominante onderzoeksvorm. De focus ligt hierbij op het verkrijgen van betrouwbare onderzoeksresultaten. Hoofdkenmerken die horen bij deze werkwijze zijn dan ook de nadruk op analyseerbaarheid en conditionaliteit. Er moet sprake zijn van toetsbaarheid en voorspelbaarheid om de betrouwbaarheid van de resultaten te optimaliseren. Opvallend hierbij is dat deze empirische wetenschapsopvatting de laatste jaren een enorme vlucht heeft genomen.¹⁹⁸ Het accent komt meer en meer te liggen op de objectiveerbaarheid en reproduceerbaarheid van conclusies.¹⁹⁹ In de praktijk bestaat er een groeiende behoefte van deskundigen om *evidence based* te werken.²⁰⁰

Met betrekking tot deze *evidence based-heid* wordt een verschil duidelijk tussen de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid en het voorstel van drie gradaties. In de Richtlijn wordt nadrukkelijk een empirische werkwijze nagestreefd, wat onder meer volgt uit de vereiste nauwkeurige en objectieveerbare werkwijze van de psychiater en de empirische onder-

¹⁹⁷ Mevis & Vegter 2011, p. 127.

¹⁹⁸ Van Marle 2009, p. 257; Mevis 2010, p. 185.

¹⁹⁹ Van Mulbregt 2009, p. 274.

²⁰⁰ Bakker 2009, p. 342.

bouwing van de gradaties, waarbij de uitersten als betrouwbaar worden bestempeld en de tussencategorie hiervan wordt afgeleid. Hier kan naar mijn mening echter tegenin worden gebracht dat het voorgestelde model meer empirische evidentie pretendeert, dan het daadwerkelijk waar kan maken.²⁰¹ De middencategorie is op zijn best afgeleid *evidence based*, en ook de empirische onderbouwing van de twee uitersten laat te wensen over. De specifieke afbakening van deze uitersten blijft namelijk onduidelijk en het consensus-argument past niet binnen een empirisch wetenschapsmodel.

Bij de huidige vijfpuntsschaal wordt geen empirische werkwijze nagestreefd. Het ontbreken van deze empirische evidentie kan ook als belangrijke reden voor het voorstel in de Richtlijn worden gezien. Een verdeling in vijf schalen kan namelijk niet vanuit de huidige stand van de wetenschap worden onderbouwd.²⁰² Zo wordt het bestaan van een vrije wil, welke bij de huidige vijf gradaties wordt aangenomen²⁰³, ter discussie gesteld.²⁰⁴ Hierin is een deterministische visie op de mens te herkennen. Ook het ontbreken van duidelijke maatstaven om de verschillende gradaties van elkaar af te bakenen wordt als kritiek genoemd.²⁰⁵ Ten slotte vormt de individuele gebondenheid een belemmering voor de voorspelbaarheid en generaliseerbaarheid.²⁰⁶

6.3.2 Hermeneutische visie op de wetenschap

De hierboven genoemde kritiek tegen het huidige stelsel van gradaties van toerekeningsvatbaarheid kan worden gepareerd door het hanteren van een hermeneutische wetenschapsopvatting. Het gaat bij de hermeneutische werkwijze eveneens om een wetenschappelijke benadering, echter met een andere vorm van wetenschappelijkheid. Niet de externe realiteit (wetmatigheden) maar de psychische component, de individuele context, vormt het vertrekpunt. In een hermeneutische benadering wordt namelijk juist uitgegaan van het individu.²⁰⁷

Waar het bij een empirisch-analytische werkwijze vooral gaat om externe oorzaak-gevolgrelaties, ligt de focus bij een hermeneutische benadering op interne relaties die niet door wetmatigheden maar door de context worden bepaald.²⁰⁸ Deze individuele context vormt de interne werkelijkheid van een individu, diens psychische realiteit. Hoewel erkend wordt dat betekenis mede afhankelijk is van algemene regels, is deze in beginsel context-

²⁰¹ Mooij 2012, p. 44.

²⁰² Richtlijn 2012, p. 65.

²⁰³ Mooij 2004, p. 75; zie hierover ook Meynen 2009, p. 37-58.

²⁰⁴ Jörg 2011, p. 85; Van Marle 2004, p. 9; zie hierover ook Lamme 2008, p. 76-88.

²⁰⁵ Franken & Kristen 2009, p. 121; Van Marle 2008, p. 171.

²⁰⁶ Mevis 2010, p. 200; Richtlijn 2012, p. 64.

²⁰⁷ Mooij 2004a, p. 32.

²⁰⁸ Mooij 1999, p. 81.

gebonden.²⁰⁹ Deze individualiserende werkwijze, waarmee verklaringen voor interne, individugebonden processen gegeven kunnen worden, vormt het eerste belang van een hermeneutische benadering.²¹⁰ Een tweede belang is dat een hermeneutische werkwijze rekening houdt met de onvermijdelijke subjectiviteit.²¹¹ De menselijke werkelijkheid kan namelijk niet los gezien worden van zin en betekenis.²¹² Deze subjectiviteit wordt dan ook niet geëlimineerd, maar juist verdisconteerd in deze benadering. De praktische oriëntatie vormt het derde belang van een hermeneutische wetenschapsoopvatting.²¹³ Er is sprake van een hechtere band met de praktijk dan bij een empirisch-analytische benadering.

De huidige vijfpuntsschaal van toerekeningsvatbaarheid past binnen een hermeneutische wetenschapsoopvatting. Zoals volgt uit paragraaf 6.2.2, biedt deze nadere nuancering namelijk meer ruimte voor individualisering. Hierdoor kan recht gedaan worden aan de psychische realiteit van het individu, welke ook centraal staat in een rapportage pro justitia. Daarnaast valt op dat de huidige vijf gradaties *practice based* zijn. Deze schaalverdeling heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld in de praktijk en is daar ook werkbaar gebleken. Dit sluit aan bij de focus op de praktijk die past binnen een hermeneutische benadering.

6.3.3 Hermeneutiek versus empirie

Uit het voorgaande blijkt wel dat de vraag welk van de stelsels van gradaties van toerekeningsvatbaarheid de voorkeur verdient, mede afhankelijk is van de wetenschapsoopvatting die men hanteert. Een empirische visie op de wetenschap biedt reden voor het aannemen van een verdeling in drie gradaties, terwijl de vijfpuntsschaal binnen een hermeneutische wetenschapsoopvatting in stand kan blijven. Mijns inziens zijn er sterke argumenten voor het hanteren van een hermeneutische visie op de wetenschap en dus het behoud van de huidige verdeling in gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

Los van de vraag of de driepuntsschaal al dan niet *evidence based* is, is het van belang te realiseren dat 'de wijze van verklaren niet los gezien kan worden van wat verklaard moet worden'.²¹⁴ Dit biedt een sterk argument voor de hermeneutische, op het individu toegespitste werkwijze. De rapportage beoogt immers geen empirische onderbouwing, maar juist het geven van een advies door middel van een casuïstische, individuele benadering.²¹⁵ Daar komt nog bij dat het empirische model niet bruikbaar is,

²⁰⁹ Mooij 2004a, p. 32.

²¹⁰ Mooij 2006, p. 109.

²¹¹ Idem, p. 110.

²¹² Mooij 2005, p. 432.

²¹³ Mooij 2006, p. 111.

²¹⁴ Idem, p. 87.

²¹⁵ Franken & Kristen 2009, p. 121.

gezien het feit dat veranderende verbanden tussen stoornis en delict in het verleden voorwerp van onderzoek vormen.²¹⁶

Een belangrijk nadeel van een empirische werkwijze dat hiermee samenhangt, wordt door Mooij als volgt verwoordt: 'De aan de empirisch-analytische benadering inherente isolatiestrategie leidt tot een mechanische conceptie of constructie van de werkelijkheid'.²¹⁷ Door de isolatie en formalisatie die hoort bij een generaliserende werkwijze wordt geen recht gedaan aan de psychische realiteit.²¹⁸ Oorzaak-gevolg relaties zeggen niets over deze interne realiteit, onder andere door de gebondenheid aan algemene en wetmatige verbanden.²¹⁹ Mijns inziens dient echter juist die individuele, interne werkelijkheid uitgangspunt te vormen voor het oordeel omtrent toerekeningsvatbaarheid.

Hoewel het empirisch-analytische wetenschapsmodel dus als dominante onderzoeksvorm kan worden getypeerd, is in de sfeer van het menselijke handelen het hermeneutische model passender. Enkel zo kan recht worden gedaan aan de individuele verdachte. Dit is een belangrijke reden voor het blijven hanteren van het huidige stelsel van gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

6.4 Legaliteit en schuld

De laatste afweging met betrekking tot de vraag welk van de stelsels van gradaties van toerekeningsvatbaarheid dient te prevaleren, bevindt zich op grondslagenniveau namelijk op het niveau van de strafrechtstheorie en strafrechtsdogmatiek. Allereerst worden argumenten met betrekking tot het legaliteitsbeginsel besproken (paragraaf 6.4.1). Vervolgens wordt vanuit het schuldbeginsel gekeken welke argumenten voor en tegen de verschillende stelsels pleiten (paragraaf 6.4.2). Ten slotte wordt getracht een afweging te maken tussen deze twee beginselen, waarbij de uitkomst meeweegt bij het uiteindelijke beantwoorden van de hoofdvraag (paragraaf 6.4.3).

6.4.1 Legaliteitsbeginsel

Op strafrechtsdogmatisch niveau vormt het legaliteitsbeginsel een argument tegen de huidige vijfpuntsschaal en voor het voorstel in de Richtlijn. Het materieelstrafrechtelijke legaliteitsbeginsel is weergegeven in artikel 16 Grondwet en artikel 1 lid 1 Wetboek van Strafrecht. Dit beginsel houdt onder andere de eis van rechtszekerheid in.²²⁰ Aan deze eis wordt voldaan

²¹⁶ Boeykens 2006, p. 31; Mooij 2004b, p. 197 en 199; Van Mulbregt 2009, p. 281.

²¹⁷ Mooij 2006, p. 102; zie ook paragraaf 5.4.3.

²¹⁸ Idem, p. 103.

²¹⁹ Mooij 2004b, p. 207.

²²⁰ Borgers 2003, p. 53; Kristen 2010, p. 642.

indien de norm wordt bepaald door de democratisch gelegitimeerde wetgever en niet door de rechter. Die mist immers deze legitimatie.

De rechtszekerheid van het huidige systeem staat ter discussie, aangezien de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid geen materieel-rechtelijke grondslag hebben.²²¹ De wetgever van 1886 had een dichotoom stelsel van toerekeningsvatbaarheid voor ogen: men is toerekeningsvatbaar of niet. Pas in 1928 werd de komst van tussengradaties mogelijk gemaakt door rechterlijke uitleg van de toen ingevoerde psychopatenwetten. Doordat de huidige vijf gradaties niet stroken met de ‘alles-of niets’ visie van de oorspronkelijke wetgever en in de rechtspraak zijn ontstaan, kan de vraag worden gesteld of er niet sprake is van een spanning met het legaliteitsbeginsel.

Dit probleem wordt deels opgelost door het voorstel, aangezien een verdeling in drie gradaties dichter bij de oorspronkelijke ratio van de wetgever blijft en beter aansluit bij het wettelijke beslisschema van artikel 39 Wetboek van Strafrecht.²²² Hoewel er wel sprake is van een tussenvorm in de mate van toerekeningsvatbaarheid, is in het voorstel in de Richtlijn nog wel de oorspronkelijke dichotomie van de wetgever te herkennen. De dualiteit staat voorop. Idealiter zou elk advies onder één van de twee uitersten vallen, welke *evidence based* zijn. Dat dit in de praktijk niet altijd mogelijk is wordt echter ook erkend. Voor die gevallen is een derde, tussencategorie gecreëerd. Het voorstel is hierin echter terughoudend, aangezien gesteld wordt dat er geen empirische evidentie bestaat voor welke schaalverdeling dan ook.²²³ Hoewel er bij het voorstel in de Richtlijn maar één tussencategorie is, in plaats van drie tussencategorieën in de huidige vijfpuntsschaal, is er echter evengoed sprake van een afwijking van de ratio van de wetgever van 1886.

6.4.2 Schuldbeginsel

Het Nederlandse strafrecht kan worden gedefinieerd als schuldstrafrecht met een centrale plaats voor de notie ‘schuld’.²²⁴ Het schuldbeginsel en de daarbij behorende focus op het subject bieden op strafrechtstheoretisch niveau argumenten voor het hanteren van meerdere gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

Allereerst kan hierbij gewezen worden op schuld als deelbaar begrip. In zijn oratie maakt Mooij een onderverdeling in drie betekenisvelden en drie niveaus van schuld (zie paragraaf 4.2.2). Uit het feit dat de strafrechtelijke schuld nader kan worden onderverdeeld, volgt dat schuld zich in verschillende vormen kan manifesteren. Het gaat hier dus niet om een statische, maar een deelbare notie van schuld. Ook uit de wetsgeschiedenis bij artikel

²²¹ De Ruiter & Hildebrand 2002, p. 689.

²²² Mevis 2010, p. 200.

²²³ Richtlijn 2012, p. 65.

²²⁴ Mooij 1997, p. 6 en 8.

39 Wetboek van Strafrecht kan worden afgeleid dat de wetgever van 1886 schuld als deelbaar beschouwt. Er wordt namelijk erkend dat verschillende graden van schuld mogelijk zijn, afhankelijk van de mate waarin de verstandelijke vermogens ontwikkeld zijn.²²⁵ Schuld is dus geen uniform gegeven, verschillende niveaus zijn mogelijk. Aangezien schuld in meer of mindere mate aanwezig kan zijn, past het mijns inziens dat schuld ook in meer of mindere mate toegerekend moet kunnen worden. De huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid bieden daarvoor een mogelijkheid.

Naast de verschillende niveaus van schuld, zijn er ook verschillende variaties in schuld mogelijk, de drie betekenisvelden (zie paragraaf 4.2.2). De nuancering die door de huidige vijfpuntsschaal wordt geboden (zie paragraaf 4.2.3) maakt het mogelijk om bij deze verschillende betekenisvelden van schuld aan te sluiten. Deze nadere nuancering is van belang voor een individualiserende werkwijze.²²⁶ Een aanpak met aandacht voor het subject past binnen het Nederlandse schuldstrafrecht, waar het subject immers centraal staat.

6.4.3 *Legaliteit versus schuld*

Op grondslagenniveau zijn er dus twee tegenstrijdige argumenten. Aan de ene kant kan vanuit een legaliteitsoogpunt beargumenteerd worden dat de verdeling in drie gradaties meer recht doet aan de ratio van de wetgever en meer rechtszekerheid biedt. Aan de andere kant past de huidige vijfpuntsschaal echter beter binnen een schuldstrafrecht met aandacht voor het subject.

Het feit dat de wetgever van 1886 een dichotoom stelsel voor ogen had en dat daarvan derhalve niet (teveel) afgeweken mag worden, vergroot weliswaar de rechtszekerheid en voorspelbaarheid.²²⁷ Toch kunnen bij deze wetshistorische interpretatie vraagtekens worden gezet. Dat de wetgever in 1886 een bepaalde visie had omtrent toerekeningsvatbaarheid, wil niet zeggen dat deze visie ook in de huidige tijd nog steeds gehanteerd wordt. Tijdsverloop heeft namelijk een negatief effect op de kracht die ontleend kan worden aan de wetsgeschiedenis.²²⁸ Het feit dat in 1928 de psychopatenwetten werden aangenomen, waar in de jurisprudentie ook de mogelijkheid van verminderde toerekeningsvatbaarheid is ingelezen, toont wel aan dat tijd van invloed is op de interpretatie van de ratio van de oorspronkelijke wetgever. Daar komt nog bij dat de psychopatenwetten blijken te geven van een gewijzigd inzicht van de wetgever. Dit is een belangrijke relativering van de legaliteitsvraag van de huidige vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

²²⁵ Smidt I 1891, p. 389.

²²⁶ Koenraadt 2008, p. 23.

²²⁷ Vergelijk Borgers 2003, p. 53.

²²⁸ Borgers 2003, p. 55.

Met betrekking tot het belang van de notie van schuld kan juist worden opgemerkt dat dit in de loop der tijd is toegenomen. Waar in 1886 verwijtbaarheid door de wetgever nog niet als element van een strafbaar feit was geïdentificeerd, is dit in 1916 door de Hoge Raad wel aangenomen. In het Melk en Water-arrest is verwijtbaarheid expliciet als element geïntroduceerd.²²⁹

Het is niet gemakkelijk een afweging te maken tussen het legaliteitsbeginsel en het schuldbeginsel, aangezien het al gauw neerkomt op appels met peren vergelijken. Toch kan beargumenteerd worden dat de ratio van de wetgever van 1886 niet overeenstemt met de huidige wetsopvatting, waardoor het legaliteitsargument aan waarde verliest. Daarnaast is de rol van schuld juist jurisprudentieel versterkt. Deze jurisprudentiële uitwerking van het schuldbeginsel loopt synchroon met de ontwikkeling van de vijf-puntsschaal in de rechtspraak. Deze tendens kan vanuit een hermeneutische visie met focus op het individu worden verklaard. Het feit dat er sprake is van synchroniteit in de jurisprudentiële ontwikkeling naar een meer individugerichte aanpak, leidt er mijns inziens toe dat de huidige vijf-puntsschaal ook vanuit een strafrechtsdogmatisch en strafrechtstheoretisch oogpunt dient te prevaleren.

6.5 Algehele conclusie

Doel van deze scriptie is het beantwoorden van de vraag welke argumenten er bestaan voor en tegen het stelstel van drie en dat van vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid en welk stelsel dient te prevaleren. Uit hoofdstuk 4 en 5 blijkt dat er argumenten bestaan op drie niveaus, namelijk functionele argumenten, argumenten met betrekking tot de wetenschappelijke opvatting en argumenten op grondslagenniveau. In feite is bij het beantwoorden van de vraag welk van de stelsels van gradaties van toerekeningsvatbaarheid de voorkeur verdient, sprake van een duidelijke tweedeling in de argumenten op de verschillende argumentatieniveaus.

Naar mijn mening ligt op basis van de hierboven beschreven afweging van deze verschillende argumenten de keus voor een stelsel met vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid voor de hand. Een rapportage pro justitia komt neer op een advies aan de rechter over een specifiek individu en diens specifieke situatie. Dit advies is van groot belang voor het subject, het kan immers de uitkomst van een strafzaak danig beïnvloeden. Ik vind het dan ook belangrijk dat recht gedaan wordt aan dit individu en diens specifieke situatie. Een hermeneutische wetenschapsbenadering maakt dit mogelijk, aangezien de focus hierbij ligt op het subject in een bepaalde context en diens psychische realiteit. Ook de nuancering die een vijf-puntsschaal op functioneel niveau kan bieden, draagt hieraan bij. Ten slotte is ook het hanteren van een deelbaar schuldconcept belangrijk voor de naar mijn mening

²²⁹ HR 14 februari 1916, *NJ* 1916, 681 (Melk en Water-arrest).

onontbeerlijke individuele werkwijze wanneer het gaat om een rapportage pro justitia. Tegen deze achtergrond verdient het huidige stelsel met vijf gradaties van toerekeningsvatbaarheid dan ook op basis van de verschillende argumenten de voorkeur. Daarbij tellen voor mij met name de nuancing die hiermee geboden wordt en de mogelijkheid om recht te doen aan het individu.

Literatuurlijst

Bakker 2009

E. Bakker, 'De gedragskundige en de toerekeningsvatbaarheid', in: J.M. Har-te et al. (red.), *"Most probably the best professor of forensic psychiatry"*. *Liber amicorum prof. dr. Dick Raes*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 333-347.

De Boer 1990

A.P. de Boer, *Partnerdoding. Een empirisch forensisch-psychiatrisch onderzoek* (diss. Nijmegen), Arnhem: Gouda Quint 1990.

Boeykens 2006

D.H.J. Boeykens, 'De wetenschappelijkheid van Pro Justitia rapportages', *Proces* 2006, 1, p. 29-33.

Borgers 2003

M.J. Borgers, 'Wetshistorische interpretatie in de strafrechtspraak', in: M.S. Groenhuijsen & J.B.H.M. Simmelink (red.), *Glijdende schalen. Liber amicorum J. de Hullu*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2003, p. 51-69.

Brand 2001

E.J.P. Brand, *Het persoonlijkheidsonderzoek in het strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 2001.

Beukers 2008

M.M. Beukers, 'De psychische stoornis in het strafrecht', in: B.A. Blansjaar, M.M. Beukers * W.F. van Kordelaar (red.), *Stoornis en delict. Handboek psychiatische en psychologische rapportage in strafzaken*, Utrecht: De Tijdstroom 2008, p. 9-27.

Van Eck 1959

D. van Eck, 'Het verantwoordelijkheidsbegrip en de moderne psychiatrische en psychologische rapportage' (verslag van de vergadering van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap op 10 januari 1959), Amsterdam: van Rossen 1959, p. 3-23.

Van Eck 1962

D. van Eck, 'Wet en rechtspraak ten aanzien van psychisch gestoorde delinquenten', *Tijdschrift voor Strafrecht* (71) 1962, p. 285-311.

Franken & Kristen 2009

Franken, A.A. & Kristen, F.G.H., De waarde van de nuance, in: F. Koenraadt en I. Weijers (red.), *Vrijheid en verlangen. Liber amicorum prof. dr. Antoine Mooij*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 115-124.

Gray 2002

P. Gray, *Psychology*, New York: Worth Publishers 2002.

Van Hamel 1927

G.A. van Hamel, *Inleiding tot de studie van het Nederlandsche strafrecht*, Haarlem: Bohn 1927.

Jörg 2011

N. Jörg, 'Straf naar de mate van toerekenbaarheid', in: J.P. van der Leun, E.R. Muller, N. van der Schee, P.M. Schuyt & M.A.H. van der Woude (red.), *De vogel vrij. Liber amicorum prof.dr.mr. Martin Moerings*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers 2011, p. 83-91.

Kelk 2010

C. Kelk, *Studieboek materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2010.

Koenraadt 1994

F. Koenraadt, 'Klinische observatie en psychologische rapportage pro justitia', in: F. Koenraadt & S.J. Steenstra (red.), *Forensische psychologie. Rapportage en behandeling in het straf(proces)recht*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 71-95.

Koenraadt 2008

F. Koenraadt, *De centrale positie van grensgevallen*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.

Kristen 2010

F. Kristen, 'Het legaliteitsbeginsel in het strafrecht', *Ars Aequi* 2010, p. 641-645.

Van Kuijck 2005

Y. van Kuijck, 'De vraag naar en de rechterlijke weging van de gedragskundige expertise', *Delikt en Delinkwent* 2005, 43, p. 627-641.

Lamme 2008

V.A.F. Lamme, 'Controle, vrije wil en andere kletsboek', *Justitiële verkenningen (34)* 2008, p. 76-88.

Machielse 2005a

A.J. Machielse, aantekening 8 op art. 39 (suppl. 134, december 2005) in: T.J. Noyon, G.E. Langemeijer, J. Remmelink, J.W. Fokkens & A.J. Machielse (red.), *Het wetboek van strafrecht*, Deventer: Kluwer (losbl.).

Machielse 2005b

A.J. Machielse, aantekening 9 op art. 39 (suppl. 134, december 2005) in: T.J. Noyon, G.E. Langemeijer, J. Remmelink, J.W. Fokkens & A.J. Machielse (red.), *Het wetboek van strafrecht*, Deventer: Kluwer (losbl.).

Machielse 2009

A.J. Machielse, aantekening 11 op art. 39 (suppl. 146, maart 2009) in: T.J. Noyon, G.E. Langemeijer, J. Remmelink, J.W. Fokkens & A.J. Machielse (red.), *Het wetboek van strafrecht*, Deventer: Kluwer (losbl.).

Van Marle 2004

H. van Marle, *Tussen wet en wetmatigheid, de forensische psychiatrie in sociaal perspectief*, Deventer: Kluwer 2004.

Van Marle 2007

H.J.C. van Marle, 'Het strafrechtelijk psychiatrisch gedragskundigenonderzoek', in: B.C.M. Raes & F.A.M. Bakker (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Deventer: Kluwer 2007, p. 113-136.

Van Marle 2008

H.J.C. van Marle, 'Van vakmanschap naar meesterschap', in: H.J.C. van Marle et al. (red.), *Gedragskundige rapportage in het strafrecht*, Deventer: Kluwer 2008, p. 155-176.

Van Marle 2009

Marle, H.J.C. van, 'Het neuronaturalisme en de forensische psychiatrische rapportage', in: F. Koenraadt en I. Weijers (red.), *Vrijheid en verlangen. Liber amicorum prof. Dr. Antoine Mooij*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 257-272.

Mevis 2010

P.A.M. Mevis, 'Richtlijn Pro Justitia-rapportage: meer investeren in communicatie blijft vereist', *Delikt en Delinkwent* 2010, 3, p. 185-204.

Mevis & Vegter 2011

P.A.M. Mevis & P.C. Vegter, 'Rapportage over stoornis en gevaar en de betekenis van nieuwe wetenschappelijke inzichten daaromtrent voor die rapportage', in: J.P. van der Leun, E.R. Muller, N. van der Schee, P.M. Schuyt & M.A.H. van der Woude (red.), *De vogel vrij. Liber amicorum prof.dr.mr. Martin Moerings*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers 2011, p. 113-133.

Meynen 2009

G. Meynen, 'Vrije wil en toerekeningsvatbaarheid', in: T.I. Oei & M.S. Groenhuijsen (red.), *Forensische psychiatrie en haar grensgebieden. Actualiteit, geschiedenis en toekomst*, Alphen aan de Rijn: Kluwer 2009, p. 37-58.

Mooij 1997

A.W.M. Mooij, *Schuld in strafrecht en psychiatrie*, Deventer: Gouda Quint, 1997.

Mooij 1999

A.W.M. Mooij, *De psychische realiteit. Over psychiatrie als wetenschap*, Amsterdam: Boom 1999.

Mooij 2004a

A.W.M. Mooij, *Toerekeningsvatbaarheid. Over handelingsvrijheid*, Amsterdam: Boom 2004.

Mooij 2004b

A.W.M. Mooij, 'De ruimte van oordeelsvorming binnen de rapportage pro Justitia', in: M. Boone, R.S.B. Kool, C.M. Pelsler & T. Boekhout van Solinge (red.), *Discretie in het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2004, p. 197-210.

Mooij 2005

A.W.M. Mooij, 'Hermeneutiek en strafrecht', in: A.E. Hartevelt, D.H. de Jong & E.F. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling. Liber amicorum G. Knigge*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 429-449.

Mooij 2006

A.W.M. Mooij, *De psychische realiteit. Psychiatrie als geesteswetenschap*, Amsterdam: Boom 2006.

Mooij 2007a

A.W.M. Mooij, 'Vrijheid en verantwoordelijkheid', in: B.C.M. Raes & F.A.M. Bakker (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Deventer: Kluwer 2007, p. 31-36.

Mooij 2007b

A.W.M. Mooij, 'Toerekeningsvatbaarheid', in: B.C.M. Raes & F.A.M. Bakker (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Deventer: Kluwer 2007, p. 83-87.

Mooij 2009

A.W.M. Mooij, *Prudentie en evidentie*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009.

Mooij 2012

A.W.M. Mooij, 'De toerekeningsvatbaarheid. Hoe verder?', *Delikt en Delinkwent* 2012, 1, p. 36-53.

Van Mulbregt 2009

Mulbregt, J.M.L. van, Over toerekenen en afrekenen, in: F. Koenraadt en I. Weijers (red.), *Vrijheid en verlangen. Liber amicorum prof. dr. Antoine Mooij*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 273-292.

Nieboer 1970

W. Nieboer, *Aegroto suum. De toerekening in het strafrecht bij psychische afwijkingen* (diss. Groningen), Meppel: Boom 1970.

Van Panhuis et al. 2012

P.J.A. van Panhuis et al. (red.), *Richtlijn Psychiatrisch Onderzoek en Rapportage in Strafzaken*, Utrecht: De Tijdstroom 2012.

Remmelink 1996

J. Remmelink, *Hazewinkel-Suringa's Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 1996.

De Ruiter & Hildebrand 2002

C. de Ruiter & M. Hildebrand, 'Over toerekeningsvatbaarheid', in: P.J. van Koppen et al. (red.) *Het recht van binnen. Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 687-698.

Simons 1937

D. Simons, *Leerboek van het Nederlandsche strafrecht. Eerste deel*, Groningen: Noordhoff 1937.

Smidt I 1891

H.J. Smidt, *Geschiedenis van het wetboek van strafrecht. Eerste deel*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1891.

Van Zeben 2010

D.J. van Zeben, 'Irrationale ideeën rond de straftoemeting', *Trema Straftoemetingsbulletin* 2010, 2, p. 30-43.

Jurisprudentie

HR 14 februari 1916, *NJ* 1916, 681 (Melk en Water-arrest).

HR 10 november 1924, *NJ* 1925, 169.

HR 9 oktober 1933, *NJ* 1933, 1652.

HR 9 juni 1981, *NJ* 1983, 412.

HR 14 december 2006, *NJ* 2006, 448.

HR 12 februari 2008, *NJ* 2008, 263.

Rechtbank Arnhem 3 augustus 2010, *LJN* BN3064.

Rechtbank Alkmaar 24 augustus 2010, *LJN* BO3221.

Rechtbank Haarlem 30 augustus 2010, *LJN* BN8023.

Rechtbank Utrecht 27 september 2010, *LJN* BN9578.

Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 oktober 2010, *LJN* BO1269.

Rechtbank Zutphen 26 oktober 2010, *LJN* BO1762.

Rechtbank Haarlem 10 november 2010, *LJN* BO9049.

Rechtbank Zutphen 6 december 2010, *LJN* BO6495.

Rechtbank Zwolle 9 december 2010, *LJN* BO6952.

Bijlage hoofdstuk 3

Relevante uitspraken op rechtspraak.nl tussen 1 juli 2010 en 1 januari 2011

Nr.	Uitspraak	Oordeel omtrent toerekeningsvatbaarheid	Invloed op strafmotivering
1	Rechtbank Haarlem 22 september 2010, <i>LJN</i> BN7811.	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
2	Rechtbank Utrecht 27 september 2010, <i>LJN</i> BN9578	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
3	Rechtbank Utrecht 10 november 2010, <i>LJN</i> B04924	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
4	Rechtbank Zutphen 11 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3549	Enige vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
5	Rechtbank Almelo 14 oktober 2010, <i>LJN</i> B01399	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
6	Rechtbank Zutphen 15 oktober 2010, <i>LJN</i> B00518	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
7	Rechtbank Almelo 24 december 2010, <i>LJN</i> B08586	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
8	Rechtbank Utrecht 10 augustus 2010, <i>LJN</i> BN7099	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt expliciet meegewogen Geen 6 maanden maar 4 maanden voorwaardelijke jeugd detentie
9	Rechtbank Zutphen 20 juli 2010, <i>LJN</i> BN1741	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
11	Rechtbank Arnhem 12 oktober 2010, <i>LJN</i> B00088	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegewogen in het bepalen van de hoogte van de straf
12	Rechtbank Haarlem 30 augustus 2010, <i>LJN</i> BN8023	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

13	Rechtbank Dordrecht 13 juli 2010, <i>LJN</i> BN1270	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
14	Rechtbank Utrecht 28 juli 2010, <i>LJN</i> BN7992	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
15	Rechtbank Arnhem 27 september 2010, <i>LJN</i> BN8868	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
16	Rechtbank Zutphen 20 juli 2010, <i>LJN</i> BN1697	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
17	Rechtbank Amsterdam 6 juli 2010, <i>LJN</i> BN0314	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
18	Rechtbank Zutphen 16 november 2010, <i>LJN</i> BO4105	(Enigszins) verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
19	Rechtbank Breda 7 juli 2010, <i>LJN</i> BN0290	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
20	Rechtbank Amsterdam 16 juli 2010, <i>LJN</i> BN2378	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
21	Rechtbank 's-Gravenhage 17 augustus 2010, <i>LJN</i> BN4161	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
22	Rechtbank Maastricht 26 juli 2010, <i>LJN</i> BN2523	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
23	Rechtbank Maastricht 13 oktober 2010, <i>LJN</i> BO7563	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt expliciet meegewogen Poging tot doodslag normaliter ruim 5 jaar gevangenisstraf, maar straf wordt gematigd naar vier jaar.
24	Rechtbank Breda 7 oktober 2010, <i>LJN</i> BP3040	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
25	Rechtbank Utrecht 26 juli 2010, <i>LJN</i> BN5867	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

26	Rechtbank Maastricht 29 oktober 2010, <i>LJN</i> B08083	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
27	Rechtbank Zutphen 12 oktober 2010, <i>LJN</i> B00112	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
29	Rechtbank Utrecht 14 september 2010, <i>LJN</i> BN6972	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
30	Rechtbank Dordrecht 9 september 2010, <i>LJN</i> BN7331	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
31	Rechtbank Utrecht 2 juli 2010, <i>LJN</i> BN1211	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
32	Rechtbank Utrecht 9 december 2010, <i>LJN</i> BP0256	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
33	Rechtbank Amsterdam 16 juli 2010, <i>LJN</i> BN2356	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
34	Rechtbank Zutphen 6 december 2010, <i>LJN</i> B06495	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
35	Rechtbank Assen 14 september 2010, <i>LJN</i> BN8337	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
37	Rechtbank Arnhem 7 december 2010, <i>LJN</i> B06488	Verminderd toerekeningsvatbaar	Verdachte krijgt straf opgelegd conform eis officier van justitie, psychiatrische problematiek en noodzaak tot behandeling behoeft hieraan niet in de weg te staan. De rechtbank gaat er van uit dat hiermee rekening wordt gehouden bij de uiteindelijke plaatsingsbeslissing ter executie van de op te leggen gevangenisstraf
38	Rechtbank Breda 1 juli 2010, <i>LJN</i> BM9893	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

39	Rechtbank Zwolle 20 september 2010, <i>LJN</i> BO0978	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
40	Rechtbank Zutphen 12 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0310	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
41	Rechtbank Zwolle 28 oktober 2010, <i>LJN</i> BO3014	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
42	Rechtbank Maastricht 18 oktober 2010, <i>LJN</i> BO8081	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
43	Rechtbank Zutphen 17 augustus 2010, <i>LJN</i> BN4131	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
44	Rechtbank Groningen 27 september 2010, <i>LJN</i> BN8739	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf.
45	Rechtbank Almelo 3 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3880	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
46	Rechtbank Utrecht 29 oktober 2010, <i>LJN</i> BO9409	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
47	Rechtbank Breda 9 november 2010, <i>LJN</i> BO3363	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
48	Rechtbank Dordrecht 9 september 2010, <i>LJN</i> BN7318	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
49	Rechtbank 's-Gravenhage 6 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3381	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
50	Rechtbank Maastricht 28 juli 2010, <i>LJN</i> BO1699	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
51	Rechtbank Breda 2 september 2010, <i>LJN</i> BN5667	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf (niet expliciet, 'alles afwegende')
52	Rechtbank Haarlem 23 juli 2010, <i>LJN</i> BN2230	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
53	Rechtbank Zwolle 13 juli 2010, <i>LJN</i> BN1364	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

54	Rechtbank Middelburg 21 juli 2010, <i>LJN</i> BN4027	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
55	Rechtbank Utrecht 1 december 2010, <i>LJN</i> BO9301	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
56	Rechtbank Zutphen 21 september 2010, <i>LJN</i> BN7835	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
57	Rechtbank Haarlem 30 juli 2010, <i>LJN</i> BN2958	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
58	Rechtbank Roermond 19 november 2010, <i>LJN</i> BO4464	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
59	Rechtbank Utrecht 4 oktober 2010, <i>LJN</i> BO3814	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
60	Rechtbank Zutphen 5 november 2010, <i>LJN</i> BO2990	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
61	Rechtbank Zutphen 21 juli 2010, <i>LJN</i> BN1967	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
62	Rechtbank 's-Gravenhage 22 juli 2010, <i>LJN</i> BN2237	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
63	Rechtbank Zwolle 20 december 2010, <i>LJN</i> BO7869	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
64	Rechtbank Utrecht 13 juli 2010, <i>LJN</i> BN2150	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
66	Rechtbank Utrecht 18 oktober 2010, <i>LJN</i> BO1225	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
69	Rechtbank Maastricht 23 augustus 2010, <i>LJN</i> BN5501	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

70	Rechtbank 's-Hertogenbosch 13 juli 2010, <i>LJN</i> BN0987	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
71	Rechtbank Zutphen 17 september 2010, <i>LJN</i> BN7242	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt expliciet meegewogen; geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 6 jaar, maar 4 jaar
73	Rechtbank Utrecht 10 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3646	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
74	Rechtbank Zwolle 9 december 2010, <i>LJN</i> B06952	Licht verminderd tot verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
75	Rechtbank Zutphen 14 september 2010, <i>LJN</i> BN6888	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
76	Rechtbank Roermond 1 oktober 2010, <i>LJN</i> BN8514	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
78	Rechtbank Utrecht 13 oktober 2010, <i>LJN</i> B00824	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
79	Rechtbank Utrecht 20 september 2010, <i>LJN</i> BN7769	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
80	Rechtbank Rotterdam 11 oktober 2010, <i>LJN</i> B00058	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
83	Rechtbank Haarlem 15 juli 2010, <i>LJN</i> BP3140	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
84	Rechtbank Utrecht 12 juli 2010, <i>LJN</i> BN0936	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
86	Rechtbank 's-Gravenhage 24 december 2010, <i>LJN</i> B08585	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
87	Rechtbank Utrecht 25 augustus 2010, <i>LJN</i> BN5022	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

88	Rechtbank Utrecht 2 december 2010, <i>LJN</i> BO6057	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
89	Rechtbank Dordrecht 21 september 2010, <i>LJN</i> BN9230	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
90	Rechtbank Arnhem 19 augustus 2010, <i>LJN</i> BN4429	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
91	Rechtbank Alkmaar 28 december 2010, <i>LJN</i> BO9231	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
92	Rechtbank Roermond 17 december 2010, <i>LJN</i> BO7667	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
94	Rechtbank Alkmaar 22 november 2010, <i>LJN</i> BO5148	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
95	Rechtbank Breda 2 september 2010, <i>LJN</i> BN8013	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
96	Rechtbank Utrecht 1 juli 2010, <i>LJN</i> BN2033	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; de persoon van de verdachte vormt aanleiding om tot een lagere straf te komen dan bij de mededaders
97	Rechtbank Dordrecht 20 juli 2010, <i>LJN</i> BN3394	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
98	Rechtbank Zutphen 22 september 2010, <i>LJN</i> BN7332	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
99	Rechtbank Zutphen 9 november 2010, <i>LJN</i> BO3336	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
100	Rechtbank 's-Hertogenbosch 11 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0016	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
101	Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 september 2010, <i>LJN</i> BN7853	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

102	Rechtbank Zutphen 13 juli 2010, <i>LJN</i> BN1021	Enigszins / licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
103	Rechtbank Utrecht 6 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0317	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
105	Rechtbank Utrecht 23 december 2010, <i>LJN</i> BP0242	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
111	Rechtbank Zutphen 26 oktober 2010, <i>LJN</i> BO1762	Sterk verminderd en verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
112	Rechtbank Groningen 6 december 2010, <i>LJN</i> BO6476	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
120	Rechtbank 's-Gravenhage 12 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3834	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
121	Rechtbank Utrecht 1 juli 2010, <i>LJN</i> BN2035	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
122	Rechtbank Assen 2 november 2010, <i>LJN</i> BO2610	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
123	Rechtbank Utrecht 16 juli 2010, <i>LJN</i> BN7777	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
124	Rechtbank Breda 25 november 2010, <i>LJN</i> BO6469	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
125	Rechtbank Rotterdam 21 oktober 2010, <i>LJN</i> BO3779	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
126	Rechtbank Utrecht 27 juli 2010, <i>LJN</i> BN2853	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
127	Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 oktober 2010, <i>LJN</i> BO1269	Verminderd tot sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
128	Rechtbank Utrecht 27 juli 2010, <i>LJN</i> BN2850	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
129	Rechtbank Utrecht 24 november 2010, <i>LJN</i> BO5035	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het leidt niet tot strafvermindering, culpa in causa situatie

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

130	Rechtbank Zutphen 12 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0543	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
132	Rechtbank Alkmaar 24 augustus 2010, <i>LJN</i> BO3221	Licht verminderd tot verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
133	Rechtbank Utrecht 30 augustus 2010, <i>LJN</i> BN7313	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
135	Rechtbank Zwolle 20 december 2010, <i>LJN</i> BO7866	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
136	Rechtbank Almelo 19 november 2010, <i>LJN</i> BO4514	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
137	Rechtbank Amsterdam 13 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3896	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
138	Rechtbank Arnhem 3 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3064	Licht verminderd tot verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
139	Rechtbank Utrecht 6 juli 2010, <i>LJN</i> BN2087	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
143	Rechtbank Arnhem 4 oktober 2010, <i>LJN</i> BN9236	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
144	Rechtbank Assen 12 oktober 2010, <i>LJN</i> BO2771	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
145	Rechtbank 's-Gravenhage 23 november 2010, <i>LJN</i> BO4953	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
146	Rechtbank Arnhem 19 oktober 2010, <i>LJN</i> BO1029	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
147	Rechtbank Breda 31 augustus 2010, <i>LJN</i> BN4892	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
148	Rechtbank Arnhem 17 augustus 2010, <i>LJN</i> BN4132	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

149	Rechtbank Alkmaar 21 september 2010, <i>LJN</i> BO3253	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
150	Rechtbank Arnhem 19 juli 2010, <i>LJN</i> BN1757	Licht verminderd toe- rekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
152	Rechtbank Zutphen 12 juli 2010, <i>LJN</i> BN0898	Licht verminderd toe- rekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
155	Rechtbank Zutphen 21 december 2010, <i>LJN</i> BO8158	Licht verminderd toe- rekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
156	Rechtbank Zwolle 20 december 2010, <i>LJN</i> BP1543	Verminderd toereke- ningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
157	Rechtbank Rotter- dam 7 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0498	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
159	Rechtbank Utrecht 2 juli 2010, <i>LJN</i> BN0359	Verminderd toereke- ningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
160	Rechtbank Arnhem 8 september 2010, <i>LJN</i> BN6764	Licht verminderd toe- rekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepa- len van de hoogte van de straf
161	Rechtbank Utrecht 27 juli 2010, <i>LJN</i> BN2860	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
162	Rechtbank Arnhem 26 oktober 2010, <i>LJN</i> BO1711	Licht verminderd toe- rekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
163	Rechtbank Alkmaar 8 juli 2010, <i>LJN</i> BO2654	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
166	Rechtbank Utrecht 6 september 2010, <i>LJN</i> BN9425 (BN6028)	Verminderd toereke- ningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
167	Rechtbank Alkmaar 16 november 2010, <i>LJN</i> BO9277	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
168	Rechtbank Arnhem 23 december 2010, <i>LJN</i> BO8460	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
170	Rechtbank Arnhem 27 september 2010, <i>LJN</i> BN8453	Verminderd toereke- ningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

171	Rechtbank Assen 7 september 2010, <i>LJN</i> BN6035	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
172	Rechtbank Assen 7 september 2010, <i>LJN</i> BN6037	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
173	Rechtbank Zutphen 31 augustus 2010, <i>LJN</i> BN5607	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
174	Rechtbank Zutphen 28 juli 2010, <i>LJN</i> BN2710	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
175	Rechtbank Arnhem 15 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0502	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
176	Rechtbank 's-Gravenhage 23 november 2010, <i>LJN</i> BO4950	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
177	Rechtbank Zutphen 24 november 2010, <i>LJN</i> BO4774	Sterk verminderd en verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
178	Rechtbank Zwolle 1 oktober 2010, <i>LJN</i> BN9295	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
179	Rechtbank 's-Gravenhage 7 december 2010, <i>LJN</i> BO6548	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
180	Rechtbank Rotterdam 11 november 2010, <i>LJN</i> BO3751	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
182	Rechtbank Zwolle 15 juli 2010, <i>LJN</i> BN4427	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
183	Rechtbank Breda 27 juli 2010, <i>LJN</i> BN2525	Verminderd toerekeningsvatbaar	Er wordt niet vermeld hoe de verminderde toerekeningsvatbaarheid is meegenomen in de strafmaat. Ook de standaardfrase ontbreekt.
184	Rechtbank Zutphen 12 juli 2010, <i>LJN</i> BN0974	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
185	Rechtbank Zwolle 28 september 2010, <i>LJN</i> BN9601	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

186	Rechtbank Zutphen 27 juli 2010, <i>LJN</i> BN2494	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
187	Rechtbank Rotterdam 6 oktober 2010, <i>LJN</i> BO2526	Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
191	Rechtbank Dordrecht 26 november 2010, <i>LJN</i> BO5167	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
192	Rechtbank Almelo 3 augustus 2010, <i>LJN</i> BN3874	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
193	Rechtbank Arnhem 28 september 2010, <i>LJN</i> BN8497	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
195	Rechtbank Assen 2 november 2010, <i>LJN</i> BO2613	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
200	Rechtbank Leeuwarden 23 november 2010, <i>LJN</i> BO4735	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
201	Rechtbank 's-Gravenhage 6 september 2010, <i>LJN</i> BN6042	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
202	Rechtbank Zwolle 21 december 2010, <i>LJN</i> BO8161	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf. Geen twee jaar maar 15 maanden jeugd detentie.
203	Rechtbank Dordrecht 21 december 2010, <i>LJN</i> BP1089	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf; niet expliciet, enkel de standaardfrase wordt vermeld
204	Rechtbank Arnhem 20 september 2010, <i>LJN</i> BN7672	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
205	Rechtbank Zwolle 1 oktober 2010, <i>LJN</i> BN8867	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
208	Rechtbank Almelo 22 december 2010, <i>LJN</i> BO8225	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf

BIJLAGE HOOFDSTUK 3

209	Rechtbank Breda 2 september 2010, <i>LJN</i> BN5835	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
211	Rechtbank Zutphen 12 juli 2010, <i>LJN</i> BN0944	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
212	Rechtbank Groningen 16 augustus 2010, <i>LJN</i> BN4886	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
213	Rechtbank Zutphen 16 november 2010, <i>LJN</i> BO4096	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
214	Rechtbank Alkmaar 28 december 2010, <i>LJN</i> BO9282	Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
215	Rechtbank 's-Gravenhage 23 december 2010, <i>LJN</i> BO8590	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
216	Rechtbank Zwolle 19 oktober 2010, <i>LJN</i> BO0861	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt niet meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf, aangezien in het jeugdstrafrecht reeds een verminderde strafrechtelijke aansprakelijkheid op grond van jeugdige leeftijd wordt aangenomen.
217	Rechtbank Arnhem 27 augustus 2010, <i>LJN</i> BN5151	Verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
219	Rechtbank 's-Hertogenbosch 2 juli 2010, <i>LJN</i> BM9713	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
220	Rechtbank 's-Gravenhage 9 september 2010, <i>LJN</i> BN6376	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
221	Rechtbank Zutphen 29 december 2010, <i>LJN</i> BO9286	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
222	Rechtbank Haarlem 10 november 2010, <i>LJN</i> BO9049	Niet geheel toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf
223	Rechtbank 's-Gravenhage 23 december 2010, <i>LJN</i> BO8548	Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Het wordt ten voordele meegenomen in het bepalen van de hoogte van de straf